

An Phleanáil Teanga in Éirinn ag díriú ar Cheantar Chluainín

le

Emma Ní Chuirnín, B.A

Tráchtas don Chéim M.A. sa Nua-Ghaeilge

Roinn na Gaeilge

Dámh na nDán

Ollscoil na hÉireann

Gaillimh

Ceann na Scoile: An tOll. Gearóid Denvir

Stiúrthóir: An Dr. John Walsh

Lúnasa 2009

Clár na n-Ábhar

Tiomnú	iv
Nóta Buíochais	v
Dearbhú	vi
Achoimre	vii
Caibidil a hAon – Réamhrá	1
1.1 Réamhrá	1
1.2 Aidhm an tráchtais agus ceistanna taighde	1
1.3 Cosaint agus tábhacht an tráchtais	1
1.4 Achoimre ar na caibidlí eile agus modhanna taighde	2
1.4.1 Caibidil a Dó – Teoiric na pleanála teanga	3
1.4.2 Caibidil a Trí – An phleanáil teanga in Éirinn	4
1.4.3 Caibidil a Ceathair – An phleanáil teanga i gceantar Chluainín	5
1.4.4 Caibidil a Cúig – Tátail agus conclúidí	6
1.5 Conclúid	7
Caibidil a Dó – Teoiric na Pleanála Teanga	8
2.1 Réamhrá	8
2.2 Príomhghníomhaíochtaí na teoirice	8
2.2.1 Gníomhaíochtaí dírithe ar mheon an phobail i leith na teanga	9
2.2.2 Gníomhaíochtaí dírithe ar chumas na teanga	10
2.2.3 Gníomhaíochtaí dírithe ar úsáid na teanga	10
2.2.4 Gníomhaíochtaí dírithe ar inmharthanacht agus inbhuanaitheacht an phobail teanga	11
2.2.5 Gníomhaíochtaí a thacaíonn le haistriú na teanga ó ghlúin go glúin trí mheán an teaghlaigh agus ar bhealaí eile	12
2.3 Gníomhaíochtaí tacaíochta na teoirice	13
2.3.1 Struchtúr agus éifeacht eagraíochta	14
2.3.2 Bainistiú acmhainní daonna	14
2.3.3 An próiséas pleanála teanga a riar	15
2.3.4 Taighde	16

2.3.5 Pleanáil chorpais	17
2.3.6 Pleanáil chomhlánach	17
2.4 Conclúid	18
Caibidil a Trí – An Phleanáil Teanga in Éirinn	19
3.1 Réamhrá	19
3.2 An Ghaeltacht i gContae Liatroma	19
3.3 Tuarascáil Choimisiún na Gaeltachta 2002	20
3.4 Stádas dlíthiúil	21
3.4.1 Gaeilge mar Theanga Oifigiúil Oibre den Aontas Eorpach (AE)	21
3.4.2 Acht na dTeangacha Oifigiúla, 2003	21
3.5 Na meáin chumarsáide	24
3.6 An córas oideachais	25
3.7 Taighde	26
3.8 Eagraíochtaí Gaeilge	26
3.9 Eacnamaíocht	28
3.10 Straitéis náisiúnta 20 bliain don Ghaeilge	29
3.11 Conclúid	30
Caibidil a Ceathair – An Phleanáil Teanga i gCeantar Chluainín	32
4.1 Réamhrá	32
4.2 Gníomhaíochtaí dírithe ar mheon an phobail i leith na teanga	36
4.3 Gníomhaíochtaí dírithe ar chumas na teanga	41
4.4 Gníomhaíochtaí dírithe ar úsáid na teanga	43
4.5 Gníomhaíochtaí dírithe ar inmharthanacht agus inbhuanaitheacht an phobail teanga	45
4.6 Gníomhaíochtaí a thacaíonn le haistriú na teanga ó ghlúin go glúin trí mheán an teaghlaigh agus ar bhealaí eile	46
4.7 Struchtúr agus éifeacht eagraíochta	47
4.8 Bainistiú acmhainní daonna	49
4.9 An próiseas pleanála teanga a riar	51
4.10 Taighde	53
4.11 Pleanáil chorpais	54
4.12 Pleanáil chomhlánach	54

4.13 Conclúid	57
Caibidil a Cúig – Conclúidí agus Moltaí	59
5.1 Réamhrá	59
5.2 Gníomhaíochtaí áitiúla i gCluainín	59
5.3 Acht na dTeangacha Oifigiúla (2003)	59
5.4 Na meáin chumarsáide	60
5.5 Seachadadh teanga ó ghlúin go glúin	61
5.6 An córas oideachais	62
5.7 Eagraíochtaí Gaeilge	63
5.8 Taighde	64
5.9 Conclúid	64
Leabharliosta	66

I ndilchuimhne ar mo sheanmháthair a bhíonn fós ag cabhrú liom gach lá

Nóta Buíochais

Ba mhaith liom buíochas speisialta a thabhairt do mo theaghlach ar dtús, m'athair agus mo mháthair, mo dheartháir James agus mo dheirfiúr Sarah, a thug an deis agus an spreagadh dom chun dul i mbun an chúrsa seo agus a thacaíonn liom i gcónaí sa saol uaireanta i ngan fhios dóibh féin.

Míle buíochais do gach duine a chuir mé agallamh orthu faoi cheantar Chluainín. Gan na hagallaimh sin ní bheadh an t-eolas luachmhar agam faoin gceantar do mo thráchtas.

Gabhaim buíochas do mo stiúrthóir, an Dr. John Walsh, as an gcabhair, an treoir agus an spreagadh go léir a thug sé dom le linn na bliana.

Ba mhaith liom buíochas a thabhairt don fhoireann go léir i Roinn na Gaeilge a bhí i gcónaí thart chun cabhrú liom le rud ar bith i rith na mblianta a chaith mé in Ollscoil na hÉireann, Gaillimh. Go raibh maith agaibh as an gcineáltas a bhfuair mé in Áras na Gaeilge le linn na gceithre bliana anuas.

Tugaim buíochas do mo chairde go léir in Ollscoil na hÉireann, Gaillimh agus sa bhaile i gContae Liatroma a bhí ann nuair a bhí rud le ceiliúradh agam, a thug misneach dom nuair a bhí sé ag teastáil agus a chabhrú liom chun taitneamh a bhaint as na ceithre bliana anuas.

Dearbhú

Dearbhaím leis seo, gurb é mo shaothar féin go hiomlán atá san ábhar seo, go bhfuil admháil chuí déanta agam ar aon fhoinsí astu ar bhain mé úsáid agus nach bhfuil aon bhradaíl déanta agam ar shaothar aon duine eile.

Emma Ní Chuirnín
Ollscoil na hÉireann, Gaillimh
Lúnasa, 2009

Achoimre

Is í aidhm an tráchtais seo ná staidéar a dhéanamh ar an bpleanáil teanga in Éirinn ag díriú ar cheantar i gContae Liatroma darbh ainm Cluainín. Na modhanna taighde is mó a úsáideadh chun an taighde go léir a dhéanamh ná anailís ar cháipéisí agus agallaimh (taighde cáilíochtúil). Baineadh úsáid as staitisticí ón bPríomh-Oifig Staidrimh freisin (taighde cainníochtúil).

I gcaibidil a haon, déantar plean imlíneach ar an tráchtas. Pléitear aidhmeanna an tráchtais, cosaint agus tábhacht an tráchtais agus na modhanna taighde a úsáideadh chun an taighde go léir a dhéanamh air. Pléitear teoiric na pleanála teanga i gcaibidil a dó. Déantar anailís ar an Múnla Comhtháite de Phleanáil Teanga (2000) le Seosamh Mac Donnacha ar a mbunaítear an taighde áitiúil. I gcaibidil a trí, déantar staidéar ar stair agus staid reatha na pleanála teanga in Éirinn chun comhthéacs a chruthú don taighde áitiúil ar cheantar Chluainín. Rinneadh anailís ar cháipéisí mar mhodh taighde don chaibidil seo. Rinneadh anailís ar fhoinsí príomhúla, mar shampla Coimisiún na Gaeltachta (2002) agus Ó Giollagáin et al. (2007). Rinneadh anailís ar leabhair agus ailt thánaisteacha agus ar fhoinsí leictreonacha freisin, mar shampla; Ó Néill (2005), Ó Murchú (2003), Walsh agus McLeod (2007), Walsh (2009), Foras na Gaeilge (2009) agus Comhluadar (2009).

I gcaibidil a ceathair, cuirtear síos ar an taighde áitiúil ar cheantar Chluainín. Bunaítear an taighde áitiúil ar mhúnla Mhic Dhonnacha (2000) a phléitear i gcaibidil a dó. Úsáideadh agallaimh den chuid is mó mar mhodh taighde don chaibidil seo. Cuireadh agallamh ar ochtar sa cheantar a bhfuil baint acu leis an bpleanáil teanga san áit. Rinneadh anailís ar scéim na Comhairle Contae Liatroma faoi alt 11 d'Acht na dTeangacha Oifigiúla, 2003 don chaibidil seo freisin. Anuas air sin, úsáideadh staitisticí ón bPríomh-Oifig Staidrimh. I gcaibidil a cúig, pléitear na conclúidí a tháinig chun solais i rith an taighde go léir agus déantar moltaí don todhchaí freisin.

Mar a léirítear sa tráchtas seo, tá a lán gníomhaíochtaí ar fáil i gCluainín ó thaobh na Gaeilge de, ach is léir gur mar gheall ar mhuintir an cheantair go bhfuil siad ann. Caithfidh an rialtas agus eagraíochtaí Gaeilge tacaíocht a chur ar fáil chun feabhas a chur ar an bpleanáil teanga i gceantar Chluainín agus sa tír ar fad.

Caibidil a hAon

Réamhrá

1.1 Réamhrá

Sa chaibidil seo, pléifear aidhmeanna an tráchtais agus na ceisteanna taighde ar dtús. Ina theannta sin, cuirfear síos ar chosaint agus ar thábhacht an tráchtais. Ar deireadh, déanfar léargas ginearálta ar chaibidlí eile an tráchtais agus cuirfear síos ar na modhanna taighde a úsáidfeadh chun an taighde go léir a dhéanamh.

1.2 Aidhm an tráchtais agus ceisteanna taighde

Is í aidhm an tráchtais seo ná staidéar a dhéanamh ar an bpleanáil teanga in Éirinn ag díriú ar cheantar beag suite in iarthuaisceart Liatroma, darbh ainm Cluainín. De réir Swann et al., is éard atá i gceist le pleanáil teanga:

Deliberate and future-orientated activities aimed at influencing or modifying the language behaviour of a speech community or society ... Language-planning can be undertaken by governmental agencies ... non-governmental interest groups ... as well as individuals (2004: 173).

Clúdaítear cúpla ceist taighde san aidhm seo. Is í an phríomhcheist taighde:

- Cén cineál pleanála teanga atá i bhfeidhm i gceantar Chluainín agus cén dearcadh atá ag na daoine a bhfuil baint acu leis an bpleanáil teanga san áit i leith na pleanála sin?

Ceisteanna taighde eile ná:

- An bhfuil tacaíocht ar fáil don phleanáil teanga sa cheantar ó eagraíochtaí Gaeilge nó ón rialtas?
- Cén chaoi a mbaineann an phleanáil teanga sa cheantar leis an bpleanáil teanga sa tír ar fad?

Seo iad na ceisteanna taighde is tábhachtaí ach tiocfaidh ceisteanna eile chun solais le linn an tráchtais freisin.

1.3 Cosaint agus tábhacht an tráchtais

Is ábhar tábhachtach í an phleanáil teanga sa tír anois agus, mar sin, tá a leithéid seo de thaighde ag teastáil. Tá sé deacair mionstaidéar a dhéanamh ar gach ceantar sa tír chun na ceisteanna atá ann maidir leis an bpleanáil teanga a fhreagairt. Níl a lán taighde mar sin

déanta ach an oiread go dtí seo. Le linn an tráchtais seo féadfar fáil amach cén cineál pleanála teanga atá i bhfeidhm i gceantar Chluainín, cén cineál tacaíochta atá ar fáil don phleanáil teanga sa cheantar ón rialtas agus ó eagraíochtaí Gaeilge agus mar sin de. Féadfar fáil amach freisin cén cineál dearcaidh atá ag pobal na Gaeilge i leith na pleanála teanga sa cheantar. Tá sé seo tábhachtach mar, dar le Ó hÍfearnáin, ó thaobh na hidé-eolaíochta de, maidir leis an bpleanáil teanga, ní bhíonn gach rud scríofa síos nó ‘follasach’ (2006: 6) i gcónaí, uaireanta bíonn rudaí ‘intuigthe’ (2006: 6) nó i bhfolach in intinn an phobail nó an stáit. Is modh taighde úsáideach é an t-agallamh chun an cineál eolais sin a fháil amach. Mar sin, tá scrúdú ar an bpleanáil teanga i gceantar beag den chineál seo ag teastáil.

1.4 Achoimre ar na caibidlí eile agus modhanna taighde

Tá dhá chineál taighde ar fáil – taighde cáilíochtúil agus taighde cainníochtúil. Dar le Bryman, cuireann taighde cainníochtúil béim ar ‘quantification’ agus cuireann taighde cáilíochtúil béim ar ‘words ... in the collection and analysis of data’ (2008: 22).

Taighde cáilíochtúil den chuid is mó a úsáidfeadh sa tráchtas seo mar is é taighde cáilíochtúil an cineál taighde is fearr chun staidéar a dhéanamh ar thuairimí grúpa daoine áirithe. Dar le Bryman, ‘whereas quantitative researchers want their findings to be generalizable to the relevant population, the qualitative researcher seeks an understanding of behaviour, values, beliefs and so on in terms of the context in which the research is conducted’ (2008: 394). Bainfeadh úsáid as agallaimh agus as anailís ar cháipéisí. An t-aon mhodh a úsáidfeadh a bhaineann le taighde cainníochtúil ná bainfeadh úsáid as staitisticí ón Daonáireamh chun an t-eolas faoi cheantar Chluainín a bhainfeadh amach sna hagallaimh a bheith ‘generalizable to the relevant population’ (Bryman, 2008: 394), ach beidh an úsáid sin teoranta go leor. Úsáidfeadh leabhar, mar shampla Bell (2005) nó Berg (2007), chun an leagan amach, an stíl agus mar sin de a chinntiú sna hagallaimh agus chun an anailís ar na cáipéisí a dhéanamh i gceart freisin. Beidh ceithre chaibidil eile sa tráchtas:

1.4.1 Caibidil a Dó – Teoiric na pleanála teanga

1.4.2 Caibidil a Trí – An phleanáil teanga in Éirinn

1.4.3 Caibidil a Ceathair – An phleanáil teanga i gceantar Chluainín

1.4.4 Caibidil a Cúig – Conclúidí agus moltaí

Cuirfear síos ar na caibidlí seo anois agus ar na modhanna taighde a úsáidfear chun an taighde a dhéanamh orthu.

1.4.1 Caibidil a Dó – Teoiric na pleanála teanga

Bunófar an taighde áitiúil ar theoiric Mhic Dhonnacha; an Múnla Comhtháite do Phleanáil Teanga (Mac Donnacha, 2000: 11). Déanfar mionchuntas ar an teoiric i gcaibidil a dó. Úsáidfear anailís ar cháipéisí mar mhodh taighde don chaibidil seo. Úsáidfear Mac Donnacha (2000) agus Ó Cinnéide et al. (2001).

Dar le Ó Cinnéide et al., tá an múnla seo bunaithe ar an tuiscint go bhfuil ‘dhá chineál gníomhaíochtaí i gceist le straitéis teanga a cheapadh agus a chur i bhfeidhm’ (2001: 27); (a) príomhghníomhaíochtaí agus (b) gníomhachtaí tacaíochta.

(a) Príomhghníomhaíochtaí na teoirice

Gníomhaíochtaí iad seo a théann i bhfeidhm go díreach ar staid na teanga. Tá sé mar sprioc acu dul i bhfeidhm ar na gnéithe seo a leanas:

- Meon an phobail i leith na teanga
- Cumas na teanga
- Úsáid na teanga
- Inmharthanacht agus inbhuanaitheacht an phobail teanga agus
- Aistriú na teanga ó ghlúin go glúin trí mheán an teaghlaigh agus ar bhealaí eile (Ó Cinnéide et al., 2001: 27).

(b) Gníomhachtaí tacaíochta na teoirice

Gníomhaíochtaí iad seo a thacaíonn leis na príomhghníomhaíochtaí agus a chuireann lena n-éifeacht. Seo iad gníomhaíochtaí tacaíochta na teoirice a leanas:

- Strúchtúr agus éifeacht eagraíochta – Strúchtúr eagraíochta maith a bheith ann agus a chinntiú go bhfuil sé ag feidhmiú i gceart
- Bainistiú acmhainní daonna – Na hacmhainní daonna atá ar fáil maidir leis an teanga a bhainistiú agus a fhorbairt
- An próiseas pleanála teanga a riar
- Taighde – Caithfear taighde a bheith déanta ar an bpleanáil san áit chun cabhrú leis an bpleanáil

- Pleanáil chorpais – Forbairt téarmaíochta, gramadaí agus uirlisí teanga
- Pleanáil chomhlánach – A chinntiú go bhfuil eagraíochtaí eile ann a bhfuil tionchar acu ar an sprioctheanga cé nach mbaineann na heagraíochtaí go díreach leis an bpleanáil teanga iad féin (Ó Cinnéide et al., 2001: 27-28).

Roghnaíodh múnla Mhic Dhonnacha mar clúdaítear gach gné den phleanáil teanga sa teoiric maidir leis na príomhghníomhaíochtaí agus leis na gníomhaíochtaí tacaíochta; meon, cumas, úsáid, seachadadh teanga, taighde, pleanáil chorpais, pleanáil chomhlánach, agus mar sin de.

1.4.2 Caibidil a Trí – An phleanáil teanga in Éirinn

Sa chaibidil seo déanfar staidéar ar stair agus staid reatha na pleanála teanga in Éirinn chun comhthéacs a chruthú don taighde áitiúil. Úsáidfear anailís ar cháipéisí mar mhodh taighde anseo arís. Tá anailís ar cháipéisí tábhachtach mar, dar le Creswell:

(a) It shares with the reader the results of other studies that are closely related to the study being reported ... (b) It relates a study to the larger, ongoing dialogue in literature about the topic, filling in gaps and extending prior studies ... (c) It provides a framework for establishing the importance of the study, as well as a benchmark for comparing the results of the study with other findings (1994: 20-21).

Déanfar staidéar ar stair na pleanála teanga le timpeall deich mbliana anuas mar is í an phleanáil a tharla sa tréimse sin ag a mbeadh an tionchar is mó ar an bpleanáil teanga i gceantar Chluainín sa lá atá inniu ann. Bainfear úsáid as foinsí príomhúla agus as foinsí tánaisteacha. De réir Bell, an rud atá i gceist le foinsí príomhúla ná ‘those which came into existence in the period under research’ (2005: 125). Mar sin, baineann siad go díreach leis an ábhar. Maidir le foinsí tánaisteacha, de réir Bell, ‘interpretations of events of that period based on primary sources’ (2005: 125) atá i gceist. Mar sin, ní bhaineann siad go díreach leis an ábhar, déanann siad cur síos ar an ábhar nó ar ghné den ábhar.

(a) Foinsí Príomhúla

Sampla de na foinsí príomhúla a úsáidfear ná:

- An *Ráiteas i leith na Gaeilge* a d’eisigh Rialtas na hÉireann sa bhliain 2006 a thagraíonn do na cuspóirí atá ag an rialtas i leith na pleanála teanga sa tír. Is foinse thábhachtach é seo maidir le pleanáil teanga na hÉireann agus leis an tráchtas seo chomh maith. Tagraíonn sé seo don straitéis náisiúnta 20 bliain don Ghaeilge a

fhoilseoidh Rialtas na hÉireann bunaithe ar na cuspóirí atá leagtha amach sa cháipéis.

- An tuarascáil a d'fhoilsigh Coimisiún na Gaeltachta sa bhliain 2002 faoin bpleanáil teanga sa tír.
- An *Staidéar Cuimsitheach Teangeolaíoch ar Úsáid na Gaeilge sa Ghaeltacht* a chuir Acadamh na hOllscolaíochta Gaeilge le chéile sa bhliain 2007.

Cuirfear foinsí príomhúla eile leis an liosta seo agus mé i mbun an taighde.

(b) Foinsí Tánaisteacha

Úsáidfear foinsí tánaisteacha sa chaibidil seo freisin chun taighde a dhéanamh ar an bpleanáil teanga go náisiúnta. Déanfar anailís ar leabhair thánaisteacha, mar shampla Ó Néill (2005), Mac Giolla Chríost (2005) agus Ó Murchú (2003), ar ailt thánaisteacha, mar shampla Walsh (2009), Walsh et al. (2005) agus Walsh agus McLeod (2007) agus ar fhoinsí leictreonacha, mar shampla Foras na Gaeilge (2009) agus Comhlúadar (2009). Cuirfear foinsí tánaisteacha eile leis an liosta seo agus mé i mbun an taighde.

1.4.3 Caibidil a Ceathair – An phleanáil teanga i gceantar Chluainín

Sa chaibidil seo déanfar taighde ar an bpleanáil teanga i gceantar Chluainín. Chun an taighde a dhéanamh ar an gceantar, úsáidfear (a) agallaimh (b) staitisticí agus (c) anailís ar scéim na Comhairle Contae i gContae Liatroma mar mhodhanna taighde.

(a) Agallaimh

Bainfear úsáid as cúpla agallamh chun an taighde áitiúil a dhéanamh. Is modh príomhúil é seo. De réir Bell:

One major advantage of the interview is its adaptability. A skillful interviewer can follow up ideas, probe responses and investigate motives and feelings, which the questionnaire can never do. The way in which the response is made (the tone of voice, facial expression, hesitation etc.) can provide information that a written response would conceal (2005: 157).

Cuirfear agallamh ar ochtar sa cheantar a bhfuil baint acu leis an bpleanáil teanga san áit. Bunófar na hagallaimh ar mhúnla Mhic Dhonnacha a phléifear i gcaibidil a dó. Cuirfear ceisteanna ar dhaoine a bhaineann le gníomhaíochtaí na teoirice mar shampla meon teanga, cumas teanga, úsáid teanga agus mar sin de chun a fháil amach cén cineál pleanála teanga

atá ar fáil san áit maidir leis an múnla seo agus cén cineál dearcaidh atá ag daoine i leith na pleanála sin agus mar sin de.

Cuirfear agallamh ar Rossa Ó Snodaigh. Tá baint aige le go leor de na gníomhaíochtaí atá ar fáil ó thaobh na pleanála teanga de sa cheantar, mar shampla an grúpa ‘Tuistí Páistí’, an Ghaelscoil agus an naíonra. Tá sé ar choiste Ghlór Chluainín ar bunaíodh é sa cheantar agus is cathaoirleach é ar an nGaelscoil freisin. Cuirfear agallamh ar Phroinnsíós Ó Duigneáin freisin. Tá sé ina stiúrthóir ar an gcompántas gairmiúil drámaíochta atá sa cheantar darb ainm ‘Splódar’ agus tá sé ar choiste Ghlór Chluainín freisin. Cuirfear agallamh ar Bhríd Ní Dhonnchadha a chuireann ciorcal cainte agus ranganna Gaeilge ar siúl sa cheantar agus ar Dhiarmuid MacConville a mhúineann cadhcáil dháttheangach. Cuirfear agallamh ar Bhrían Ó Ceallacháin atá ar choiste Ghlór Chluainín freisin. Cuirfear agallamh ar Mhícheál Colreavy. Tá sé ar choiste Gaeilge na Comhairle Contae i gContae Liatroma agus cónaíonn sé i gCluainín. Cuirfear agallamh ar Sheosamh Mac Muirí agus ar Shéamus Dunbar freisin. Tá Mac Muirí ar choiste bunaithe na Gaelscoile agus tá an-suim aige sa Ghaeilge agus sna gníomhaíochtaí i leith na Gaeilge a chuirtear ar fáil i gCluainín. Tá an tsuim chéanna ag Dunbar.

(b) Staitisticí

Is í anailís ar staitisticí ón bPríomh-Oifig Staidrimh (POS) an t-aon mhodh as a mbainfear úsáid a bhaineann le taighde cainníochtúil. Is modh taighde príomhúil é seo freisin. Féadfar eolas ginearálta faoi dhaonra Chontae Liatroma agus faoi dhaonra an cheantair agus eolas a bhaineann le húsáid na Gaeilge sa cheantar a fháil ón POS. Tá an t-eolas go léir ar fáil ar an suíomh gréasáin www.CSO.ie. Tá ceantar Chluainín ar an liosta de Staitisticí Daonra na gCeantar Beag (SAPS) ag an POS. De réir staitisticí ón Daonáireamh 2006, tá 1,655 duine ina gcónaí ann anois (POS, 2006a).

(c) Scéim Chomhairle Contae Liatroma

Déanfar anailís ar scéim Chomhairle Contae Liatroma faoi alt 11 d’Acht na dTeangacha Oifigiúla, 2003 mar mhodh taighde sa chaibidil seo freisin.

1.4.4 Caibidil a Cúig – Conclúidí agus moltaí

Sa chaibidil seo, cuirfear síos ar na conclúidí a thagann chun solais i rith an taighde agus déanfar moltaí don todhchaí.

1.5 Conclúid

Sa chaibidil seo, léiríodh aidhmeanna agus ceisteanna taighde an tráchtais ar dtús. Ansin, cuireadh síos ar chosaint agus ar thábhacht an tráchtais. Ar deireadh, tugadh léargas ginearálta ar chaibidlí an tráchtais agus na modhanna taighde a úsáidfear chun an taighde go léir a dhéanamh.

Pléifear teoiric na pleanála teanga i gcaibidil a dó a leanas. Cuirfear síos ar mhúnla Mhic Dhonnacha, an Múnla Comhtháite do Phleanáil Teanga (2000), ar a mbunófar an taighde áitiúil.

Caibidil a Dó

Teoiric na Pleanála Teanga

2.1 Réamhrá

Is réimse an-leathan é réimse na pleanála teanga sa lá atá inniu ann. Tá a lán údar ag obair sa réimse mar shampla, Kaplan, Baldauf, Fishman agus Spolsky agus tá go leor múnlaí ar fáil sa réimse, mar sin. Sa tráchtas seo, díreofar ar shampla amháin de na múnlaí sin, an Múnla Comhtháite do Phleanáil Teanga, a chuir Seosamh Mac Donnacha os ár gcomhair sa bhliain 2000. Bunófar an taighde áitiúil sa tráchtas seo ar an Múnla Comhtháite do Phleanáil Teanga. Cuirfear síos ar an múnla sa chaibidil seo. De réir Mhic Dhonnacha, bunaítear an múnla ar ‘industry planning’ (2000: 15). I dtaca le pleanáil tionscail, feictear tionscail agus margaí mar ‘business systems’ (Mac Donnacha, 2000: 15). Is éard atá i gceist le córais ghnó dar le Murray agus O’Driscoll (1996: 38):

a chain of value-adding activities that is undertaken in order to bring a product or service from raw material to the provision of final customer service and support (Mac Donnacha, 2000: 15).

Bunaítear é seo ar an smaoineamh go bhféadtar anailís a dhéanamh ar thionscal mar ghrúpaí gníomhaíochtaí, le gach grúpa ag cur leis an tséirbhís nó leis an táirge. Thug Micheal Porter (1985) coincheap eile ar a dtugtar ‘value chain’ (Mac Donnacha, 2000: 15) isteach. Maidir leis an múnla seo, tá príomhghníomhaíochtaí agus gníomhaíochtaí tacaíochta ar fáil. Tagraíonn na príomhghníomhaíochtaí do chruthaíocht agus do dhíolacháin na seirbhíse nó an táirge. Tugann na gníomhaíochtaí tacaíochta tacaíocht do na príomhghníomhaíochtaí, mar shampla i dtaca le teicneolaíocht agus le hacmhainní daonna. Bunaítear an Múnla Comhtháite do Phleanáil Teanga ar an múnla seo. Is iad na príomhghníomhaíochtaí i múnla Mhic Dhonnacha ná na gníomhaíochtaí a théann i bhfeidhm go díreach ar staid na teanga. Tacaíonn na gníomhaíochtaí tacaíochta leis na príomhghníomhaíochtaí agus cuireann siad lena n-éifeacht (Ó Cinnéide et al., 2001: 27).

2.2 Príomhghníomhaíochtaí na teoirice

2.2.1 Gníomhaíochtaí dírithe ar mheon an phobail i leith na teanga

2.2.2 Gníomhaíochtaí dírithe ar chumas na teanga

2.2.3 Gníomhaíochtaí dírithe ar úsáid na teanga

2.2.4 Gníomhaíochtaí dírithe ar inmharthanacht agus inbhuanaitheacht an phobail teanga

2.2.5 Gníomhaíochtaí a thacaíonn le haistriú na teanga ó ghlúin go glúin trí mheán an teaghlaigh agus ar bhealaí eile (Ó Cinnéide et al., 2001: 27).

2.2.1 Meon teanga

Tá meon teanga an-tábhachtach i dtaca le pleanáil teanga, de réir Mhic Dhonnacha (2000: 16), ar chúiseanna éagsúla. Ar dtús, dar leis, bíonn tionchar ag tuairimí ar iompar daoine. Mar sin, spreagann tuairimí an-dearfacha i leith teanga gníomhaíochtaí a thacaíonn leis an teanga. Féadtar gníomhaíochtaí díreacha a bheith i gceist anseo, mar shampla, foghlaim agus úsáid na sprioctheanga. Tá am, iarracht agus airgead ina riachtanais ag na gníomhaíochtaí seo. Féadtar gníomhaíochtaí tánaisteacha a bheith i gceist anseo freisin. De ghnáth bíonn lagchumas i gceist maidir leis na gníomhaíochtaí seo, mar shampla deiseanna a thabhairt do dhaoine óga chun an teanga a labhairt nó airgead a thabhairt d'eagraíochtaí teanga (Mac Donnacha, 2000: 17). Anuas air sin, dar le Mac Donnacha (2000: 17), tugann meon dearfach i leith teanga sa phobal tacaíocht do na daoine a labhraíonn an teanga nó na daoine a chuireann an teanga chun cinn. Ar deireadh, dar leis, bíonn meon teanga riachtanach nuair atáthar ag iarraidh airgead a fháil ón rialtas chun seirbhísí a chur ar fáil i dtaca leis an teanga (Mac Donnacha, 2000: 17). Cosnaíonn obair, idirghabháil agus seirbhísí maidir le cur chun cinn teanga a lán airgid agus de réir Mhic Dhonnacha (2000: 17), ní bheadh suim ag an rialtas an t-airgead a chaitheamh gan meon dearfach an phobail a bheith ann.

Tá sé tábhachtach a chuimhneamh, freisin, dar le Mac Donnacha (2000: 17), cé go bhfuil meon teanga tábhachtach, níl tuairimí i leith teanga ábalta gníomhaíochtaí teanga a shocrú iad féin. Tagann fachtóirí eile i gceist freisin, mar shampla, iallaigh shóisialta nó theangeolaíocha. Dar le Mac Donnacha:

Positive language attitudes can be viewed as being similar to 'hygiene factors' in Herzberg's (1959) two-factor theory of motivation, i.e. they are necessary for the language-reinforcement effort to succeed, but they will not of themselves lead to changes in language use or behaviour (2000: 17).

Caithfear idirdhealú a dhéanamh idir tuairimí i leith teanga agus tuairimí i leith beartais a bhaineann léi. Mar shampla, i dtaca leis an nGaeilge, de réir Mhic Dhonnacha (2000: 17), tá tacaíocht fhorleathan ar fáil chun cabhair a thabhairt don teanga, ach bíonn daoine in

aghaidh beartas a thugann tacaíocht neamhchothrom do ghrúpa amháin agus ní do ghrúpa eile maidir leis an teanga. Mar sin, bíonn tuairimí faoi theanga an-tábhachtach nuair atá dhá phobal teanga, nó níos mó, i gceist (Mac Donnacha, 2000: 18).

2.2.2 Cumas teanga

Dar le Mac Donnacha (2000: 18), tá ceithre chineál cumais teanga ar fáil; cumas labhartha, cumas cluastuisceana, léamh agus scríobh. Bíonn leibhéil éagsúla na scileanna seo ag daoine áirithe. Bíonn siad cónasctha le chéile i dtaca le cumas daoine éagsúla (Mac Donnacha (2000: 18). De réir Mhic Dhonnacha (2000: 18), chun pleanáil teanga a dhéanamh go héifeachtach anseo, caithfear sainmhíniú soiléir a leagadh síos do na cineálacha cumais thuasluaite. Dar leis, féadtar úsáid a bhaint as an ‘Common European Framework of Reference for Language Learning and Teaching’ (Council of Europe, 1996) chun é sin a dhéanamh (Mac Donnacha, 2000: 18). Anuas air sin, caithfear an tslí a measúnaítear cumas an phobail (in áit aonáin) i leith na sprioctheanga a shocrú. Féadtar, mar shampla, úsáid a bhaint as sonraí ón Daonáireamh a bhaineann leis an teanga bunaithe ar luachálacha ó dhaoine chun é sin a dhéanamh (Mac Donnacha, 2000: 18). Ar na haidhmeanna atá i gceist i dtaca le cumas teanga tá:

1. Méadú a dhéanamh ar líon na ndaoine a bhfuil píosa éigin cumais acu sa sprioctheanga.
2. Feabhas a chur ar an gcumas atá ag daoine atá ábalta an sprioctheanga a labhairt go dtí go bhfuil siad ábalta í a úsáid i gcásanna éagsúla.
3. Cumas daoine sa sprioctheanga a fhorbairt go dtí go bhfuil sé nádúrtha dóibh an teanga a úsáid i gcomhthéacsanna éagsúla.
4. Daoine a bhfuil cumas acu sa teanga ach nach bhfuil an cumas sin infheicthe nó gníomhach a spreagadh go mbaineann siad níos mó úsáide as an teanga (Mac Donnacha, 2000: 18).

Samplaí de na gníomhaíochtaí atá i gceist anseo i dtaca le cumas teanga ná múineadh teanga do dhaoine fásta agus páistí, teagmháil le teanga ó raidió agus teilifís a mhéadú agus cláir phleanála teanga d’aonáin, do chlanna, d’eagraíochtaí agus do thionscnaimh a chur ar fáil (Mac Donnacha, 2000: 18).

2.2.3 Úsáid na teanga

Bíonn úsáid ghníomhach agus úsáid fhulangach i gceist anseo de réir Mhic Dhonnacha (2000: 19). Is éard atá i gceist le húsáid ghníomhach ná úsáid labhartha, léamh agus

scríobh. Is éard atá i gceist le húsáid fhulangach ná éisteacht i gcomhrá, leis na meáin chumarsáide agus mar sin de. Bíonn tionchar ag úsáid agus cumas ar a chéile, dar le Mac Donnacha (2000: 19). Uaireanta bíonn tionchar ag cumas teanga ar leibhéal úsáide na teanga. Uaireanta eile, bíonn tionchar ag leibhéal úsáide na teanga ar an gcumas a bhíonn ag daoine sa teanga. Nuair nach bhfuil teanga in úsáid ar feadh tréimhse fhada freisin, laghdaíonn an cumas sa teanga sin (Mac Donnacha, 2000: 19).

De ghnáth, dar le Mac Donnacha (2000: 19), úsáidtear teangacha i suíomh eagraithe mar shampla sa bhaile, ar scoil, nó san áit oibre. Caithfear pleanáil agus bainisteoireacht a dhéanamh, agus acmhainní maithe a bheith ar fáil chun úsáid teanga a athrú in eagraíocht (Mac Donnacha, 2000: 19). Tá bealaí eile freisin chun méadú a chur ar úsáid teangacha áirithe. Féadtar méadú a chur ar úsáid fhulangach na sprioctheanga, mar shampla, féachaint ar an teilifís agus éisteacht leis an raidió. Féadtar dul isteach in eagraíochtaí, grúpaí, gréasáin shóisialta agus mar sin de. Féadtar caidreamh le pobal a úsáideann an sprioctheanga mar phríomhtheanga freisin (Mac Donnacha, 2000: 19).

2.2.4 Inmharthanacht agus inbhuanaitheacht an phobail teanga

Chun teanga a bheith ann, caithfidh pobal chainteoirí na teanga a bheith ar fáil (Mac Donnacha, 2000: 19). De réir Mhic Dhonnacha (2000: 19), caithfear inmharthanacht fhadtréimhseach a bheith ann maidir leis an bpobal a thugann tacaíocht don teanga. Mar sin, caithfear gníomhaíochtaí a bheith i gceist a chuireann le hinmharthanacht eacnamaíoch an phobail. Ní mór a bheith cinnte gur féidir leis an bpobal teacht ar sheirbhísí, mar shampla oideachas agus sláinte. Caithfear mothú féinmheasa agus mothú féinmhuiníne a fhorbairt sa phobal. Nuair nach bhfuil cainteoirí na sprioctheanga suite go geografach i réigiún amháin, bíonn cuspóirí eile ag pleanálaithe teanga, mar shampla caithfidh acmhainní, strúchtúir reiligiúnacha agus oideachasúla agus mar sin de a bheith ann go dtí go mbeidh cainteoirí na teanga ábalta feidhmiú mar phobal fíorúil (Mac Donnacha, 2000: 20).

Tá trí aidhm ag strúchtúir a thacaíonn le pobail teanga, dar le Mac Donnacha (2000: 20). Ar dtús, caithfidh siad a chinntiú go bhfuil na riachtanais agus na seirbhísí bunúsacha, mar shampla oideachas, sláinte, bóithre, agus mar sin de, ar fáil. Ar an dara dul síos, caithfidh siad freastal ar idirghníomhaíocht idir aonáin, grúpaí, eagraíochtaí agus institiúidí teanga an phobail. Caithfidh siad cumarsáid agus idirghníomhaíocht idir na heilimintí scaipthe den

phobal a mhéadú chun a chinntiú go bhfuil an phleanáil agus an bhainisteoireacht ar fáil chun seirbhísí a chur ar fáil trí mheán na sprioctheanga nach gcaithfidh siad úsáid a bhaint as:

outside institutions, personnel, norms and procedures for sensitive functions in connection with familial, religious, educational and economic terms (Mac Donnacha, 2000: 20).

Ar an tríú dul síos, ní mór an idirghníomhaíocht idir an pobal agus gach áit eile sa domhan a bhainistiú go dtí go mbraitheann an pobal é féin go bhfuil sé ar chomhchéim le pobail eile sa domhan i dtéarmaí cultúrtha, eacnamaíocha, sóisialta, oideachasúla agus intleachtúla (Mac Donnacha, 2000: 20). Anuas air sin, ní foláir do phobal na sprioctheanga a bheith i gceannas ar na cinntí a dhéantar a bhfuil tionchar acu ar an bpobal agus ar an teanga. Nuair nach ndéanann sé é sin:

It too easily allows members of the language community to view the issue of [. . .] language maintenance and development not as ‘our problem’ but ‘their problem’ – that of the language professionals, or the government (Mac Donnacha, 2000: 20).

2.2.5 Aistriú teanga ó ghlúin go glúin trí mheán an teaghlaigh agus ar bhealaí eile

Dar le Mac Donnacha (2000: 20), is í an phríomhaidhm i dtaca le pleanáil teanga ná seachadadh na teanga ó ghlúin go glúin. Féadfadh é sin a dhéanamh ar bhealaí éagsúla. Nuair a úsáidtear an sprioctheanga mar an t-aon mheán do chuspóirí áirithe i sochaí, seachadtar an teanga i bhfoirm éigin ó ghlúin go glúin, mar shampla Gréigis Eaglasta. Uaireanta bíonn tacaíocht ar fáil do na teangacha sin; múintear iad i scoileanna mar shampla. Uaireanta eile faigheann daoine na teangacha sin ó athúsáid i seirbhísí reiligiúnda. Mar gheall air sin, bíonn na teangacha sin in úsáid d’ócáidí sonracha amháin, gan a bheith ina máthairtheangacha (Mac Donnacha, 2000: 21).

Úsáidtear an corás oideachais chun teangacha a sheachadadh ó ghlúin go glúin, de réir Mhic Dhonnacha (2000: 21). Dar leis, bíonn an-éifeacht ag an gcóras oideachais ar sheachadadh teangacha ach bíonn na torthaí teoranta agus caithfear a chuimhneamh nárbh fhéidir leis an gcóras oideachais teanga a sheachadadh leis féin (Mac Donnacha, 2000: 21). De ghnáth, éiríonn go han-mhaith leis seo go luath ar scoil ach nuair nach bhfuil aon tacaíocht ar fáil lasmuigh den scoil; sa bhaile, sa phobal agus mar sin de, cailleann daoine an teanga agus iad ag fás aníos. D’fhonn a bheith rathúil, an rud ar a gcaithfear díriú ná méadú orgánach a chur ar mhéid chainteoirí na teanga (Mac Donnacha, 2000: 21). An t-

aon bhealach trínar féidir é sin a dhéanamh ná méadú a chur ar sheachadadh na teanga ó ghlúin go glúin trí mheán an teaghlaigh. Is éard atá i gceist leis seo, dar le Mac Donnacha (2000: 21-22):

1. A chinntiú go seachadann daoine a bhfuil an sprioctheanga mar mháthairtheanga acu í go dtí a bpáistí féin nó
2. A chur ina luí ar dhaoine nach bhfuil an sprioctheanga mar mháthairtheanga acu ach gur fhoghlaim siad an teanga mar theanga bhreise d'fhonn í a labhairt lena bpáistí féin. Caithfear tacaíocht a fháil freisin anseo ó acmhainní eile mar shampla, scoileanna, eaglaisí, grúpaí sóisialta, teilifís agus raidió. De réir Mhic Dhonnacha (2000: 22), léirítear go bhfuil daoine níos dóchúla an teanga a úsáid níos déanaí ina saol nuair a fhaigheann siad an teanga sa bhealach seo.

Nascálacha

Is féidir le heagraíochtaí díriú ar phríomhghníomhaíocht amháin nó cúpla príomhghníomhaíocht nó réim iomlán díobh. Fiú nuair atá fócas cúng ag eagraíocht, áfach, mar shampla nuair atá múineadh i scoileanna trí mheán na sprioctheanga mar chuspóir aici, is féidir tionchar a bheith ag na gníomhaíochtaí atá i gceist leis an gcuspóir seo ar na príomhghníomhaíochtaí eile. I dtaca leis an sampla thuasluaite, an mórchuspóir atá i gceist leis ná feabhas a chur ar chumas na ndaltaí sa sprioctheanga. Ach cabhraíonn sé freisin le húsáid na sprioctheanga agus leis an meon i leith na sprioctheanga sa phobal. Is féidir tionchar a bheith aige ar aistriú na teanga ó ghlúin go glúin trí mheán an teaghlaigh freisin má shocraíonn daltaí na scoile an teanga a úsáid mar mháthairtheanga lena bpáistí féin (Mac Donnacha, 2000: 22).

Mar sin, bíonn dhá chineál cuspóra ag eagraíochtaí de ghnáth – bíonn cuspóirí príomhúla a thagraíonn don phríomhghníomhaíocht atá i gceist ar fáil agus bíonn cuspóirí tánaisteacha a bhaineann leis an tionchar a bhíonn ar na gníomhaíochtaí eile ar fáil freisin. De réir Mhic Dhonnacha (2000: 22), caithfidh eagraíochtaí a bheith soiléir i dtaca leis na cuspóirí príomhúla atá acu chun a bheith go hiomlán dírithe ar na gníomhaíochtaí ar a bhfuil siad ag díriú agus ar na cuspóirí atá acu. Caithfidh siad a bheith soiléir faoi na cuspóirí tánaisteacha atá in úsáid acu freisin d'fhonn gan iad a chailleadh sa mhórspríoc atá i gceist (Mac Donnacha, 2000: 22).

2.3 Gníomhaíochtaí tacaíochta na teoirice

- 2.3.1 Struchtúr agus éifeacht eagraíochta
- 2.3.2 Bainistiú acmhainní daonna
- 2.3.3 An próiséas pleanála teanga a riar
- 2.3.4 Taighde
- 2.3.5 Pleanáil chorpais
- 2.3.6 Pleanáil chomhlánach (Ó Cinnéide et al., 2001: 27-28).

2.3.1 Struchtúr agus éifeacht eagraíochta

Dar le Mac Donnacha (2000: 23), caithfear struchtúr maith eagraíochta a bheith ann maidir le cur chun cinn teanga agus caithfear a chinntiú go bhfuil sé ag feidhmiú i gceart. I dtaca le pleanáil teanga, ní fhéadtar brath ar eagraíocht amháin, bíonn grúpa eagraíochtaí i gceist i gcónaí, cúpla ceann a dhéileáilann go díreach leis an teanga agus cúpla ceann eile a dhéileáilann go hindíreach leis an teanga, mar shampla cinn a dhéileáilann le hoideachas nó leis na meáin chumarsáide. Mura gceaptar go dtabharfaidh an eagraíocht aon rud tairbhiúil maidir le réimse éigin, ní bhfaighidh an eagraíocht tacaíocht sa réimse sin. Dá bhrí sin, chun pleanáil teanga a dhéanamh go héifeachtach, tá sé tábhachtach cur chuige a bheith ann ina bhfuil comhordú i gceist idir eagraíochtaí agus ina bhfuil rogha chúramach déanta maidir leis na heagraíochtaí chun dúbailt iarrachta costasáí a sheachaint (Mac Donnacha, 2000: 23).

Tá na haidhmeanna agus na cuspóirí céanna ag na heagraíochtaí go léir i dteoiric, dar le Mac Donnacha (2000: 23) agus mar sin, dar leis, ní bhíonn aon choimhlint idir eagraíochtaí agus ní bhíonn aon bhrú ar dhaoine eagraíochtaí a chur chun cinn. Mar sin, de réir Mhic Dhonnacha (2000: 23), chun pleanáil teanga a dhéanamh i gceart anseo, caithfidh baint a bheith ag eagraíochtaí lena chéile agus caithfidh eagraíochtaí a bheith ag obair le chéile, ag measúnú a gcuspóirí, a modheolaíochta agus na slite ina dtuigeann siad prionsabail teanga agus sochaí.

2.3.2 Bainistiú acmhainní daonna

Dar le Mac Donnacha (2000: 26), caithfear na hacmhainní daonna atá ar fáil i dtaca leis an sprioctheanga a bhainistiú agus a fhorbairt. Is éard atá i gceist le bainistiú acmhainní daonna maidir le pleanáil teanga ná gníomhaíochtaí bainteach le hearcaíocht, fostú, traenáil, forbairt agus bainistiú na ndaoine atá páirteach le dul chun cinn teanga. Ní mór acmhainní daonna laistigh agus idir eagraíochtaí a bhainistiú. Cuimsíonn sé sin fostaithe

eagraíochtaí teanga agus daoine a bhfuil baint deonach acu leis an teanga (Mac Donnacha, 2002: 26). Bíonn bainistiú acmhainní daonna an-tábhachtach i dtaca le pleanáil teanga, dar le Mac Donnacha (2000: 26), mar gheall ar chastacht na hoibre atá le déanamh, na hacmhainní teoranta atá ar fáil agus mar gheall go bhfuiltear ag brath ar oibrithe deonacha. Tá sé tábhachtach an taithí a fhaigheann daoine a bhreacadh síos chun cabhrú le traenáil glún eile nach gcaithfidh siad tosú ón tús arís freisin (Mac Donnacha, 2000: 27).

Ceannairí a fhorbairt agus lucht oibre maith a choimeád trí fhostaithe a fhorbairt atá i gceist anseo. Caithfear a chinntiú go bhfuil caidreamh éifeachtach idir na disciplíní áirithe lena mbaineann. Áiritheoidh sin go mbeadh pleanáil teanga leathan i gceist, ní straitéis chúng ina gcuirtear róbhéim ar ghnéithe áirithe mar shampla, pleanáil chorpais (Mac Donnacha, 2000: 27).

2.3.3 An próiseas pleanála teanga

Cuirtear a lán béime ar luacháil agus ar phleanáil ach ní scríobhtar a lán rudaí faoin bpleanáil teanga mar phróiseas, de réir Mhic Dhonnacha (2000 24). Dar leis, caithfear a lán ceisteanna a fhreagairt maidir leis an bpróiseas pleanála teanga, mar shampla:

Should the planning be bottom up or top down? Who should be formally responsible for the planning process? Who should be involved in the planning? How should formulation and implementation be linked? What time span should be involved? By whom and when should monitoring and evaluation take place? How should goals and objectives be set? Why have so many formal language-planning processes failed? (2000: 24).

Braitheann freagraí na gceisteanna seo ar chúrsaí neamhtheangeolaíoch, mar shampla pholaitíocht agus chúrsaí teangeolaíoch, mar shampla an méid eagraíochtaí teanga atá ar fáil.

Is éard atá i gceist le ‘Strategic intent’ de réir Hamel agus Prahalad (1991) i dtaca le pleanáil tionscail, ‘creating an obsession with winning’ (Mac Donnacha, 2000: 24). De ghnáth, dar le Mac Donnacha (2000: 25), bíonn iarrachtaí chun teanga a chur chun cinn bunaithe ar an gcoincheap seo. Ní bhíonn dearcadh réasúnach i gceist le cur chun cinn teanga. Mar shampla, dar leis, maidir le hEabhrais, ní bheadh sí ina máthairtheanga sa lá atá inniu ann dá mbeadh dearcadh réasúnach ag daoine a bhí ag iarraidh í a chur ar ais ina mháthairtheanga ag deireadh an 19ú haois (Mac Donnacha, 2000: 25). Gnóthachan atá i

gceist le cuspóir straitéiseach i dtaca le pleanáil tionscail. De réir Mhic Dhonnacha, ‘the key issue is knowing what you achieve to win’ (2000: 25). Tá an rud céanna i gceist arís maidir le pleanáil teanga. I dtaca le heagraíochtaí, ní foláir dóibh a aithint cad atá ag teastáil chun a bheith rathúil – méadú a chur ar chainteoirí na teanga; ráta aistriú na teanga ó ghlúin go glúin trí mheán an teaghlaigh a ardú nó an dá rud le chéile, mar shampla. Nuair atá a fhios ag eagraíochtaí cad atá le déanamh chun an teanga a chur chun cinn, is féidir leo é sin a úsáid chun pleananna agus cuspóirí a leagadh amach. Ansin is féidir leo an próiseas pleanála teanga a aithint. Nuair atá an cuspóir straitéiseach soiléir maidir le cur chun cinn teanga, caithfidh sé sin a bheith mar bhonn agus taca ag an bpróiseas pleanála teanga, dar le Mac Donnacha (2000: 25). Ní foláir dó a bheith seasmhach thar fhráma ama fada. Caithfear é a úsáid i dtaca le leithdháileadh acmhainní. Caithfear é a úsáid chun daoine a spreagadh nuair a chuirtear luach an chuspóra in iúl dóibh. Méadóidh sé sin an tsuim, an iarracht agus an tiomantas a bheidh ag daoine agus ag eagraíochtaí don teanga agus chun an teanga a chur chun cinn (Mac Donnacha, 2000: 25).

Chun pleanáil teanga a dhéanamh i gceart, caithfear aidhmeanna agus cuspóirí a leagadh amach go soiléir atá dúshlánach ach atá réadúil freisin. Anuas air sin, de réir Mhic Dhonnacha (2000: 26), nuair a ghlacann na daoine a bhfuil sé de dhualgas orthu na pleananna a chur i bhfeidhm páirt sa phróiseas pleanála teanga iad féin, bíonn pleananna níos réadúla i gceist de ghnáth lena mbaineann éifeacht agus dílseacht níos fearr freisin. Nuair a ghlacann na heagraíochtaí go léir páirt sa phróiseas pleanála teanga, bíonn aidhmeanna gach eagraíochta cosúil leis na haidhmeanna iomlána chun an teanga a chur chun cinn. Ach ní cheart na pleananna a bheith chomh righin nach bhfuil aon spás laistigh d’eagraíochtaí chun straitéisí ón taobh istigh a leagadh amach. Mar sin, ní mór plean straitéiseach soiléir a leagadh amach atá solúbtha freisin chun straitéisí éiritheacha a cheadú (Mac Donnacha, 2000: 26).

2.3.4 Taighde

Dar le Mac Donnacha (2000: 27), caithfear taighde a dhéanamh ar an bpleanáil teanga maidir leis an sprioctheanga chun cabhrú leis an bpleanáil. Túsphointe i dtaca le pleanáil teanga is ea taighde, dar leis (Mac Donnacha, 2000: 27). De réir Mhic Dhonnacha (2000: 27), chun próiseas pleanála teanga a bheith rathúil, ní foláir dó oibriú i gceart ach caithfear a bhrath go bhfuil ag éirí leis freisin. Maidir le pleanáil teanga, mar gheall go dtarlaíonn athruithe dearfacha agus diúltacha thar threimhsí fadtéarmacha, uaireanta ní fheiceann an

pobal na hathruithe agus ní bhíonn muinín ag daoine sa phróiseas pleanála teanga. Anuas air sin, dar le Mac Donncha (2000: 27), ní fhéadtar éifeachtacht phleananna a thomhas gan taighde a bheith déanta.

An t-aon bhealach chun a fháil amach faoi thionchar eagraíochtaí ar mheon teanga, ar chumas teanga agus ar phríomhghníomhaíochtaí na teoirice eile, dar le Mac Donncha (2000: 27), ná trí thionscadail taighde leanúnacha. Caithfear gníomhaíochtaí tacaíochta a chur san áireamh freisin i dtaca le clár taighde chun teanga a chur chun cinn. Tá éifeachtacht eagraíochtaí teanga, gnéithe acmhainní daonna agus éifeachtacht phleanáil chomhlánach oiriúnach do chlár taighde chun teanga a chur chun cinn (Mac Donncha, 2000: 27).

2.3.5 Pleanáil chorpais

Is éard atá i gceist le pleanáil chorpais, dar le Mac Donncha (2000: 28), ná gnéithe áirithe de theanga a fhorbairt chun a chinntiú go bhfuil sí ábalta déileáil leis na héilimh a chuireann an tsochaí uirthi. Athraíonn sé seo maidir le cás na teanga atá i gceist. Uaireanta forbairt bhunúsach chórais scríbhneoireachta atá i gceist. Uaireanta eile forbairt na dtéarmaí teicniúla agus coincheapúla is deireanaí atá i gceist. Caithfear a chinntiú freisin go bhfuiltear in ann an tseantearmaíocht agus an nuathearmaíocht a fháil, mar shampla i dtaca le foclóirí sonracha agus ginearálta. Caithfear foclóirí agus uirlisí teanga trí ríomhairí a bheith i gceist anseo freisin. Tá forbairt téarmaíochta, gramadaí agus uirlisí teanga i gceist anseo, mar sin (Mac Donncha, 2000: 28).

2.3.6 Pleanáil chomhlánach

Is éard atá i gceist leis an ngníomhaíocht seo a chinntiú go bhfuil eagraíochtaí eile ann a bhfuil tionchar acu ar an bpleanáil teanga cé nach mbaineann na heagraíochtaí go díreach leis an bpleanáil teanga iad féin. De réir Mhic Dhonnacha:

Language pertains to all areas of life, and language-reinforcement efforts must eventually impact on all areas of life if they are eventually to succeed (2000: 28).

Smachtaíonn, pleanálann agus tacaíonn udaráis phleanála, udaráis rialtais de ghnáth, le forbairt a lán gnéithe den tsochaí i mbeagnach gach tír. Cuireann sé sin réimsí, mar shampla eacnamaíocht, oideachas, reiligiúin, sláinte, na meáin chumarsáide, gnó agus mar sin de, san áireamh. Bíonn baint ag na réimsí seo le teangacha. Tugann siad tacaíocht do

phobail teanga (gnó), forbraíonn siad cumas teanga (oideachas), forbraíonn siad úsáid agus meon teanga (oideachas, reiligiúin, gnó agus na meáin chumarsáide) agus soláthraíonn siad seirbhísí sa sprioctheanga atá ar fáil do chainteoirí san áit (oideachas, sláinte, agus na meáin chumarsáide) (Mac Donnacha, 2000: 28). Mar sin, de réir Mhic Dhonnacha (2000: 28), caithfidh a fhios a bheith ag údaráis rialtais faoin ról agus faoi na freagrachtaí atá acu maidir le cur chun cinn teangacha agus caithfidh siad aird a thabhairt ar an teanga i dtaca le pleananna agus gníomhaíochtaí. Dar leis, caithfidh reachtaíocht a bheith ar fáil a shonraíonn go gcaithfidh seirbhísí a bheith ar fáil sa sprioctheanga (Mac Donnacha, 2000: 28). Baineadh é seo amach sa bhliain 2003 in Éirinn. Tá an Coimisinéir Teanga agus Acht na dTeangacha Oifigiúla, 2003 ar fáil anois mar a fheicfear sa chéad chaibidil eile.

Nascálacha

An fheidhm atá ag gníomhachtaí tacaíochta ná tacaíocht a thabhairt do na príomhghníomhaíochtaí. Mar sin, ní fhéadtar féachaint ar ghníomhaíochtaí tacaíochta ina n-aonar chun teanga a chur chun cinn. An fheidhm atá acu ná chun freastal ar chur chuige comhtháite i dtaca le pleanáil teanga agus cur chun cinn teanga (Mac Donnacha, 2000: 30).

2.4 Conclúid

Sa chaibidil seo, rinneadh cur síos ar mhúnla Mhic Dhonnacha, an Múnla Comhtháite do Phleanáil Teanga (2000). Bunófar an taighde áitiúil ar cheantar Chluainín ar an múnla seo.

Sa chéad chaibidil eile pléifear stair agus staid reatha na pleanála teanga in Éirinn chun comhthéacs a chruthú don taighde áitiúil.

Caibidil a Trí

An Phleanáil Teanga in Éirinn

3.1 Réamhrá

Is í aidhm na caibidle seo stair agus staid reatha na pleanála teanga in Éirinn a phlé chun comhthéacs náisiúnta a chruthú don taighde áitiúil. Déanfar staidéar ar staid reatha agus ar stair na pleanála teanga le timpeall deich mbliana anuas mar is í an phleanáil a tharla sa tréimse sin ag a mbeadh an tionchar is mó ar an bpleanáil teanga i gceantar Chluainín sa lá atá inniu ann. Pléifear an Ghaeltacht i gContae Liatroma, tuarascáil Choimisiún na Gaeltachta 2002, an stádas dlíthiúil sa tír, na meáin chumarsáide, an córas oideachais, taighde, eagraíochtaí Gaeilge, eacnamaíocht agus an straitéis náisiúnta 20 bliain don Ghaeilge chun píosa staire agus comhthéacs náisiúnta a bheith ann don taighde áitiúil ar cheantar Chluainín a phléifear sa chéad chaibidil eile.

3.2 An Ghaeltacht i gContae Liatroma

Nuair a bunaíodh an chéad Choimisiún Gaeltachta sa bhliain 1926, tosaíodh léarscáiliú na nGaeltachtaí (Mac Giolla Chríost, 2005: 113). Cuireadh ceantair sa léarscáil inar labhraíodh an Ghaeilge ach nach raibh sí ardcheannasach iontu. An ‘Breac-Ghaeltacht’ (Mac Giolla Chríost, 2005: 113) a bhí i gceist anseo, le 25%-79% den daonra ina gcainteoirí Gaeilge de réir staitisticí ón Daonáireamh sa bhliain 1911. An smaoineamh a bhí taobh thiar de seo ná go leathnódh an ‘Fíor-Ghaeltacht’ (Mac Giolla Chríost, 2005: 113), inar labhair 80% nó níos mo den daonra an Ghaeilge. Níor tharla sé sin, áfach dar le Mac Giolla Chríost (2005: 113-114).

Sa bhliain 1929, dar le Ó Cinnéide et al. (2001: 5), rinneadh sainiú nua ar an nGaeltacht in Acht na dTithe (Gaeltacht), 1929. Ní dhearnadh idirdhealú idir Fíor-Ghaeltacht agus Breac-Ghaeltacht san Acht, dar leo. Cuireadh a lán toghrann ceantair san áireamh, mar shampla i gContae an Chabháin, Contae Liatroma, Contae Luimnigh, Contae Lú agus Contae Ros Comáin, nár chuir Coimisiún na Gaeltachta isteach sa bhliain 1926 (Ó Cinnéide et al., 2001: 5). I gContae Liatroma cuireadh ‘Drom Caorthain’ (Acht na dTithe (Gaeltacht), 1929) agus ‘Druim Railgheach Thoir’ (Acht na dTithe (Gaeltacht), 1929) isteach. Contae Gaelach a bhí i gContae Liatroma ag an am sin, mar sin. Is léir go raibh

baint ag an nGaeilge leis an áit. Dar le Walsh et al. (2005: 19) cé gur labhair níos mó na 25% den daonra sna toghranna ceantair sin an Ghaeilge, an líon a bhí ag teastáil chun toghroinn ceantair a bheith ina Breac-Ghaeltacht, ní fios cén fáth ar cuireadh isteach na toghranna ceantair seo sa bhliain 1929 agus ní roimhe sin. D'fhan an reachtaíocht sin i bhfeidhm go dtí gur ritheadh Acht na dTithe (Gaeltacht) Leasú, 2001 (Walsh et al., 2005: 19).

Bunaithe ar mholtaí ó Choimisiún na Gaeltachta (2002), foilsíodh *Staidéar Cuimsitheach Teangeolaíoch ar Úsáid na Gaeilge sa Ghaeltacht* sa bhliain 2007 faoi stádas agus úsáid na Gaeilge sa Ghaeltacht (Walsh, 2009b: 12). Léiríodh sa staidéar go raibh an Ghaeilge an-lag in a lán áiteanna sa Ghaeltacht oifigiúil ag an am agus, mar sin, moladh sa staidéar léarscáil nua a tharraingt don Ghaeltacht (Walsh, 2009b: 12). De réir an staidéir, léiríonn anailís staitistiúil ar fhaisnéis teanga ón Daonáireamh 2002 agus ó Scéim Labhairt na Gaeilge go bhfuil trí chineál Gaeltachta ar fáil faoi láthair:

1. Limistéir Ghaeltachta Chatagóir A ina bhfuil níos mó na 60% den daonra ina gcainteoirí dúchais;
2. Limistéir Ghaeltachta Chatagóir B ina bhfuil 44%-66% den daonra ina gcainteoirí dúchais; agus
3. Limistéir Ghaeltachta Chatagóir C ina bhfuil níos lú na 44% den daonra ina gcainteoirí dúchais (Ó Giollagáin et al., 2007: 13).

Seo iad na limistéir atá ar fáil maidir leis an nGaeltacht faoi láthair. Níl toghroinn ceantair ar bith i gContae Liatroma sa Ghaeltacht níos mó agus léiríonn sé sin nár úsáidtear a lán Gaeilge sa chontae sa lá atá inniu ann. Tá ceantair, mar shampla ceantar Chluainín, áfach, ina bhfuil daoine ag iarraidh Gaeilge a úsáid ina saol go laethúil mar a fheicfear sa chéad chaibidil eile.

3.3 Tuarascáil Choimisiún na Gaeltachta 2002

Rinneadh 19 moladh i dtuarascáil Choimisiún na Gaeltachta (2002). Cé gur bhain a lán de na moltaí leis an nGaeltacht, bhain cúpla ceann díobh leis an tír ar fad agus le ceantar Chluainín. Moladh, mar shampla, go mbeadh reachtaíocht ann chun a chinntiú go mbeadh seirbhísí poiblí trí Ghaeilge ar fáil, go mbeadh stádas ag an nGaeilge mar theanga oifigiúil oibre san Aontas Eorpach agus go mbeadh plean náisiúnta ar fáil don Ghaeilge ina mbeadh spriocanna leagtha amach don tír (Coimisiún na Gaeltachta, 2002: 17).

Mar a fheicfear níos déanaí sa chaibidil seo, tá tábhacht ag baint leis an tuarascáil seo mar gheall gur cuireadh na moltaí sin, chomh maith le moltaí eile a rinne an coimisiún, i bhfeidhm ina dhiaidh sin. Rinneadh moltaí eile sa tuarascáil nár cuireadh i bhfeidhm go fóill, áfach (Féach faoin teideal ‘Taighde’ thíos).

3.4 Stádas dlíthiúil

3.4.1 Gaeilge mar Theanga Oifigiúil Oibre den Aontas Eorpach (AE)

I mí na Samhna 2004, lorg Rialtas na hÉireann aitheantas don Ghaeilge mar theanga oifigiúil oibre den AE (Walsh, 2009b: 12). Dar le Ó Tuathaigh (2008: 36) níor lorg an stát an t-aitheantas sin sa bhliain 1973 nuair a chuaigh sé isteach san AE. Ag an am sin, dar le Ó Murchú agus Ó Murchú, ba í an Ghaeilge ‘an t-aon teanga náisiúnta agus oifigiúil, ó thaobh bunreacht de, in aon bhallstát san Aontas Eorpach, nach bhfuil an stádas céanna aici san Eoraip is atá ag teangacha náisiúnta na mballstát eile’ (1999: 15). Tar éis feachtais ón earnáil dheonach ar son na Gaeilge agus mar gheall go raibh teangacha eile chomh beag leis an nGaeilge, an Mháltais mar shampla, ina dteangacha oifigiúla san AE cheana féin, fuarthas lánstádas don Ghaeilge sa bhliain 2005 agus tháinig sé i bhfeidhm sa bhliain 2007 (Walsh, 2009b: 12). Tá tionchar ag an athrú seo ar gach ceantar sa tír, Cluainín san áireamh. Ciallaíonn sé go bhfuil tacaíocht ar fáil anois don Ghaeilge ón AE agus go bhfuil níos mó nirt ag an teanga dá bharr.

3.4.2 Acht na dTeangacha Oifigiúla, 2003

Is reachtaíocht an-tábhachtach é an tAcht seo maidir le pleanáil teanga sa tír mar a bhí le sonrú i múnla Mhic Dhonnacha i gcaibidil a dó agus is reachtaíocht an-tabhachtach í i gceantar Chluainín freisin mar a fheictear sa chéad chaibidil eile. Foilsíodh an Bille um Theangacha Oifigiúla (Comhionannas) sa bhliain 2002. Dar le Walsh (2009a: 8), bhí macalláí de reachtaíocht teanga a bhí i bhfeidhm i dtíortha eile ann. Dar leis, bhí cosúlacht idir an Bille agus Acht na dTeangacha Oifigiúla (1985) i gCeanada mar shampla, i tagairtí:

ar nós ‘an comhionannas stádais’ don Ghaeilge agus don Bhéarla agus do ‘c[h]earta agus pribhléidí comhionanna a chothú i dtaca le húsáid na dteangacha sin’ (Walsh, 2009a: 8).

Leasaíodh an Bille, áfach, nuair a mhol an tArd-Aighne go mbeadh sé míbhunreachtúil comhionannas sa dlí a bhronnadh ar an nGaeilge agus ar an mBéarla, ‘toisc go bhfuil stádas níos airde mar “theanga náisiúnta” agus mar “phríomhtheanga oifigiúil” ag an

nGaeilge sa Bhunreacht (Airteagal 8)' (Walsh, 2009a: 8). Mar gheall air sin, baineadh an focal 'comhionannas' as an teideal agus as an téacs (Walsh, 2009a: 8). Síníodh Acht na dTeangacha Oifigiúla sa bhliain 2003, 81 bliain i ndiaidh na bliana a bhain an Ghaeilge stádas bunreachtúil amach 'mar theanga náisiúnta agus mar phríomhtheanga oifigiúil' (Walsh, 2009a: 8). Rud criticiúil ba é seo maidir leis an bpleanáil teanga in Éirinn. Chruthaigh sé reachtaíocht náisiúnta chun seirbhísí dátheangacha a bheith ag an stát agus ag comhlachtaí poiblí den chéad uair ó bunaíodh an stát (Walsh, 2009b: 11). De réir Walsh, tá trí chatagóir oibleagáidí ar fáil maidir leis an Acht, mar atá:

Dualgais dhíreacha (ábhar scríofa den chuid is mó, lena n-áirítear tuarascálacha bliantúla, comhfhreagras leis an bpobal, faisnéis a dháiltear ar an bpobal); dualgais bunaithe ar rialacháin arna ndéanamh ag an Aire Gnóthaí Pobail, Tuaithe agus Gaeltachta (comharthaíocht, stáiseanóireacht agus fógairtí béil) agus dualgais bunaithe ar scéimeanna teanga (2009a: 8).

De réir Walsh agus McLeod (2008: 27), maidir le hAlt 11 den Acht, caithfidh gach comhlacht poiblí, nuair a iarrtar orthu, scéim teanga a leagadh amach ina gcuirtear síos ar na seirbhísí a chuirfidh an comhlacht ar fáil trí Ghaeilge amháin, trí Bhéarla amháin agus trí Ghaeilge agus Béarla. De réir an Choimisinéara Teanga, is éard atá i gceist le comhlachtaí poiblí:

- Ranna agus oifigí rialtais;
- Údaráis áitiúla;
- Feidhmeannacht na Seirbhísí Sláinte;
- Ollscoileanna agus institiúidí tríú leibhéal eile agus na coistí gairmoideachais;
- Gníomhaireachtaí, boird agus cuideachtaí stáit (trachtála agus neamhtrachtála) (2008: 4).

Dar le Ó Tuathaigh, caithfear athnuachan a dhéanamh ar na scéimeanna seo gach trí bliana agus déanann an Coimisinéir Teanga faireachán ar an ngéilleadh sin (2008: 38). Dar le Walsh, is féidir na 43 scéim atá ar fáil faoi láthair a roinnt i ndá chuid:

(a) scéimeanna comhlachtaí náisiúnta ... nach bhfuil aon sainchúram Gaeltachta orthu agus (b) comhlachtaí eile a mbaineann a sainchúram le ceantar Gaeltachta nó a bhfuil nasc ar leith acu leis an nGaeltacht agus leis an nGaeilge trí chéile (2009a: 10).

Baineann scéim 'Údaráis Áitiúla Chontae Liatroma', de réir Walsh (2009a: 11), leis an gcéad chatagóir, atá 'réasúnta lag', dar leis, maidir leis na gealltanais a dhéantar sna

scéimeanna. Ceanglaítear an méid seo a leanas faoi Alt 13(2)(c) d’Acht na dTeangacha Oifigiúla 2003 ar chomhlacht stáit:

a chinntiú go bhfuil líon leordhóthanach dá fhoireann inniúil sa Ghaeilge chun go mbeidh siad in ann a sheirbhís a sholáthar trí Ghaeilge chomh maith lena soláthar trí Bhéarla (Acht na dTeangacha Oifigiúla, 2003).

Bíonn an chuid seo an-lag sa chéad chatagóir de scéimeanna, áfach, dar le Walsh (2009a: 13). Gealltar go gcuirfean an fhoireann go dtí ranganna Gaeilge chun feabhas a chur ar an gcumas Gaeilge atá acu. Ní cheapann Walsh (2009a: 13), áfach, go mbainfidh ach líon fíorbheag de na daoine sin leibhéal Gaeilge amach chun go bhféadfaidís seirbhísí a chur ar fáil trí mheán na teanga. Mar sin, dar leis, is modh ‘mí-éifeachtach agus costasach atá sna ranganna Gaeilge céanna, i gcomparáid le straitéisí sonracha earcaíochta chun cainteoirí Gaeilge a fhostú’ (Walsh, 2009a: 13).

Anuas air sin, de réir Walsh agus McLeod (2008: 32), maidir le hearcaíocht, sa dá chatagóir de scéimeanna, déanann a lán comhlachtaí poiblí gealltanais dhoiléire chun ‘athbhreithniú’ a dhéanamh ar bheartais earcaíochta chun a fháil amach cén poist atá ag teastáil ó chainteoirí Gaeilge agus cuirtear ‘chomh fada agus is féidir’ nó ‘breathnófar ar na socruithe seo arís de réir éilimh’ leis na gealltanais (Walsh, 2009a: 17).

Tá lochtanna eile ar na scéimeanna freisin, dar le Walsh agus McLeod (2007: 31). Ar dtús, dar le Walsh (2009a: 15), ní gheallann comhlachtaí ach na feabhsuithe is íosta maidir le cumarsáid bhéil i leith na Gaeilge, mar shampla gealltar go bhfreagróidh fáilteoirí an fón go dátheangach agus go bhfoghlaimoidh siad beannachtaí bunúsacha i nGaeilge nó go n-úsáidfidh an fhoireann a thugann seirbhís chuntair don phobal beannachtaí bunúsacha i nGaeilge le gach custaiméir. Locht gaolmhar eile ná go gcuirtear níos mó béime ar chumarsáid scríofa ná ar chumarsáid bhéil. De réir Walsh, (2009a: 17), cé go bhfuil aistriú foirmeacha agus cáipéisí eile tábhachtach maidir le pleanáil chorpais agus mar sin de, spreagfadh cainteoirí cumasacha Gaeilge ar an bhfoireann tosaigh níos mó Gaeilge ná mar a spreagfadh leagain Ghaeilge d’fhoirmeacha agus de cháipéisí.

Anuas air sin, níl a lán eolais sna scéimeanna ar na bealaí ina spreagfaidh comhlachtaí poiblí éileamh ar na seirbhísí Gaeilge. Cé go moltar go léireoidh an comhlacht cén chaoi a bpoibleoidh siad an scéim, tá an chuid sin de na scéimeanna an-lag ar fad dar le Walsh

agus McLeod (2007: 33). Go minic, dar le Walsh ‘ní dhéanfar de ‘‘phoiblíocht’’ ach preasráiteas a eisiúint, nó fógra a chrochadh áit éigin ar shuíomh gréasáin an chomhlachta’ (2009a: 18). Caithfear feabhas a chur ar an gcuid seo de na scéimeanna mar, dar le Ó Tuathaigh (2008: 38), braitheann úsáid na seirbhísí ar an éileamh atá ann orthu.

Is reachtaíocht an-tábhachtach é Acht na dTeangacha Oifigiúla, 2003 sa lá atá inniu ann i ngach ceantar sa tír, ceantar Chluainín san áireamh. Dar le Walsh agus McLeod (2008: 22) ardóidh soláthar na seirbhísí poiblí trí Ghaeilge go hiomlán mar gheall ar Acht na dTeangacha Oifigiúla, 2003 as seo amach. Luaitear mar aidhm sa *Ráiteas i Leith na Gaeilge* go gcuirfear ‘Acht na dTeangacha Oifigiúla, 2003 i bhfeidhm go hiomlán’ (Rialtas na hÉireann, 2006: 15). Cé nár cuireadh an reachtaíocht i bhfeidhm go dtí an bhliain 2006 dar le Walsh (2009b: 14), agus, mar sin, gur reachtaíocht an-nua í go fóill, caithfear í a chur i bhfeidhm i gceart sa tír chomh luath agus is féidir agus dar le Walsh, braithfidh sé sin ar:

The willingness and ability of the state sector to develop robust policies of implementation and evaluation (2009b: 14).

3.5 Na meáin chumarsáide

Na meáin chlóite

Bunaíodh *Foinse* i nDeireadh Fómhair na bliana 1996. Cuireadh deireadh leis an nuachtán i mí an Mheithimh sa bhliain 2009 mar gheall ar easpa maoinithe (Foinse, 2009). Dúirt Seán Ó Mainnín, Bainisteoir Tairgíochta Fhoinsé gur ‘cailliúint uafásach gan chiall gan réasún’ (Foinse, 2009) a bhí in imeacht *Fhoinsé*. Níl aon nuachtán náisiúnta Gaeilge ar fáil anois. Dúnadh *Lá Nua* ag deireadh na bliana 2008 mar gheall ar easpa airgid freisin (RTÉ, 2008). Bhí an nuachtán *Foinse* ar fáil i gCluainín sular imigh sé agus tá an nuachtán míosúil *Saol* ar fáil saor in aisce ó Fhoras na Gaeilge sa cheantar freisin mar a phléifear sa chéad chaibidil eile.

Na meáin chraolta

Tá TG4 agus RnaG ar fáil i gCluainín mar a fheicfear sa chéad chaibidil eile. Bunaíodh TG4, nó Teilifís na Gaeltachta, faoi mar ar tugadh air um an dtaca sin, sa bhliain 1996. Bunaíodh an stáisiún, áfach, tar éis 20 bliain de stocaireacht ón bpobal. Tharla an rud céanna maidir le Raidió na Gaeltachta (RnaG) blianta roimhe sin. Bunaíodh é sa bhliain 1972 tar éis blianta de bhrú ón bpobal agus tar éis feidhmiú stáisiún raidió bradach (Ó

Néill, 2005: 294). Tá tacaíocht ar fáil anois do TG4 agus RnaG ó Rialtas na hÉireann, áfach. Luaigh siad sa *Ráiteas i Leith na Gaeilge*:

Déanfar cinnte de go bhfuil seirbhísí cuimsitheacha craolacháin ar ardchaighdeán ar fáil trí mheán na Gaeilge, go mór mhór trí fhorbairt leanúnach a dhéanamh ar RTÉ, ar Raidió na Gaeltachta agus ar TG4 (2006: 19).

Ní luaitear na meáin chlóite sa ráiteas áfach.

3.6 An córas oideachais

Tá oideachas an-tábhachtach maidir leis an bpleanáil teanga in Éirinn. Dar le O'Brien, dúirt an tAire Ó Cuív, 'use of the language outside the Gaeltacht has been increased by the Gaelscoil movement' (2009). Go dtí le déanaí feictear méadú mór sna Gaelscoileanna agus sna Gaelcholaistí timpeall na tíre (Ó hÉalaithe, 2004: 181). De réir Uí Néill (2005: 294), mar gheall ar bhunú Gaelscoileanna Teo. sa bhliain 1973, méadaíodh líon na nGaelscoileanna sa tír sna 80í agus 90í. Ó 2000 i leith, áfach, dar leis, thosaigh an Roinn Oideachais ag cur stop leis an méadú sin. Thug siad rialacha d'aitheantas agus próiseas níos faide isteach agus ina dhiaidh sin níor oscail ach scoil nó dhó gach bliain. Rinne siad iarracht seacht nGaelscoil a dhúnadh díreach roimh an mbliain 2004 freisin, agus sa bhliain sin níor tugadh aitheantas do dhá Ghaelscoil a chomhlíon na riachtanais go léir agus a raibh éileamh ann orthu (Ó Néill, 2005: 294). Dar le Rialtas na hÉireann sa *Ráiteas i Leith na Gaeilge*, áfach:

Cuirfear oideachas lán-Ghaeilge ar ardchaighdeán ar fáil do dhaltaí scoile arb é mian a dtuismitheoirí/gcaomhnóirí é. Leanfar leis an tacaíocht do Ghaelscoileanna ag leibhéal na bunscoile agus déanfar forbairt ar sholáthar lán-Ghaeilge ag leibhéal na h-iarbhunscoile chun freastal ar éileamh de réir mar is gá (2006: 17).

Mar a phléifear sa chéad chaibidil eile, d'éirigh le daoine i gceantar Chluainín Gaelscoil a bhunú laistigh de bhliain agus trí mhí. Níor éirigh le daoine Gaelcholáiste a bhunú i Sligeach, nó i gCora Droma Rúisc (an áit a bhfuil an Ghaelscoil eile suite i gContae Liatroma) áfach, cé go raibh éileamh ann orthu.

Dúirt Rialtas na hÉireann sa *Ráiteas i Leith na Gaeilge* freisin, 'leanfar leis an tacaíocht a thugtar don réamhscolaíocht Ghaeilge' (2006: 19). Mar a fheicfear sa chéad chaibidil eile, áfach, níl naíonra lánaimseartha ar fáil i gCluainín go fóill.

3.7 Taighde

De réir Mhic Dhonnacha (2000: 27), tá taighde an-tábhachtach maidir le pleanáil teanga. Rinneadh a lán taighde ar an nGaeilge sna 1970í agus sna 1980í, ach, de réir Walsh (2009b: 15), ní dhéantar a lán taighde ar an nGaeilge níos mó ó dhúnadh Institiúid Teangeolaíochta Éireann (ITÉ) agus tá taighde comhaimseartha ag teastáil sa lá atá inniu ann. Dar le Walsh, ‘without a firm research base no national plan will succeed’ (2005: 12). Sa bhliain 2002, mhol Coimisiún na Gaeltachta (2002: 17-18) ionad taighde a chur ar fáil chun taighde a dhéanamh ar an bpleanáil teanga. Níl ceann ar fáil go fóill, áfach. Ní luaitear taighde ar chor ar bith sa *Ráiteas i Leith na Gaeilge*.

Dar le Ó hÉalaithe (2004: 180), áfach, sa lá atá inniu ann, tá eolas faoi úsáid na Gaeilge ar fáil ón Daonáireamh agus, mar sin, féadtar monatóireacht rialta a dhéanamh ar úsáid na teanga.

3.8 Eagraíochtaí Gaeilge

Déanfar cur síos anois ar stair agus staid reatha na heagraíochtaí Gaeilge atá gníomhach i gCluainín (mar a fheicfead sa chéad chaibidil eile) agus déanfar cur síos ar na heagraíochtaí Gaeilge nach bhfuil gníomhaíoch freisin chun comhthéacs náisiúnta a chruthú don taighde áitiúil ar cheantar Chluainín a phléifear sa chéad chaibidil eile.

Foras na Gaeilge

Tá Foras na Gaeilge gníomhach i gceantar Chluainín mar a fheicfead sa chéad chaibidil eile. Bunaíodh an eagraíocht i mí na Nollag 1999. Aistríodh foireann agus gníomhaíochtaí Bhord na Gaeilge, an Ghúim agus an Choiste Téarmaíochta go dtí Foras na Gaeilge, a bhí ina gcomhlachtaí stáit faoi Rialtas na hÉireann roimhe sin (Foras na Gaeilge, 2009). Ar fheidhmeanna Fhoras na Gaeilge tá:

- an Ghaeilge a chur chun cinn; úsáid na Gaeilge a éascú agus a spreagadh sa chaint agus sa scríbhneoireacht sa saol poiblí agus sa saol príobháideach sa Deisceart agus, i gcomhthéacs Chuid III den Chairt Eorpach do Theangacha Réigiúnacha nó Mionlaigh, i dTuaisceart Éireann mar a mbeidh éileamh cuí ann;
- comhairle a thabhairt don dá lucht riaracháin, do chomhlachtaí poiblí agus do ghrúpaí eile san earnáil phríobháideach agus dheonach;
- tionscadail tacaíochta a ghabháil de láimh, agus cúnaimh deontais a thabhairt do chomhlachtaí agus do ghrúpaí de réir mar a mheasfar is gá;

- taighde, feachtais tionscnaimh, agus caidreamh poiblí agus caidreamh leis na meáin, a ghabháil de lámh;
- téarmaíocht agus foclóirí a fhorbairt;
- tacú le hoideachas trí mheán na Gaeilge agus le múineadh na Gaeilge (Foras na Gaeilge, 2009).

Glór na nGael

Is eagraíocht atá i nGlór na nGael a dhéanann a lán oibre i gCluainín mar a fheictear sa chéad chaibidil eile. Bunaíodh an eagraíocht go luath sna 1960í. Dar le Glór na nGael, is í an fhís atá acu ‘leathnú agus buanú a dhéanamh ar chumas daoine an Ghaeilge a úsáid i ngach réimse de shaol an phobail’ (2007a). Dar leo freisin, is é Glór na nGael ‘an ghníomhaíocht áitiúil trí Ghaeilge is mó aithne i measc an phobail’ (2007a) sa tír. Cabhraíonn an eagraíocht chun eagraíochtaí agus daoine a thabhairt le chéile i gcoistí áitiúla, ‘gan a bhféiniúlacht ná a gcuid gníomhaíochtaí féin a chur i mbaol’ (Glór na nGael, 2007a).

Tugann an stát deontas do Ghlor na nGael trí Fhoras na Gaeilge faoi láthair (Glór na nGael, 2007a). Cuireann an eagraíocht comórtais ar siúl ina bhfuil duaiseanna le baint agus cabhraíonn siad chun spreagadh a thabhairt do dhaoine dul i mbun obair dheonach go háitiúil (Glór na nGael, 2007b). Tá pleananna samplacha leagtha amach do cheantair ar shuíomh gréasáin na heagraíochta. Tá leibhéil éagsúla le baint amach ó chéim a ceathair go dtí céim a haon (Glór na nGael, 2007c).

Comhluadar

Déanann Comhluadar obair i gceantar Chluainín freisin mar a fheicfead sa chéad chaibidil eile. Bunaíodh an eagraíocht sa bhliain 1993 chun tacaíocht agus treoir a thabhairt do thuismitheoirí ‘ar mian leo Gaeilge a labhairt lena gcuid páistí’ (Comhluadar, 2009a). Cuireann siad teaghlaigh in aithne dá chéile chun cairdeas a chruthú idir thuismitheoirí agus páistí. I rith na bliana, tugtar cuireadh do thuismitheoirí agus páistí teacht go dtí ócáidí sóisialta agus oideachasúla mar shampla, imeachtaí, cóisirí, turais agus mar sin de. Tugtar tacaíocht do chearta teaghlaigh chun seirbhísí riachtanacha poiblí trí Ghaeilge a fháil freisin (Comhdháil Náisiúnta na Gaeilge, 2009). Tá áiseanna ar fáil ar an suíomh gréasáin freisin, mar shampla leabhair, DVDanna, dlúthdhioscaí, bileoga, leabhráin agus mar sin de (Comhluadar, 2009b).

Eagraíochtaí Gaeilge eile

Tá a lán eagraíochtaí Gaeilge ar fáil nach ndéanann obair ar bith i gCluainín mar a phléifear sa chéad chaibidil eile. Dar le Rialtas na hÉireann sa *Ráiteas i Leith na Gaeilge*, mar shampla, an ról atá ag Conradh na Gaeilge ná ‘an Ghaeilge a chur chun cinn i ngach réimse’, an ról atá ag Comhdháil Náisiúnta na Gaeilge ná ‘bá agus tacaíocht don Ghaeilge mar bheotheanga agus cumas inti a neartú agus a bhuanú’, an ról atá ag Gael Linn ná an Ghaeilge a chur chun cinn i ‘réimsí cultúrtha agus gnó’, an ról atá ag Coláiste na bhFiann na ‘clubanna chun deis a thabhairt dá mbaill saoire a chaitheamh go tairbheach trí Ghaeilge’, an ról atá ag Feachtas ná ‘campaí samhraidh agus gníomhaíochtaí eile a eagrú do dhaoine óga trí mheán na Gaeilge’ agus an ról atá ag an Cumann Scoildrámaíochta ná scoildrámaíocht i nGaeilge a chur chun cinn (2006: 25). Tá baint ag na heagraíochta sin go léir le Cluainín ach ní thugann na heagraíochtaí Gaeilge sin cabhair ar bith sa cheantar.

Dar le Ó Murchú (2003: 52), ní gluaiseacht í an earnáil dheonach sa lá atá inniu ann. Bailiúchán d’eagraíochtaí atá an-chosúil le chéile atá i gceist. Dar léi, ní hí an fhadhb atá ann easpa eagraíochtaí ‘ach a mhalairt, agus níos measa’ (2003: 55). Is í an fhadhb atá ann ná go bhfuil easpa comhordaithe idir na heagraíochtaí atá ar fáil chun a gcuid cuspóirí a bhaint amach (Ó Murchú, 2003: 55). Dar léi, ‘tá an gort seo ró-phlódaithe’ (2003: 55). Níl Roinn stáit ar bith ábalta é a rialú. Caithfear níos mó comhordaithe agus comhpháirtíochta a bheith ann idir eagraíochtaí, rud a léirigh Mac Donnacha (2000: 23-24) ina mhúnla, an Múnla Comhtháite do Phleanáil Teanga freisin (mar a luadh i gcaibidil a dó).

3.9 Eacnamaíocht

Sa lá atá inniu ann agus san am a chuaigh thart, tá agus bhí caidreamh maith idir an rialtas agus eagraíochtaí teanga deonacha. Tugann an rialtas cistiú agus cabhair do Ghaelscoileanna, TG4, RnaG, Conradh na Gaeilge, Foras na Gaeilge agus eagraíochtaí deonacha agus eagraíochtaí rialtais eile (Ó Néill, 2005: 293). Nuair a bhíonn tionscnaimh níos uailmhianaí i gceist, áfach, dar le Ó Néill (2005: 293), ní bhíonn an tsuim chéanna ag an rialtas. Tá impleachtaí ag an bhfadhb seo ar phleanáil teanga i ngach áit sa tír, ceantar Chluainín san áireamh. Mar a luadh thuas, mar shampla, cé gur méadaíodh líon na nGael scoileanna sna 1980í agus 1990í, thosaigh an Roinn Oideachais ag cur stop leis an méadú sin ag tabhairt rialacha nua chun aitheantas a fháil agus próiseas níos faide isteach thart ar an mbliain 2000. Caitheadh blianta i mbun feachtais sular bunaíodh TG4 nó RnaG sa tír freisin (Ó Néill, 2005: 294). Mar sin, dar le Ó Néill:

despite the undeniable progress being made in the schools, media and elsewhere, it is difficult to avoid the conclusion that the Irish language is being held at arm's length. The Irish establishment – government, economic and religious – seem to view Irish as the proverbial friend whom one wants to do well – but not too well (2005: 294).

Dar le Ó Néill, caitheann an rialtas ‘table scraps’ (2005: 295) don Ghaeilge ach blocálann siad cláir fhiúntacha chun an Ghaeilge a chur ar ais sa phobal. An fáth atá leis sin, dar le Ó Néill (2005: 296), ná go bhfuil faitíos ar an rialtas agus ar Fhoras na Gaeilge go mbeadh drochthionchar ag daonra a labhraíonn níos mó Gaeilge ar infheistíocht agus ar shreabhadh infheistíochta agus earraí idir an tír seo agus an Bhreatain agus na Stáit Aontaithe. Dar le Ó hÍfearnáin, i dtaca le hidé-eolaíocht teanga in Éirinn, creideadh gurbh é an Béarla ‘teanga an fháis eacnamaíochta’ (2006: 11). Sin an fáth, dar le Ó Néill (2005: 296), gur fágadh an earnáil phríobháideach amach as Acht na dTeangacha Oifigiúla, 2003. Tá an rialtas ag cur ama agus acmhainní amú gan a bheith ag díriú ar an bhfadhb fhírinneach agus tá an pobal ag éirí tuirsigh mar gheall ar theipeanna agus ar chláir mhírathúla ag an am céanna (Ó Néill, 2005: 295).

3.10 Straitéis náisiúnta 20 bliain don Ghaeilge

Dar le Walsh (2009b: 12), mar gheall gur cuireadh Acht na dTeangacha Oifigiúla, 2003 i bhfeidhm agus mar gheall go bhfuarthas stádas don Ghaeilge mar theanga oifigiúil san AE, tá brú polaitiúil ar an rialtas stádas dlíthiúil a chur ar fáil don Ghaeilge le plan nó straitéis náisiúnta don Ghaeilge. D’eisigh Rialtas na hÉireann *Ráiteas i Leith na Gaeilge* sa bhliain 2006 ina sonraítear an méid seo a leanas: ‘Dearbhaíonn an Rialtas a dtacaíocht d’fhorbairt agus do chaomhnú na Gaeilge agus na Gaeltachta tríd an ráiteas seo’ (2006: 5). Tá aidhmeanna leagtha amach ann a bhaineann le gach ceantar sa tír, mar shampla, chun Acht na dTeangacha Oifigiúla, 2003 a chur i bhfeidhm i gceart, chun ‘réimse leathan seirbhísí a chur ar fáil trí mheán na Gaeilge’, d’fhonn ‘an Ghaeilge a thabhairt don chéad ghlúin eile mar theanga teaghlaigh’, chun a chinntiú go bhfuil ‘seirbhísí cuimsitheacha craolacháin ar ardchaighdeán’ ar fáil, chun leanúint ar aghaidh leis an tacaíocht do Ghaelscoileanna agus chun Gaelcholáistí a chur ar fáil chun ‘freastal ar an éileamh de réir mar is gá’ (Rialtas na hÉireann, 2006: 12-21). Dar le Rialtas na hÉireann, ‘Cuirfear straitéis fiche bliain don Ghaeilge le chéile bunaithe ar na cuspóirí atá leagtha amach sa cháipéis seo’ (2006: 5) rud nach ndearna an rialtas riamh roimhe seo. Dar le Walsh (2009b: 13), tá súil ag daoine go dtabharfaidh an straitéis náisiúnta níos mó soiléireachta do mhuintir na tíre faoi threo an phróisis phleanála teanga sa todhchaí. Dúirt an rialtas go mbeadh an straitéis ar fáil faoi

cheann dhá bhliain, is é sin deireach 2008 (Walsh, 2009b: 12). Táthar fós ag fanacht leis an straitéis, áfach.

Tá an tAire Gnóthaí Pobail, Tuaithe agus Gaeltachta, Eamon Ó Cuív, ag iarraidh plean 20 bliain a chur ar fáil chun méadú a chur ar chainteoirí dúchais agus daoine a bhfuil cumas maith Gaeilge acu roimh an mbliain 2030 (O'Brien, 2009). Dar le O'Brien (2009), tá 85,000 Éireannach a thugann cainteoirí líofa laethúla orthu féin agus 1.6 milliún Éireannach a deir go bhfuil cumas maith acu sa teanga faoi láthair. Tá an rialtas ag iarraidh na figiúirí sin a mhéadú go dtí 250,000 agus dhá mhilliún faoi cheann fiche bliain. Chun é sin a dhéanamh, tá an tAire Ó Cuív, ag iarraidh ionaid Ghaeilge cosúil leis an gCultúrlann i mBéal Feirste a chur ar fáil i gcathracha agus i mbailte chun níos mó deiseanna a thabhairt do dhaoine chun an Ghaeilge a labhairt (O'Brien, 2009). Dhíreofaí ar áiteanna ina bhfuil seirbhísí Gaeilge ar fáil mar shampla naíonraí, grúpaí 'Tuistí Páistí', clubanna óige agus Gaelscoileanna. D'iarrfaí ar na háiteanna sin cur isteach ar an rialtas chun tacaíocht a fháil chun ionad pobail nó ionad cultúrtha a thógáil d'imeachtaí Gaeilge (O'Brien, 2009). Chabhródh an plean seo go mór le ceantair cosúil le Cluainín.

Tá moladh ag an tAire Ó Cuív chun an fhadhb a léiríodh faoin rannóg 'Eagraíochtaí Gaeilge' thuas maidir le heaspa comhordaithe idir eagraíochtaí Gaeilge a réiteach freisin. Dar le O'Brien (2009), tá príomhoifig ag Conradh na Gaeilge, Coláiste na bhFiann, Gael-Linn, Comhdháil Náisiúnta na Gaeilge agus Foras na Gaeilge i mBaile Átha Cliath faoi láthair. Tá an tAire Ó Cuív ag iarraidh príomháras amháin a bheith ann óna bhfeidhmeoidh na heagraíochtaí sin go léir (O'Brien, 2009). Chabhródh sé seo chun níos mó comhordaithe a bheith ann idir eagraíochtaí Gaeilge.

3.11 Conclúid

Sa chaibidil seo pléadh stair na pleanála teanga in Éirinn ar feadh deich mbliana nó níos mó anuas agus staid reatha na pleanála teanga sa tír chun comhthéacs náisiúnta a chruthú don taighde áitiúil. Caithfear fanacht go dtí go gcuireann an rialtas an straitéis náisiúnta 20 bliain don Ghaeilge ar fáil ar luadh í sa *Ráiteas i Leith na Gaeilge* a cuireadh amach sa bhliain 2006. Caithfear fanacht freisin leis an bplean nua a luaitear thuas a mhol an tAire Ó Cuív chun líon na gcainteoirí Gaeilge a mhéadú roimh an mbliain 2030. Ní bheidh a fhios ag muintir na hÉireann cén dearcadh atá go fírinneach ag an rialtas go dtí go gcuirfear na pleananna náisiúnta sin amach.

Sa chéad chaibidil eile, déanfar staidéar ar an taighde áitiúil ar cheantar Chluainín.

Caibidil a Ceathair

An Phleanáil Teanga i gCeantar Chluainín

4.1 Réamhrá

Is í aidhm na caibidle seo ná cur síos a dhéanamh ar an bpleanáil teanga i gceantar Chluainín. Déanfar staidéar ar na hagallaimh a rinneadh sa cheantar bunaithe ar an Múnla Comhtháite do Phleanáil Teanga (Mac Donnacha, 2000) chun a fháil amach cén cineál pleanála teanga atá ar fáil sa cheantar agus cén dearcadh atá ag daoine a cuireadh faoi agallamh i leith na pleanála teanga sin. Ar dtús cuirfear an ceantar i láthair.

De réir staitisticí ón Daonáireamh is deireanaí a rinneadh sa bhliain 2006, tá 28,950 duine ina gcónaí i gContae Liatroma (POS, 2006a: 106). As na daoine i gContae Liatroma atá trí bliana d'aois nó níos sine, labhraíonn 11,758 duine (43.1%) as 27,766 an Ghaeilge (POS, 2007: 14). Mar a léiríodh i gcaibidil a trí, cuireadh dhá thoghroinn ceantair i gContae Liatroma ('Drom Caorthain' agus 'Druim Railgheach Thoir' (Acht na dTithe (Gaeltacht), 1929)) san áireamh nuair a rinneadh sainiú nua ar an nGaeltacht in Acht na dTithe (Gaeltachta), 1929 (Ó Cinnéide et al., 2001: 5). D'fhan an reachtaíocht seo i bhfeidhm go dtí gur cuireadh Acht na dTithe (Gaeltacht) Leasú, 2001, i bhfeidhm (Walsh et al., 2005: 19).

Is ceantar é Cluainín atá suite in iarthuaisceart Liatroma. De réir staitisticí ón Daonáireamh, 2006, tá 1,655 duine ina gcónaí sa cheantar (POS, 2006a: 106). As na daoine atá ina gcónaí ann atá trí bliana d'aois nó níos sine, labhraíonn 625 duine (39.6%) as 1,578 Gaeilge agus ní labhraíonn 919 duine (58.2%) Gaeilge (POS, 2006b). As na 625 duine sin a labhraíonn Gaeilge, tá 125 duine (20%) a labhraíonn Gaeilge gach lá taobh istigh den chóras oideachais agus cúigear (0.8%) a labhraíonn Gaeilge gach lá laistigh agus lasmuigh den chóras oideachais. Tá 22 duine (3.5%) a labhraíonn Gaeilge go laethúil lasmuigh den chóras oideachais amháin. Tá 35 duine (5.6%) a labhraíonn Gaeilge go seachtainiúil lasmuigh den chóras oideachais agus 238 duine (38%) a labhraíonn Gaeilge níos lú na sin lasmuigh den chóras oideachais. Tá 169 duine (27%) nach labhraíonn Gaeilge lasmuigh den chóras oideachais ar chor ar bith (POS, 2006c).

Is é an t-agallamh an modh taighde is mó a úsáideadh chun an taighde áitiúil a dhéanamh ar an gceantar seo. Cuireadh agallamh ar ochtar sa cheantar a raibh baint acu leis an bpleanáil teanga chun a fháil amach cén cineál pleanála teanga atá ar siúl san áit faoi láthair agus cén tuairimí atá ag daoine i leith na pleanála sin. Bunaíodh na ceisteanna ar na catagóirí éagsúla i múnla Mhic Dhonnacha (meon teanga, cumas teanga, úsáid teanga agus mar sin de). Tá trasnaíl ann idir na catagóirí éagsúla mar gheall go bhfuil gníomhaíochtaí áirithe ar fáil sa cheantar a imríonn tionchar ar níos mó ná catagóir amháin. Cuirfear síos ar dtús anseo ar na príomhghníomhaíochtaí náisiúnta agus áitiúla atá ar fáil i gceantar Chluainín i dtaca leis an bpleanáil teanga sa cheantar. Ansin míneofar an tionchar atá acu ar na catagóirí éagsúla i múnla Mhic Dhonnacha. Seo iad na príomhghníomhaíochtaí náisiúnta agus áitiúla atá ar fáil sa cheantar:

Gníomhaíochtaí náisiúnta

Meáin chumarsáide

I dtaca leis na meáin chraolta, tá TG4 agus Raidió na Gaeltachta (RnaG) ar fáil sa cheantar. Dúradh sna hagallaimh, mar shampla Ó Duigneáin (agallamh, 2009) agus Colreavy (agallamh, 2009), go mbíonn a lán daoine ag féachaint ar TG4 sa cheantar. De réir Uí Dhuigneáin (agallamh, 2009), freisin, bíonn daoine san áit ag éisteacht le RnaG, ach is ar mhaithe leis an gceol atá sé an chuid is mó den am, dar leis. Tá daoine sa cheantar, áfach, mar shampla MacConville (agallamh, 2009), a cheapann gur an-áis é RnaG sa cheantar.

Maidir leis na meáin chlóite, sular dúnadh *Foinse* i mí an Mheithimh sa bhliain 2009 (léirithe i gcaibidil a trí), cheap a lán daoine sa cheantar, mar shampla MacConville (agallamh, 2009), go raibh sé an-mhaith mar nuachtán. Bhí sé ar fáil sa siopa i gceantar Chluainín ach cé gur cheannaigh daoine an nuachtán, ní raibh iontu ach mionlaigh (agallamh le Ó Ceallacháin, 2009). Tá an nuachtán *Saol* ar fáil sa cheantar freisin. Faigheann Ó Snodaigh é saor in aisce ó Fhoras na Gaeilge (agallamh le Ó Snodaigh, 2009). Úsáideann a lán daoine sa cheantar *Beo!* freisin atá ar fáil ar an idirlíon. Dúradh sna hagallaimh gur an áis é an tIdirlíon maidir leis an nGaeilge (agallamh le Ní Dhonnchadha, 2009).

Gníomhaíochtaí áitiúla

Ranganna Gaeilge / Ciorcal Cainte

Bíonn ranganna Gaeilge agus ciorcal cainte ar siúl i gCluainín. Is í Bríd Ní Dhonnchadha a chuireann ar siúl iad. Bíonn na ranganna Gaeilge ar siúl le linn na bliana acadúla sa Ghaelscoil tráthnóna Dé Luain agus tráthnóna Dé Céadaoin. Bíonn an ciorcal cainte ar siúl gach oíche Dé Luain go poiblí i dteach tabhairne sa cheantar darbh ainm Heraghty's (agallamh le Ní Dhonnchadha, 2009).

Gaelscoil

Bunaíodh Gaelscoil sa cheantar sa bhliain 2008 (agallamh le Ó Snodaigh, 2009).

Naíonra

Bunaíodh naíonra ar feadh dhá sheachtain sa samhradh sa bhliain 2008. Níor éirigh le daoine sa cheantar naíonra a bhunú don bhliain ar fad ach dar le Ó Snodaigh (agallamh, 2009), tá bean darbh ainm Mary Brody ag iarraidh ceann a bhunú i nDroim Dhá Thiar atá suite 10 nóiméad ó Chluainín.

Grúpa 'Tuistí Páistí'

Tá grúpa 'Tuistí Páistí' ar siúl i rith na bliana acadúla i nDroim Dhá Thiar. Is í Ruth Ní Ghabhann a chuireann ar siúl é anois (agallamh le Ó Snodaigh, 2009).

Grúpa 'Seint agus Caint'

Buaileann cúpla tuismitheoir páistí sa Ghaelscoil le chéile gach oíche Déardaoin chun ceol dúchasach a sheinm le chéile. Bheartaigh Ó Snodaigh go raibh deis ansin chun an Ghaeilge a labhairt agus thug sé an t-ainm sin ar an ngrúpa. Braitheann sé ar an oíche ach labhraítear Gaeilge freisin i measc an cheoil, dar leis (agallamh le Ó Snodaigh, 2009).

Cadhcáil dhátheangach

Cuireann MacConville ranganna cadhcála ar siúl go dátheangach in áiteanna áirithe in aice le Cluainín agus dar leis, bíonn a lán suime ag daoine as Cluainín sna ranganna (agallamh le MacConville, 2009).

Compántas drámaíochta / Ionad na nGleannta

Tá compántas drámaíochta darbh ainm 'Splódar' ar fáil i gCluainín suite in Ionad na nGleannta agus tá sé ann anois ar feadh timpeall trí bliana dhéag. Tá sé dátheangach; déantar drámaí Béarla agus drámaí Gaeilge ann (agallamh le Ó Duigneáin, 2009). Bíonn

dráma Gaeilge amháin ar siúl gach bliain ach dar le Ó Duigneáin (agallamh, 2009), stiúrthóir de chuid an chompántais, tá sé ar intinn aige gach dara dráma a dhéanamh i nGaeilge as seo amach. Mar shampla, bhí dráma Gaeilge ‘Ag Claí na Muice Duibhe’, aistriúchán a rinne Ó Duigneáin ar an dráma ‘The Black Pig’s Dyke’ a scríobh Vincent Woods, ar siúl ag deireadh mhí Iúil 2009 i gCluainín agus timpeall na tíre. Anois déanfar dráma Béarla sa chompántas agus dráma Gaeilge eile ina dhiaidh sin (agallamh le Ó Duigneáin, 2009). Tugtar ‘Splódar’ ar an gcompántas anois. Bhí seanainm, ‘Aisteoirí na nGleannta’, air roimhe seo ach, dar le Ó Duigneáin (agallamh, 2009), athraíodh an t-ainm sin nuair a cuireadh níos mó béime ar an drámaíocht Gaeilge.

Anuas ar an gcompántas drámaíochta, bíonn imeachtaí ar siúl in Ionad na nGleannta, cuid mhaith acu dátheangach. Tugtar cuireadh do scríbhneoirí, leithéidí Louis De Paor agus Cathal Ó Searcaigh, do cheoltóirí, leithéidí Kíla agus John Spillane, agus do dhaoine eile a bhaineann leis an nGaeilge, mar shampla Des Bishop, chun seónna agus mar sin de a chur ar siúl san ionad (agallamh le Ó Duigneáin, 2009). De réir Uí Dhuigneáin (agallamh, 2009), an aidhm a bhí ann i gcónaí i dtaca le hIonad na nGleannta ná go mbeadh go leor imeachtaí ar siúl san ionad a bheadh dátheangach nó i nGaeilge amháin. Bhí an aidhm sin ann ón tús ach tá sé sin ag treisiú anois leis na blianta, dar leis (agallamh le Ó Duigneáin, 2009).

Meáin Chumarsáide

Scríobh cúpla duine sa cheantar, Ó Duigneáin, Mac Muirí agus Ó Snodaigh (nó Glór Chluainín), ailt Ghaeilge le linn na mblianta beaga anuas. Cuireadh sa *Leitrim Post* iad nuair a bhí an nuachtán thart agus cuireadh cúpla ceann sa *Leitrim Observer* freisin. Nuair nach bhfuil an *Leitrim Post* ar fáil níos mó, áfach agus nuair a bhí an *Leitrim Observer* drogallach iad a chur ann níos mó, cuirtear iad ar an suíomh gréasáin www.glórchluainín.com anois (agallamh le Mac Muirí, 2009). Maidir leis na meáin chraolta freisin, ó am go ham bíonn cláir Ghaeilge ar na stáisiúin raidió áitiúla *Shannonside* agus *i102-104* (féach thíos faoin teideal ‘Pleanáil chomhlánach’).

Anois déanfar staidéar ar thionchar na ngníomhaíochtaí náisiúnta agus áitiúla thuasluaite ar na catagóirí éagsúla i múnla Mhic Dhonnacha chun a fháil amach cén cineál pleanála teanga atá ar fáil sa cheantar agus cén dearcadh atá ag na daoine a cuireadh faoi agallamh i leith na pleanála sin.

4.2 Gníomhaíochtaí dírithe ar mheon an phobail i leith na teanga

Tá meon teanga an-tábhachtach i dtaca le pleanáil teanga, dar le Mac Donnacha (2000: 16), mar a léiríodh i gcaibidil a dó. Bíonn tionchar ag tuairimí ar iompar daoine. Tugann meon dearfach i leith teanga sa phobal tacaíocht do na daoine a labhraíonn an teanga nó na daoine a chuireann an teanga chun cinn. Anuas air sin, bíonn meon dearfach i leith teanga riachtanach nuair atáthar ag iarraidh airgead a fháil ón rialtas chun seirbhísí a chur ar fáil i dtaca leis an teanga. Ní bheadh suim ag an rialtas an t-airgead a chaitheamh gan meon dearfach an phobail (Mac Donnacha, 2000: 17). Tá a lán gníomhaíochtaí áitiúla agus naisiúnta a bhfuil tionchar acu ar mheon an phobail i leith na Gaeilge sa cheantar. Míneofar an tionchar sin anois.

Gníomhaíochta náisiúnta

Meáin chumarsáide

TG4

Dar le Ó Duigneáin (agallamh, 2009) agus Mac Muirí (agallamh, 2009), an rud is tábhachtaí maidir le TG4 sa cheantar ná go bhfuil an Ghaeilge thart timpeall ar dhaoine níos mó ná a bhí riamh. Cruthaíonn sé sin meon níos dearfaí i leith na teanga i measc na ndaoine a bhfuil suim acu sa Ghaeilge cheana féin, dar leo. Cabhraíonn sé le meon daoine gan Ghaeilge freisin, dar le Mac Muirí (agallamh, 2009). Braitheann siad an t-easnamh agus bíonn athmheas acu i leith na teanga, dar leis (agallamh le Mac Muirí, 2009). Mar sin, cabhraíonn TG4 chun meon dearfach a chruthú i leith na Gaeilge sa cheantar.

Anuas air sin, de réir Dunbar (agallamh, 2009), bíonn a lán daoine, fiú nach bhfuil mórán Gaeilge acu, ag faire ar TG4. Cabhraíonn na fotheidil leo, dar leis. Mar sin, cabhraíonn TG4 le gach duine, daoine a bhfuil cumas maith acu sa Ghaeilge cheana féin agus daoine nach bhfuil Gaeilge mhaith acu (agallamh le Dunbar, 2009). Tá sé sin tábhachtach, dar le Mac Donnacha (mar a scríobhadh i gcaibidil a dó), mar bíonn fadhbanna ann maidir le meon teanga nuair a thugtar tacaíocht neamhchothrom do ghrúpa amháin agus ní do ghrúpa eile maidir le teanga áirithe (2000: 17).

Is í an fhadhb atá ann maidir le TG4, dar le MacConville (agallamh, 2009), áfach, ná go bhfuil barraíocht Béarla ar an stáisiún anois, mar shampla craoltar Wimbledon i mBéarla, agus craoltar an Tour de France, stáisiún as an bhFrainc, i mBéarla freisin, dar leis.

Déanann sé sin dochar d'íomhá na Gaeilge agus cruthaíonn sé meon diúltach ina leith (agallamh le MacConville, 2009).

RnaG

Cabhraíonn RnaG leis an meon i leith na Gaeilge sa cheantar freisin mar gheall go mbíonn daoine sa cheantar ag éisteacht leis an nGaeilge ar an stáisiún. Dar le MacConville (agallamh, 2009), fuair sé a chuid Gaeilge ó RnaG. Chabhraigh sé go mór leis. Dar leis, áfach, dá mbeadh rogha ann idir RnaG agus stáisiún raidió Gaeilge eile nó dá mbeadh stáisiún raidió Gaeilge áitiúil ar fáil, chabhródh sé leis an meon i leith na teanga sa cheantar (agallamh le MacConville, 2009). Tá stáisiún áitiúla ar fáil sa cheantar mar shampla, *Ocean FM, Shannonside* agus mar sin de ach, dar leis, dá mbeadh stáisiún áitiúil ar fáil, ina mbeadh an nuacht ag déileáil níos nó leis an gceantar agus ina mbeadh an nuacht i nGaeilge freisin, chabhródh sé leis an meon i leith na Gaeilge mar bheadh níos mó suime ag daoine i stáisiún mar sin, dar leis (agallamh le MacConville, 2009).

Páipéir nuachta

Tá an nuachtán *Saol* ar fáil i gCluainín. De réir Uí Cheallacháin (agallamh, 2009), áfach, is faoin nGaeltacht atá sé den chuid is mó. Feiceann Dunbar (agallamh, 2009) an fhadhb sin freisin i dtaca leis na nuachtáin Ghaeilge a bhí ar fáil, mar shampla *Foinse*, agus atá fós ar fáil, mar shampla *Saol*. Dar leis, bhí agus bíonn siad ag déileáil le cúrsaí Gaeilge agus an Ghaeltacht amháin. Dá mbeadh nuachtán Gaeilge ar fáil ina mbeadh nuacht níos leithne ar fáil ann, bheadh níos mó suime ag duine sa cheantar ann agus chruthódh sé seo meon níos dearfaí i leith na Gaeilge sa cheantar, dar leis (agallamh le Dunbar, 2009).

Gníomhaíochtaí áitiúla

Compántas drámaíochta / Ionad na nGleannta

Cruthaíonn an compántas drámaíochta agus Ionad na nGleannta meon níos dearfaí i leith na Gaeilge sa cheantar (agallamh le Ó Duígneáin, 2009). De réir Uí Dhuígneáin (agallamh, 2009), bíonn a lán suime ag daoine sna drámaí agus sna himeachtaí a chuirtear ar siúl in Ionad na nGleannta. Dar leis, cloistear a lán Gaeilge thart san ionad nuair a bhíonn na himeachtaí ar siúl freisin (agallamh le Ó Duígneáin, 2009). Cabhraíonn na himeachtaí a chuirtear ar siúl in Ionad na nGleannta agus na drámaí a chuireann an compántas drámaíochta ar siúl chun meon dearfach i leith na Gaeilge a chruthú sa cheantar, dar leis (agallamh le Ó Duígneáin, 2009).

Cadhcaíl dhátheangach

Dar le MacConville (agallamh, 2009), ceanglaíonn na ranganna seo labhairt na Gaeilge agus spraoi le chéile agus mar sin, cruthaíonn siad meon níos dearfaí i leith na Gaeilge idir sheandaoine, dhaoine fásta, dhéagóirí agus dhaoine óga. Dar le MacConville, bíonn sé ag obair le déagóirí cuid mhór den am. Dar leis, faigheann siad labhairt na Gaeilge greannmhar ar dtús agus bíonn siad ag magadh sa rang ach, dar leis, ‘baineann siad sult as ... tar éis tamaill’ (agallamh, 2009). Uaireanta ceapann daoine óga nó déagóirí nach bhfuil sé faiseanta Gaeilge a labhairt ach cruthaíonn MacConville labhairt na Gaeilge i mbealach spraoiúil sna ranganna, rud a athraíonn an meon sin, dar leis (agallamh le MacConville, 2009).

Ranganna Gaeilge / Ciorcal Cainte

Bhí meon dearfach i leith ranganna Gaeilge agus an ciorcal cainte sa cheantar sular thosaigh Ní Dhonnchadha leis na ranganna. Dar léi, an rud a spreag sí chun iad a chur ar fáil ná daoine ag cur ceiste uirthi, an mbeadh spéis aici ranganna Gaeilge a dhéanamh sa cheantar. Anuas air sin, cruthaíonn na ranganna Gaeilge agus ciorcal cainte meon dearfach i leith na Gaeilge sa cheantar mar gheall go mbíonn daoine ag foghlaim na Gaeilge agus ag comhrá le chéile (agallamh le Ní Dhonnchadha, 2009). Dar le Ní Dhonnchadha (agallamh, 2009), tá daoine ann a bhíonn an-chainteach sa rang ach nuair a bhuaileann sí leo ar an tsráid bíonn siad cúthaileach. Aontaíonn Ó Ceallacháin (agallamh, 2009) leis sin. Tá easpa muiníne ag daoine, dar leis, ach tugann na ranganna níos mó muiníne do dhaoine chun an Ghaeilge a labhairt. Bíonn meon níos dearfaí ag daoine mar gheall ar na ranganna Gaeilge, mar sin.

Rud eile atá i gceist leis na ranganna Gaeilge agus ciorcal cainte ná go bhfuil rud ann do gach duine; ní dhíríonn siad ar ghrúpa amháin (agallamh le Ní Dhonnchadha, 2009). Tá an ciorcal cainte ann do na daoine a bhfuil Gaeilge acu agus atá ag iarraidh deis a fháil chun í a labhairt le daoine eile. Tá na ranganna ar fáil do dhaoine atá ag iarraidh an teanga a fhoghlaim nó atá ag iarraidh feabhas a chur ar a gcuid Gaeilge. Tá bunrang agus meánrang ar fáil do dhaoine ag leibhéal éagsúla (agallamh le Ní Dhonnchadha, 2009). Tá sé sin tábhachtach freisin dar le Mac Donnacha (2000, 18), mar a léiríodh thuas faoin teideal ‘TG4’.

Dar le Ní Dhonnchadha (agallamh, 2009), tagann a lán tuismitheoirí a bhfuil páistí acu sa Ghaelscoil go dtí na ranganna Gaeilge. Tagann daoine óga agus daoine fásta eile freisin, dar léi. Anuas air sin, tagann a lán strainséirí go dtí na ranganna. Dar léi, i rang amháin bhí cailín ón Úcráin, ón Spáinn, ón Ollainn, ó Laitvia agus bhí a lán Sasanach ann freisin (agallamh le Ní Dhonnchadha, 2009). Ansin tá grúpa eile, dar léi agus is seandaoine is mó atá ann nach bhfuil ag iarraidh dul go dtí teach tabhairne ag a deich nó a haon déag a chlog oíche Dé Luain. Mar gheall air sin, bíonn maidin Ghaeilge ar siúl anois i nDroim Dhá Thiar gach Satharn agus is féidir le duine ar bith freastal uirthi (agallamh le Ní Dhonnchadha, 2009).

Dar le Dunbar (agallamh, 2009), níl aon airgead i gceist leis an gciorcail cainte, níl ann ach daoine ag bualadh le chéile ag labhairt na Gaeilge. Cruthaíonn sé sin meon dearfach i leith an chiorcail cainte agus i leith na Gaeilge sa cheantar freisin (agallamh le Dunbar, 2009). Dar le Ní Dhonnchadha (agallamh, 2009), ní chabhraíonn aon eagraíocht Ghaeilge leis na ranganna Gaeilge. Níl aon deontas ar fáil, dar léi. Dar léi, freisin, níl sí ag iarraidh go gcuirfeadh airgead isteach ar dhaoine atá ag iarraidh freastal ar na ranganna. Dá mbeadh ar dhaoine praghas an-bhunúsach a chaitheamh agus ansin go bhfaighidís deontas ó dhream éigin, chabhródh sé go mór le daoine agus leis na ranganna mar uaireanta cuireann an t-airgead isteach ar dhaoine, dar léi (agallamh le Ní Dhonnchadha, 2009). Thit na huimhreacha a bhí aici i mbliana go háirithe ón Nollaig ar aghaidh agus dar léi, b'fhéidir go mbeadh níos mó daoine ag freastal ar na ranganna dá mbeadh deontas éigin ar fáil (agallamh le Ní Dhonnchadha, 2009). Mar sin, dá mbeadh deontas ar fáil do na ranganna Gaeilge, chruthódh sé sin meon níos dearfaí i leith na ranganna agus i leith na Gaeilge sa cheantar.

Gaelscoil

Dar le Mac Muirí (agallamh, 2009), d'oibrigh na daoine ar an gcoiste bunaithe don Ghaelscoil go deonach agus bhí an-spéis acu i mbunú na Gaelscoile. Mar sin, dar leis, chruthaigh bunú na Gaelscoile meon dearfach i leith na Gaeilge sa cheantar. Dar le Mac Muirí (agallamh, 2009) freisin, rud tábhachtach atá le déanamh chun Gaelscoil a bhunú ná dul i bhfeidhm ar an bpobal agus sin fáth amháin a scríobh sé féin, Ó Snodaigh agus Ó Duigneáin na hailt Ghaeilge (a pléadh thuas) agus a cuireadh sna nuachtáin iad (agallamh le Mac Muirí, 2009). D'eirigh leo an tacaíocht a fháil ón bpobal freisin, rud atá an-deacair nuair nach bhfuil ach mionlaigh sa cheantar a bhfuil suim acu sa Ghaeilge. Dar le Mac

Muirí (agallamh, 2009), is í an Ghaelscoil an rud is tábhachtaí agus is suntasaí a thit amach i ndeich mbliana sa cheantar agus tagann daoine ó áiteanna eile chun freastal ar an nGaelscoil freisin, dar leis. Mar sin, chruthaigh an Ghaelscoil agus bunú na Gaelscoile meon níos dearfaí i leith na Gaeilge ná a bhí ann sa cheantar agus áiteanna in aice leis.

Mar sin, dar le roinnt daoine a cuireadh faoi agallamh, an rud a chruthaíonn meon níos dearfaí i leith na Gaeilge ná an Ghaeilge a bheith thart i gcónaí. De réir Uí Shnodaigh, ‘fiú mura bhfuil daoine ag glacadh páirte’ (agallamh, 2009), tá sé tábhachtach go bhfuil gníomhaíochtaí nó seirbhísí ar fáil ó thaobh na Gaeilge de. Dar leis, caithfidh sé a bheith éasca an Ghaeilge a úsáid (agallamh le Ó Snodaigh, 2009). Mar sin, baineann daoine triail as gníomhaíochtaí agus seirbhísí a chur ar fáil, ó thaobh na Gaeilge de, ar neamhcheist le cé chomh beag is a bhíonn siad, agus ceaptar freisin go bhfuil sé tábhachtach rud a bheith ann do gach duine; daoine óga, déagóirí, daoine fásta agus seandaoine (agallamh le Mac Muirí, 2009), (agallamh le Ó Snodaigh, 2009). Mar sin, cruthaíonn gníomhaíochta agus seirbhísí a cuireadh ar fáil iad, mar shampla an grúpa ‘Tuistí Páistí’, campa samhradh do dhaoine óga, siúlóidí dátheangacha, an sraith le leabhair Ghaeilge sa leabharlann, na leabhair Ghaeilge ar fáil istigh in Ionad na nGleannta nó sa Chaife Bia Sláinte agus mar sin de, meon dearfach i leith na Gaeilge sa cheantar (agallamh le Ó Snodaigh, 2009).

Is í an fhadhb a bhíonn ann, áfach, ná uaireanta ní bhíonn a fhios ag daoine go bhfuil na seirbhísí ann nó fiú cé hiad na daoine a bhfuil Gaeilge acu. Cruthaíonn sé sin meon diúltach i leith na Gaeilge sa cheantar. Dar le Ní Dhonnchadha (agallamh, 2009), tá fadhbanna i gceist leis na fáinní atá ar fáil ó Chomhdháil Náisiúnta na Gaeilge mar chomhartha go bhfuil Gaeilge ag na daoine a chaitheann iad. Sa stair, dar léi, bhí faitíos ar dhaoine labhairt leis na daoine a chaith na fáinní mar níor cheap siad go raibh Gaeilge mhaith go leor acu. Chruthaigh sé sin meon diúltach i leith na Gaeilge (agallamh le Ní Dhonnchadha, 2009). Dar le Ó Snodaigh (agallamh, 2009), áfach, tá eolaire ar an suíomh gréasáin atá ag Glór Chluainín, www.glorchluainin.com, a léiríonn cé hiad na daoine atá Gaeilge acu. Cuirtear eolas faoi na himeachtaí agus na seirbhísí go léir atá ar fáil sa cheantar ó thaobh na Gaeilge de ar an suíomh gréasáin freisin chun go mbeidh a fhios ag daoine cad iad na seirbhísí atá ar fáil maidir leis an nGaeilge sa cheantar. Chabhródh ionad Gaeilge (féach faoin teideal ‘Próiseas Pleanála Teanga’) leis an meon i leith na Gaeilge sa cheantar freisin, dar leis (agallamh le Ó Snodaigh, 2009).

Mar a luadh i gcaibidil a dó, dar le Mac Donnacha, tá tuairimí dearfacha i leith teanga ‘necessary for the language-reinforcement effort to succeed, but they will not of themselves lead to changes in language use or behaviour’ (2000: 17). Tagann fachtóirí eile i gceist freisin.

Sa chéad rannóg eile, cuirfear síos ar na gníomhaíochtaí a bhfuil tionchar acu ar chumas na Gaeilge sa cheantar.

4.3 Gníomhaíochtaí dírithe ar chumas na teanga

Gníomhaíochtaí Náisiúnta

Na meáin chumarsáide

Dar le daoine áirithe, mar shampla MacConville (agallamh, 2009) agus Ó Duineáin (agallamh, 2009), cabhraíonn na meáin chumarsáide atá ar fáil sa cheantar, sé sin TG4, RnaG, an nuachtán *Saol* agus an tIdirlíon, chun an cumas atá ag daoine sa Ghaeilge a fheabhsú. Cabhraíonn siad le gach cineál cumais teanga, sé sin cumas labhartha, cumas cluastuisceana, léamh agus scríobh atá cónasctha le chéile de ghnáth, de réir Mhic Dhonnacha (2000: 18) (mar a luadh i gcaibidil a dó). Mar a luadh thuas, cabhraíonn siad le gach duine, daoine a bhfuil cumas maith acu sa Ghaeilge cheana féin agus daoine nach bhfuil Gaeilge mhaith acu agus tá sé sin tábhachtach mar, dar le Mac Donnacha (2000: 18), chun cumas a chur chun cinn ar an iomlán, caithfear feabhas a chur ar chumas gach duine, daoine ag leibhéal íseal agus daoine ag ardleibhéal.

Gníomhaíochtaí Áitiúla

Ranganna Gaeilge / Ciorcal Cainte

Dar le Ní Dhonnchadha (agallamh, 2009), cabhraíonn na ranganna Gaeilge agus an ciorcal cainte chun feabhas a chur ar an gcumas Gaeilge atá ag muintir an cheantair agus díríonn siad ar gach duine, arís, pé leibhéal cumais atá acu cheana féin. Díríonn na ranganna Gaeilge ar dhaoine nach bhfuil cumas rómhaith acu sa Ghaeilge chun an cumas sin a fheabhsú. Díríonn an ciorcal cainte ansin ar dhaoine a bhfuil cumas maith acu chun cleachtadh a fháil ag labhairt le daoine eile (agallamh le Ní Dhonnchadha, 2009). Cabhraíonn na ranganna Gaeilge agus an ciorcal cainte, mar sin, le gach cineál cumais arís, cumas labhartha, cumas cluastuisceana, léamh agus scríobh.

Compántas drámaíochta / Ionad na nGleannta

Dar le Ó Duigneáin, ‘tá níos mó i gceist ná siamsaíocht sa drámaíocht’ (agallamh, 2009). Tá foghlaim na haisteoireachta agus foghlaim na teanga i gceist chomh maith, dar leis. Cabhraíonn na drámaí Gaeilge agus na himeachtaí eile a bhíonn ar siúl in Ionad na nGleannta le cumas daoine sa Ghaeilge trí éisteacht. Cabhraíonn an cleachtadh do na drámaí le cumas na haisteoirí sa teanga freisin (agallamh le Ó Duigneáin, 2009).

Cadhcáil dhátheangach / Grúpa ‘Seint agus Caint’

Dar le MacConville (agallamh, 2009), i rith na ranganna cadhcála foghlaimíonn daoine an Ghaeilge i mbealach spraoiúil. Tá an rud céanna i gceist maidir leis an ngrúpa ‘Seint agus Caint’ dar le Ó Snodaigh (agallamh, 2009). Bíonn labhairt na Gaeilge ceangailte le píosa spraoi nó le cultúr na Gaeilge, dar leis, agus daoine ag seinm ceoil le chéile (agallamh le Ó Snodaigh, 2009). Mar sin, cabhraíonn an chadhcáil dhátheangach agus an grúpa ‘Seint agus Caint’ chun cumas daoine sa teanga a fheabhsú i mbealach spraoiúil sa cheantar.

An Ghaelscoil

Dar le daoine áirithe sa cheantar, mar shampla Ó Snodaigh (agallamh, 2009), cabhraíonn an Ghaelscoil le cumas páistí sa teanga. Mar gheall ar an nGhaelscoil, bíonn cumas Gaeilge an-mhaith ag páistí ag aois an-óg, is é sin cumas labhartha, cumas cluastuisceana, léamh agus scríobh atá cónasctha le chéile ar scoil.

Grúpa ‘Tuistí Páistí’

Dar le Ó Snodaigh (agallamh, 2009), cabhraíonn an grúpa ‘Tuistí Páistí’ chun cumas áirithe a bheith ag páistí agus tuismitheoirí sula dtéann páistí go dtí an Ghaelscoil.

Naíonra

Dar le Ó Snodaigh (agallamh, 2009), caithfear naíonra a bhunú freisin chun go mbeidh bunús na Gaeilge níos fearr ag páistí sula dtéann siad go dtí an Ghaelscoil. Tá sé seo fíor, dar liom, mar níl an grúpa ‘Tuistí Páistí’ ar siúl ach amháin maidin Dé Luain ó leathuair tar éis a deich go dtí a dó dhéag a chlog. Bheadh naíonra ar siúl ón Luan go dtí an Aoine, áfach, rud a chabhródh le cumas páistí sa teanga. Tá an chabhair seo ag teastáil chun tacaíocht a thabhairt do thuismitheoirí mar tá a lán thuismitheoirí sa cheantar nach bhfuil Gaeilge mhaith acu ach atá ag iarraidh cumas maith Gaeilge a bheith ag a bpáistí, dar le Ó Snodaigh (agallamh, 2009). Níl a lán cabhrach ar fáil ón rialtas nó ó eagraíochtaí Gaeilge

don bhean, Mary Brody, atá ag iarraidh ceann a bhunú i nDroim Dhá Thiar, áfach, dar leis (agallamh le Ó Snodaigh, 2009).

Anois míneofar an tionchar a bhíonn ag roinnt de na príomhghníomhaíochtaí a luadh thuas ar úsáid na Gaeilge sa cheantar.

4.4 Gníomhaíochtaí dírithe ar úsáid na teanga

Gníomhaíochtaí náisiúnta

Na meáin chumarsáide

Dar le Ó Duigneáin (agallamh, 2009) agus MacConville (agallamh, 2009), is áiseanna maithe iad na meáin chraolta sa cheantar (TG4 agus RnaG) chun méadú a chur ar úsáid na sprioctheanga trí éisteacht. Úsáid fhulangach atá i gceist anseo dar le Mac Donnacha (2000: 19). Dar le daoine áirithe, mar shampla Ó Snodaigh (agallamh, 2009) agus Ní Dhonnchadha (agallamh, 2009), cabhraíonn na meáin chraolta; an nuachtán *Saol* agus an tIdirlíon, le húsáid na Gaeilge trí bheith ag léamh. Úsáid ghníomhach atá i gceist anseo (Mac Donnacha, 2000: 19). Bíonn tionchar ag na meáin chumarsáide ar scríobh agus labhairt na Gaeilge freisin. Bíonn tionchar ag úsáid agus cumas ar a chéile, de réir Mhic Dhonnacha (2000: 19), mar a luadh i gcaibidil a dó. Sa chás seo, méadaíonn na meáin chumarsáide an cumas a bhíonn ag daoine sa teanga agus iad ag léamh nó ag éisteacht agus mar sin bíonn siad ábalta an teanga a scríobh agus a labhairt níos fearr. Mar gheall air sin, baintear níos mó úsáide as an sprioctheanga arís.

Gníomhaíochtaí áitiúla

Gaelscoil

Creideann a lán daoine, mar shampla Ó Snodaigh (agallamh, 2009), go n-úsáideann níos mó daoine an Ghaeilge sa cheantar anois mar gheall go bhfuil Gaelscoil sa cheantar. Tá fianaise ar fáil i múnla Mhic Dhonnacha. Dar leis, úsáideann daoine teangacha i suíomh eagraithe ar scoil (Mac Donnacha, 2000: 19) (mar a luadh i gcaibidil a dó). Cuirtear méadú ar úsáid ghníomhach na teanga, sé sin úsáid labhartha, léamh agus scríobh agus ar úsáid fhulangach na teanga freisin trí éisteacht le chéile agus leis an múinteoir (Mac Donnacha, 2000: 19).

Compántas drámaíochta / Ionad na nGleannta

Cabhraíonn an compántas drámaíochta agus Ionad na nGleannta le húsáid fhulangach na Gaeilge sa cheantar. Bíonn daoine ag éisteacht leis an nGaeilge sna drámaí agus iad ar siúl. Anuas air sin, labhraíonn daoine Gaeilge le chéile i rith an bhriste (agallamh le Ó Duigneáin, 2009). Mar sin, méadaítear úsáid ghníomhach agus úsáid fhulangach na Gaeilge. Bíonn méadú ar úsáid ghníomhach na n-aisteoirí freisin agus iad ag cleachtadh do na drámaí trí léamh agus méadú ar úsáid fhulangach na haisteoirí freisin trí éisteacht le chéile (agallamh le Ó Duigneáin, 2009). De réir Uí Dhuigneáin, is é an ceol tradisiúnta an imeacht is mó in Ionad na nGleannta agus dar leis ‘cuid mhaith den lucht éisteachta sin, bíonn Gaeilge acu’ (agallamh, 2009). Dar leis, an t-am deireanach a bhí Louis De Paor ann, dúirt sé gur chuala sé níos mó Gaeilge an oíche sin ná a chuala sé in aon ionad eile ina raibh sé (agallamh le Ó Duigneáin, 2009).

Ranganna Gaeilge / Ciorcal Cainte

Cabhraíonn na ranganna agus ciorcal cainte chun úsáid ghníomhach agus úsáid fhulangach na Gaeilge a mhéadú. Braitheann Ní Dhonnchadha (agallamh, 2009) go bhfuil sí mar éascaitheoir chun deis a thabhairt do dhaoine an teanga a úsáid. Mar a luadh thuas, tugann na ranganna agus ciorcal cainte níos mó muiníne do dhaoine an teanga a úsáid chomh maith (agallamh le Ní Dhonnchadha, 2009).

Cadhcaíl dhátheangach / Grúpa ‘Seint agus Caint’

Mar gheall ar an gcadhcáil dhátheangach agus an ngrupa ‘Seint agus Caint’ bíonn daoine ag úsáid na teanga i mbealach spraoiúil dar le MacConville (agallamh, 2009) agus Ó Snodaigh (agallamh, 2009). Bíonn daoine ag éisteacht le Gaeilge agus ag labhairt na Gaeilge (agallamh le McConville, 2009) agus bíonn tionchar aige seo ar léamh agus scríobh na Gaeilge chomh maith (Mac Donnacha, 2000: 19), mar a scríobhadh i gcaibidil a dó.

Grúpa ‘Tuistí Páistí’

De réir Uí Shnodaigh (agallamh, 2009), mar gheall ar an ngrúpa sin, bíonn an Ghaeilge in úsáid ag páistí agus tuismitheoirí sa cheantar. Bíonn siad ag léamh, ag scríobh, ag éisteacht agus ag labhairt (agallamh le Ó Snodaigh, 2009) agus mar sin bíonn úsáid ghníomhach agus úsáid fhulangach i gceist anseo (Mac Donnacha, 2000: 19).

Sa chéad rannóg eile, cuirfear síos ar na gníomhaíochtaí a thacaíonn le hinmharthanacht agus le hinbhuanaitheacht an phobail teanga i gceantar Chluainín.

4.5 Gníomhaíochtaí dírithe ar inmharthanacht agus inbhuanaitheacht an phobail teanga

I múnla Mhic Dhonnacha, baineann an chatagóir seo le ceantair sa Ghaeltacht den chuid is mó. Cé nach pobal Gaeltachta atá i gCluainín, áfach, tá pobal Gaeilge sa cheantar.

Cuireann gníomhaíochtaí áitiúla sa cheantar, ó thaobh na Gaeilge de, mar shampla an Ghaelscoil, na ranganna Gaeilge, an ciorcal cainte, an compántas drámaíochta, an grúpa ‘Tuistí Páistí’, an chadhcáil dhátteangach agus mar sin de, le hinmharthanacht agus inbhuanaitheacht an phobail teanga. Mar a léiríodh thuas, cuireann siad seirbhísí ar fáil do gach duine sa sprioctheanga, cruthaíonn siad fostaíocht sa cheantar, cabhraíonn siad chun an sprioctheanga a fhoghlaim agus cabhraíonn siad le híomhá na Gaeilge sa cheantar. Cabhraíonn siad chun idirghníomhaíocht a bheith idir aonáin agus idir ghrúpaí a bhaineann leis an sprioctheanga, freisin. Tá sé seo tábhachtach nuair nach pobal Gaeltachta atá i gceist (Mac Donnacha, 2000: 19), mar a luadh i gcaibidil a dó.

Cuireann gníomhaíochta náisiúnta sa cheantar, mar shampla na meáin chumarsáide (RnaG, TG4, agus an nuachtán *Saol*), le hinmharthanacht agus le hinbhuanaitheacht an phobail teanga freisin. Mar a léiríodh thuas, cabhraíonn siad le foghlaim na teanga agus chun idirghníomhaíocht a bheith ann idir aonáin agus idir grúpaí a bhaineann leis an sprioctheanga. Tá an iomarca Béarla ar TG4, áfach, mar a dúirt MacConville (agallamh, 2009) agus déanann sé sin dochar d’íomhá na Gaeilge i measc an phobail.

Dar le daoine áirithe a cuireadh faoi agallamh, mar shampla Ó Snodaigh (agallamh, 2009) agus Colreavy (agallamh, 2009), tá muintir an phobail iad féin i gceannas ar na cinntí a dhéantar a bhfuil tionchar acu ar an bpobal agus ar an teanga. Níl siad ag brath ar an rialtas nó ar aon duine eile. Tá sé seo tábhachtach de réir Mhic Dhonnacha (mar a luadh i gcaibidil a dó), mar feiceann daoine sa cheantar go bhfuil na cinntí faoi fhorbairt agus cothú teanga suas dóibh féin agus níl siad ag féachaint orthu mar “‘their problem’ – that of the language professionals or the government’ (2000: 20).

Cuirfear síos sa chéad rannóg eile ar na gníomhaíochtaí a thacaíonn le seachadadh na Gaeilge ó ghlúin go glúin sa cheantar.

4.6 Gníomhaíochtaí a thacaíonn le haistriú na teanga ó ghlúin go glúin trí mheán an teaghlaigh agus ar bhealaí eile

De réir Mhic Dhonnacha (2000: 20) (mar a scríobhadh i gcaibidil a dó), is í seo an phríomhaidhm i dtaca le pleanáil teanga. Dar leis freisin, úsáidtear an córas oideachais chun teanga a sheachadadh ó ghlúin go glúin (Mac Donnacha, 2000: 21). Tá Gaelscoil ar fáil i gCluainín ón mbliain 2008 (agallamh le Ó Snodaigh, 2009). Dar le Mac Donnacha (2000: 20), áfach (mar a luadh i gcaibidil a dó), ní fhéadtar brath ar an gcóras oideachais leis féin chun teanga a sheachadadh.

Dar le Mac Donnacha (2000: 21), chun a bheith rathúil i dtaca le seachadadh teanga ó ghlúin go glúin, caithfidh méadú a chur ar sheachadadh na teanga ó ghlúin go glúin go horgánach trí mheán an teaghlaigh. Tá dhá bhealach chun é sin a dhéanamh de réir Mhic Dhonnacha (2000: 21); an chéad cheann ná a chinntiú go seachadann cainteoirí dúchais an Ghaeilge go dtí a bpáistí féin agus an dara ceann ná a chinntiú go seachadann daoine a d'fhoghlaim an teanga mar theanga bhreise go dtí a bpáistí féin í. Tá an dara ceann níos oiriúnaí i gCluainín mar gheall nach bhfuil a lán de na tuismitheoirí sa cheantar ina gcainteoirí dúchais. Dúirt daoine áirithe a cuireadh faoi agallamh, mar shampla Ó Duigneáin (agallamh, 2009) agus Dunbar (agallamh, 2009), áfach, nach labhraíonn a lán daoine sa cheantar an Ghaeilge sa bhaile faoi láthair. Dar le Ó Duigneáin (agallamh, 2009) agus Colreavy (agallamh, 2009), áfach, mar gheall ar an nGaelscoil nua, cuirtear tús le tuismitheoirí ag labhairt na Gaeilge sa bhaile lena bpáistí agus i gcúpla bliain beidh i bhfad níos mó daoine ag labhairt na Gaeilge sa teaghlach, dar leo. Tá sé seo le feiceáil sa cheantar cheana féin. Labhraíonn cúpla duine a cuireadh faoi agallamh, mar shampla Ó Snodaigh (agallamh, 2009), MacConville (agallamh, 2009) agus Ní Dhonnchadha (agallamh, 2009), Gaeilge sa bhaile cheana féin. De réir Mhic Dhonnacha (2000: 22), áfach, caithfidh tacaíocht a fháil freisin ó acmhainní eile, mar shampla grúpaí sóisialta, teilifís agus mar sin de, nuair nach bhfuil an Ghaeilge mar mháthairtheanga ag tuismitheoirí. Tá an tacaíocht sin ar fáil sa cheantar, mar shampla maidir leis na gníomhaíochtaí a léiríodh thuas, an Gaelscoil, na ranganna Gaeilge, na meáin chumarsáide, an grúpa 'Tuistí Páistí' agus mar sin de.

Cé go bhfuil an Ghaelscoil ann agus cé go bhfuil an tacaíocht thuasluaite ar fáil freisin, tá líon na ndaoine a labhraíonn Gaeilge sa cheantar fós an-íseal. Dar le Dunbar (agallamh, 2009), ní labhraítear Gaeilge go forleathan sa bhaile sa cheantar ar chor ar bith. Ní leor na háiseanna atá ann chun an Ghaeilge a sheachadadh sa cheantar. Caithfear níos mó cabhrach a bheith ar fáil ón rialtas agus eagraíochtaí Gaeilge.

Rinneadh cur síos thuas ar an tionchar a bhíonn ag na príomhghníomhaíochtaí náisiúnta agus áitiúla ar mheon teanga i leith na Gaeilge sa cheantar, ar chumas na Gaeilge sa cheantar, ar úsáid na Gaeilge sa cheantar, ar inmharthanacht agus inbhuanaitheacht an phobail teanga agus ar sheachadadh na Gaeilge ó ghlúin go glúin. Dar le Mac Donnacha (2000: 16), áfach, mar a luadh i gcaibidil a d'ádh, tá gníomhaíochtaí tacaíochta tábhachtach sa mhúnla seo freisin chun tacaíocht a thabhairt do na príomhghníomhaíochtaí agus chun cur lena n-éifeacht. Anois, déanfar staidéar ar na gníomhaíochtaí tacaíochta a leanas; struchtúr agus éifeacht eagraíochta, bainistiú achmhainní daonna, an próiseas pleanála teanga a riar, taighde, pleanáil chorpais agus pleanáil chomhlánach maidir le ceantar Chluainín.

4.7 Struchtúr agus éifeacht eagraíochta

Déanfar cur síos ar na heagraíochtaí atá gníomhach sa cheantar ar dtús anseo agus ansin pléifear struchtúr agus éifeacht na heagraíochtaí sin sa cheantar. Ar na heagraíochtaí Gaeilge atá gníomhaíoch i gCluainín tá:

Comhluadar

Dar le Ó Snodaigh (agallamh, 2009), tugann Comhluadar cabhair don ghrúpa ‘Tuistí Páistí’. Íocann siad an cíós agus an t-árachas chun é a chur ar siúl agus seolann siad méid áirithe bréagáin don ghrúpa freisin. Dar le Ó Snodaigh (agallamh, 2009), áfach, bhí seisean ag tnúth le níos mó cabhrach ón eagraíocht sa cheantar.

Glór na nGael

Tá baint ag Glór na nGael leis an gceantar freisin. Bunaíodh Glór Chluainín sa cheantar sa bhliain 2006. Tá Ó Snodaigh, Ó Duigneáin agus Ó Ceallacháin ar an gcoiste. Dar le Ó Snodaigh (agallamh, 2009), is cineál craoibhe de Ghlór na nGael é Glór Chluainín, mar sin, ach is coiste atá i gceist leis i ndáiríre. Dar le Mac Muirí (agallamh, 2009), tá plean leagtha amach ag an eagraíocht agus is plean é a d'oibreodh in áit ar bith, dar leis, ach is féidir leis na daoine sa cheantar iad féin a rogha a dhéanamh maidir leis an ngné nó na

gnéithe áirithe don phlean a úsáidfídh siad. Mar a léiríodh i gcaibidil a trí, tá pleananna samplacha leagtha amach ag Glór na nGael agus tá leibhéil éagsúla le baint amach ó chéim a ceathair go dtí céim a haon. De réir Uí Shnodaigh (agallamh, 2009), tá Cluainín ag céim a dó faoi láthair. Cé go gcabhraíonn Glór na nGael le Glór Chluainín, mar sin, is rud an-áitiúil é.

Dar le Ó Snodaigh (agallamh, 2009), cuireann Glór na nGael comórtais ar siúl timpeall na tíre freisin maidir leis an obair atá déanta ag muintir an cheantair i dtaca leis an nGaeilge agus tá duaiseanna ar fáil. Mar sin, dar leis, tugann an eagraíocht spreagadh do ghrúpaí Gaeilge dul i dtreo obair dheonach (agallamh le Ó Snodaigh, 2009). Mar shampla, bhuaigh Glór Chluainín ‘Duais an Leinster Leader’ ó Ghlor na nGael don phobal a bhain an úsáid is fearr as na meáin chlóite ar son dul chun cinn na Gaeilge mar gheall ar na hailt a scríobh siad sna páipéar nuachta (thuasluaite).

Foras na Gaeilge

I dtaca leis an gcompántas drámaíochta Splódar, nuair a bhíonn dráma Gaeilge ar siúl, faightear deontais ó Fhoras na Gaeilge. Dé ghnáth, ní bhíonn dóthain ar fáil chun léiriú lánghairmiúil a chur ar an stáitse. Íocann Foras na Gaeilge as cuid de na haisteoirí ach ansin bíonn an compántas ag brath ar a aisteoirí féin (agallamh le Ó Duigneáin, 2009). Maidir leis an gcadhcáil dhátheangach, dar le MacConville, fuair sé ‘cúpla punt’ (agallamh, 2009) ó Fhoras na Gaeilge cúpla bliain ó shin chun fógra a dhéanamh. Dar le Ó Snodaigh (agallamh, 2009), faigheann sé a lán áiseanna saor in aisce ó Fhoras na Gaeilge. Faigheann sé fógraí lé ‘oscailte’ nó ‘dúnta’ nó ‘fáilte isteach’ orthu do ghnóthaí agus faigheann sé an nuachtán *Saol* saor in aisce freisin. Dar le MacConville (agallamh, 2009), áfach, lorg sé airgead ón eagraíocht chun múinteoir Gaeilge a íoc chun ranganna a chur ar siúl sa cheantar agus bhí an-trioblóid aige. Bhí siad an-neamhchúntach, dar leis (agallamh le MacConville, 2009).

Conradh na Gaeilge

Bhunaigh Mac Muirí craobh de Chonradh na Gaeilge, craobh Thomáis Uí Dhuibhir, i gContae Liatroma. Dar le Mac Muirí (agallamh, 2009), ní raibh aon chraobh de Chonradh na Gaeilge i gContae Liatroma roimhe sin. Ní craobh ghníomhach í ar chor ar bith, ach b’fhéidir go ndéanfar obair leis as seo amach, dar leis (agallamh le Mac Muirí, 2009).

Mar a scríobhadh cheana i gcaibidil a dó, dar le Mac Donnacha (2000: 23), chun pleanáil teanga a dhéanamh go héifeachtach anseo, tá sé tábhachtach cur chuige a bheith ann ina bhfuil comhordú i gceist idir eagraíochtaí chun dúbailt iarrachta costasaí a sheachaint ach dar le Ó Snodaigh (agallamh, 2009), níl eagraíochtaí Gaeilge ag obair le chéile ar chor ar bith sa cheantar. Anuas air sin, cé nach bhfuil siad ag obair le chéile is iad na haidhmeanna céanna ag na heagraíochtaí go léir atá ag obair sa cheantar. Dar le Ó Snodaigh (agallamh, 2009), cé go gcuireann Glór na nGael béim ar chomórtais agus go gcuireann eagraíochtaí eile béim ar ghnéithe eile, an aidhm atá acu go léir ná chun an Ghaeilge a chur chun cinn. Is fadhb mhór í sin dar le Mac Donnacha (2000: 23) mar nuair a bhíonn na haidhmeanna céanna ag na heagraíochtaí go léir, ní bhíonn aon choimhlint idir eagraíochtaí agus ní bhíonn aon bhrú ar dhaoine eagraíochtaí a chur chun cinn. Sin an fáth nach ndéanann eagraíochtaí Gaeilge dóthain oibre i gceantair éagsúla.

Tá a lán eagraíochtaí Gaeilge nach ndéanann obair ar bith i gCluainín (mar a léiríodh i gcaibidil a trí agus mar a fheictear sa chéad chaibidil eile). Níos measa ná sin, áfach, níl dóthain á dhéanamh ag na heagraíochtaí Gaeilge atá ar fáil sa cheantar agus níl siad ag obair le chéile ar chor ar bith. Tá a lán oibre le déanamh i dtaca le strúchtúr agus éifeacht eagraíochtaí sa cheantar, mar sin. Mar a luadh i gcaibidil a dó, de réir Mhic Dhonnacha (2000: 23), caithfidh eagraíochtaí a bheith ag obair le chéile, ag measúnú a gcuspóirí, a modheolaíochta agus na slite ina dtuigeann siad prionsabail teanga agus sochaí.

4.8 Bainistiú acmhainní daonna

Bíonn bainistiú acmhainní daonna an-tábhachtach maidir le pleanáil teanga, de réir Mhic Dhonnacha (2000: 26), luaite i gcaibidil a dó, mar gheall ar chastacht na hoibre atá le déanamh, ar na hacmhainní teoranta atá ar fáil agus mar gheall go bhfuiltear ag brath ar oibríthe deonacha.

Compántas drámaíochta / Ionad na nGleannta

Tá bainistiú maith déanta ar achmhainní daonna in Ionad na nGleannta agus sa chompántas drámaíochta. Maidir leis an gcompántas drámaíochta, aistríonn Ó Duigneáin a lán de na drámaí agus déanann sé an stiúir ar na drámaí sa chompántas. Bíonn foireann le fáil freisin, dar le Ó Duigneáin (agallamh, 2009). Uaireanta bíonn file nó scríbhneoir nó ceoltóir le fáil chun imeachtaí a chur ar siúl in Ionad na nGleannta. Bíonn rúnaí ag obair in Ionad na

nGleannta chun imeachtaí agus mar sin de a eagrú i gceart (agallamh le Ó Duigneáin, 2009).

Ranganna Gaeilge / Ciorcal Cainte

Cuireann Ní Dhonnchadha (agallamh, 2009) na ranganna ar siúl léi féin. Déanann sí traenáil i rith an tSamhraidh go dtí go mbeidh sí suas chun dáta gach bliain leis na hacmhainní agus mar sin de atá ar fáil (agallamh le Ní Dhonnchadha, 2009).

Grúpa ‘Tuistí Páistí’ / Grúpa ‘Seint agus Caint’

Is í Ruth Ní Ghabhann a chuireann an grúpa ‘Tuistí Páistí’ ar siúl ach ní chaithfidh aon mhúinteoir a bheith ann chun ceann a chur ar siúl. Níl ann ach tuismitheoirí agus a bpáistí ag bailiú le chéile (agallamh le Ó Snodaigh, 2009). Mar sin, níl a lán bainistithe le déanamh. Tá an rud céanna i gceist leis an ngrúpa ‘Seint agus caint’, níl ann ach daoine ag bailiú le chéile chun ceol dúchasach a sheinm agus píosa cainte a dhéanamh (agallamh le Ó Snodaigh, 2009).

Naíonra

Dá mbunófaí naíonra sa cheantar, bheadh cúpla stiúrthóir ag teastáil ag brath ar cé mhéad páistí a bheadh sa naíonra.

An Ghaelscoil

Bhí oibríthe crua ar an gcoiste bunaithe don Ghaelscoil a d’oibrigh go deonach (agallamh le Mac Muirí, 2009) agus tá anois ar an mBord Bainistíochta freisin (cúpla de na daoine céanna) (agallamh le Ó Snodaigh, 2009). Tá múinteoirí maithe sa Ghaelscoil freisin (agallamh le Ó Duigneáin, 2009) agus bíonn gach duine ag obair le chéile chun Gaelscoil maith a chur ar fáil.

I dtaca leis na gníomhaíochtaí go léir thuasluaite freisin, bíonn na hoibríthe ag idirghníomhú le chéile i gcónaí. Dar le Mac Donnacha (2000: 27), tá se sin an-tábhachtach chun go mbeidh pleanáil teanga leathan i gceist. Nuair nach mbíonn a lán idirghníomhaíochta idir oibríthe bíonn pleanáil teanga chúng i gceist agus mar sin cuirtear an iomarca béime ar ghnéithe áirithe, mar shampla pleanáil chomhlánach nó sealbhú teanga. Anuas air sin, léiríodh thuas go bhfuil daoine fostaithe go hoifigiúil leis an

nGaeilge i gceantar Chluainín, ach táthar ag brath ar oibrithe deonacha den chuid is mó sa cheantar.

4.9 An próiséas pleanála teanga a riar

Mar a scríobhadh cheana i gcaibidil a dó, an rud atá i gceist le ‘strategic intent’, de réir Malen agus Prahald (1991) maidir le pleanáil tionscail ná ‘creating an obsession with winning’ (Mac Donnacha, 2000: 24). De réir Mhic Dhonnacha (2000: 25) i dtaca le pleanáil tionscail ‘the key issue is knowing what you achieve to win’ agus dar leis caithfidh an rud céanna a bheith i gceist maidir le pleanáil teanga; caithfear a aithint cad atá ag teastáil chun a bheith rathúil. Maidir leis na ranganna Gaeilge, dar le Ní Dhonnchadha, an cuspóir atá aici ná an Ghaeilge a chothu nó deis a thabhairt do dhaoine an Ghaeilge a labhairt. Agus tá an cuspóir céanna ag gach gníomhaíocht sa cheantar, mar shampla an compántas drámaíochta, an chadhcáil dhátheangach, an Ghaelscoil agus an grúpa ‘Tuistí Páistí’, chun an Ghaeilge a chur chun cinn agus chun deis a thabhairt do dhaoine í a labhairt.

Mar a scríobhadh cheana i gcaibidil a dó, de réir Mhic Dhonnacha (2000: 26), chun pleanáil teanga a dhéanamh go héifeachtach, caithfidh aidhmeanna agus cuspóirí a leagadh amach go soiléir atá dúshlánach ach atá réadúil freisin. Tá sé sin i gceist maidir leis na gníomhaíochtaí thuasluaite. Bhí sé an-dúshlánach Gaelscoil a bhunú, mar shampla. Bhí ar an gcoiste bunaithe éileamh sásúil a fháil ón bpobal, suíomh a fháil agus maoiniú a fháil (agallamh le Ó Snodaigh, 2009). Bunaíodh an Ghaelscoil sa cheantar, áfach, laistigh de bhliain agus trí mhí dar le Ó Snodaigh (agallamh, 2009). Tá sé sin an-tapa agus dar leis, ní bhfuair an coiste aon chomhairle nó aon chabhair ón Roinn Oideachais (agallamh le Ó Snodaigh, 2009). Anuas air sin, de réir Uí Shnodaigh (agallamh, 2009), bhí feachtas ann chun Gaelcholáiste a bhunú i Sligeach ach diúltaíodh é. Tharla an rud céanna i gCora Droma Rúisc, an áit ina bhfuil an Ghaelscoil eile i gContae Liatroma. Bhí an t-éileamh ann, dar le Ó Snodaigh (agallamh, 2009), ach ní raibh an maoiniú ar fáil. Mar sin, beidh sé deacair Gaelcholáiste a fháil do na daltaí sa cheantar nuair a chríochníonn siad sa Ghaelscoil.

Tá daoine sa cheantar, mar shampla Ó Snodaigh (agallamh, 2009) agus Colreavy (agallamh, 2009), ag iarraidh eastát tithíochta a chur ar fáil ina mbeadh daoine le Gaeilge in ann tithe a chíosú nó a cheannach ann. Is plean dúshlánach eile é sin sa cheantar. Dar

leo, áfach, ní fhéadtar aon chabhair a fháil ón gComhairle Contae chun ceann a bhunú, ní féidir leo cabhair a thabhairt ar chúiseanna teanga i dtaca le tithíocht. De réir Uí Shnodaigh (agallamh, 2009), caithfear comhlachas tithíochta a bhunú agus ansin, dar leis, ‘tugann an rialtas airgead duit’ (agallamh, 2009) ach is rud an-deacair é sin a dhéanamh. Thabharfadh sé a lán ama chun ceann a bhunú sa cheantar.

De réir Mhic Dhonnacha (2000: 25), mar a scríobhadh i gcaibidil a dó, nuair a bhíonn pleananna leagtha amach, bíonn siad an-úsáideach, mar shampla chun suim, iarracht agus tiomantas níos fearr a bheith ag daoine i dtaca leis an bpleanáil teanga agus maidir le leithdháileadh acmhainní agus mar sin de. Dar le Mac Donnacha (2000: 26), nuair a ghlacann na daoine a bhfuil sé de dhualgas orthu na pleananna a chur i bhfeidhm páirt sa phróiseas pleanála teanga iad féin, bíonn pleananna níos réadúla i gceist de ghnáth le héifeacht agus dílseacht níos fearr ag baint leo freisin. Tarlaíonn sé sin leis na gníomhaíochtaí go léir thuasluaite, mar shampla maidir leis na ranganna Gaeilge (agallamh le Ní Dhonnchadha, 2009) agus leis an gcompántas drámaíochta (agallamh le Ó Duigneáin, 2009).

Dar le Mac Donnacha (2000: 26) freisin, mar a luadh i gcaibidil a dó, nuair a bhíonn aidhmeanna gach gníomhaíocht cosúil leis na haidhmeanna iomlána chun an teanga a chur chun cinn sa cheantar bíonn pleanáil teanga níos fearr sa cheantar. Ní cheart na pleananna a bheith chomh righin, áfach, nach bhfuil aon spás chun straitéisí ón taobh istigh a leagadh amach (Mac Donnacha, 2000: 26). Dar le daoine áirithe, mar shampla Ó Duigneáin (agallamh, 2009) agus Colreavy (agallamh, 2009), tá plean ginearálta déanta amach ag Glór Chluainín sa cheantar agus oibríonn formhór de na gníomhaíochtaí atá ann, mar shampla an grúpa ‘Tuistí Páistí’, an Ghaelscoil, an compántas drámaíochta agus mar sin de, faoin bplean sin go díreach nó go hindíreach. Is é an cuspóir atá ag Glór Chluainín, de réir Uí Shnodaigh, gach cineál deise a thabhairt do dhaoine chun an teanga a úsáid. Tá gníomhaíochtaí fós ag obair ina n-aonair sa cheantar ach tá na cuspóirí atá acu féin cosúil le cuspóirí an phlean iomlán atá ag Glór Chluainín. Níl an plean ann go hoifigiúil dar le Ó Duigneáin (agallamh, 2009) ach ceanglaíonn sé gach rud le chéile.

Rinne Ó Snodaigh cúpla moladh i dtaca leis an straitéis náisiúnta 20 bliain don Ghaeilge. Thug sé a chuid tuairimí ag oíche eolais agus scríobh sé ar an idirlíon iad freisin (agallamh le Ó Snodaigh, 2009). Rinne sé a lán moltaí maidir leis an gceantar, mar shampla iachall a

chuir ar Bord Fáilte agus an AA a gcomharthaí a chur in airde go dátheangach, comharthaí bóithre a bheith ann go dátheangach, ranganna nó áiseanna eile a chur ar fáil chun an teanga a fhoghlaim, ionad Gaeilge a bheith ann, níos mó meánscoileanna a thógáil chun freastal ar an éileamh agus mar sin de. Tá na moltaí seo go léir leagtha amach sna haidhmeanna sa *Ráiteas i Leith na Gaeilge*, a chuir an rialtas ar fáil, a thagraíonn don straitéis freisin, ach fós níl siad ann agus na rudaí atá ann, mar shampla an Ghaelscoil agus na ranganna Gaeilge, is mar gheall ar mhuintir an cheantair iad féin go bhfuil siad ann. Ní féidir Gaelcholáiste a bhunú i Sligeach nó gCora Droma Rúisc cé go bhfuil an t-éileamh ann orthu (agallamh le Ó Snodaigh, 2009). Níor cuireadh Acht na dTeangacha Oifigiúla, 2003 i bhfeidhm i gceart sa cheantar go fóill mar a fheicfear faoin teideal ‘Pleanáil chomhlánach’ thíos. Níl réimse leathan seirbhísí ar fáil trí mheán na Gaeilge sa cheantar. Mar sin, níl a lán tionchair ag pleananna oifigiúla an rialtais ar cheantar Chluainín go fóill.

Mar a luadh cheana i gcaibidil a trí, tá an tAire Eamon Ó Cuív ag iarraidh straitéis 20 bliain anois a chur ar fáil chun méadú a chur ar chainteoirí Gaeilge sa tír seo (O’Brien, 2009). Tá an sé ag iarraidh ionaid Ghaeilge a chur ar fáil timpeall na tíre chun níos mó deiseanna a thabhairt do dhaoine chun an Ghaeilge a labhairt. Dhíreofaí ar áiteanna ina bhfuil seirbhísí Gaeilge ar fáil mar shampla naíonraí, clubanna óige agus Gaelscoileanna agus bheadh tacaíocht ar fáil ón rialtas (O’Brien, 2009). Dúirt cúpla duine, mar shampla Ó Snodaigh (agallamh, 2009), go raibh daoine sa cheantar ag iarraidh ionad Gaeilge a bhunú i gCluainín a bheadh go hiomlán dírithe ar an nGaeilge, mar shampla chun scríbhneoireacht a dhéanamh, chun taighde a dhéanamh, chun caidreamh le chéile i nGaeilge nó mar sin de. Is plean dúshlánach eile é seo sa cheantar ach plean atá réadúil freisin.

4.10 Taighde

Tá taighde an-tábhachtach, dar le Mac Donnacha (2000: 27), mar a luadh i gcaibidil a dó, chun an próiseas pleanála teanga a threorú. Maidir leis an nGaeilge go ginearálta sa cheantar, tá eolas ar fáil ón Daonáireamh. Mar a dúirt Mac Muirí (agallamh, 2009), áfach, ní fhéadtar brath ar staitisticí ón Daonáireamh.

I dtaca leis an bpleanáil teanga sa cheantar, ní dhéanann an rialtas nó aon duine eile aon taighde oifigiúil leanúnach (agallamh le Ó Snodaigh, 2009), (agallamh le Ó Ceallacháin, 2009). De ghnáth, maidir leis na gníomhaíochtaí atá ar siúl chun an Ghaeilge a chur chun

cinn sa cheantar; na ranganna Gaeilge, an ciorcal cainte, an compántas drámaíochta, an grúpa ‘Tuistí Páistí’ agus mar sin de, foghlamaíonn daoine agus iad ag dul ar aghaidh. Mar shampla, dar le Ní Dhonnchadha (agallamh, 2009), coimeádann sí leabhair agus áiseanna nua-aimseartha a úsáideann sí do na ranganna Gaeilge. Foghlaimíonn sí faoi riachtanais dhifriúla ó dhaoine áirithe agus í ag dul ar aghaidh freisin.

De réir Uí Dhuigneáin, i dtaca le hIonad na nGleannta, tá bunachar sonraí ann leis na daoine le Gaeilge a thagann isteach. Anuas air sin, maidir leis na gníomhaíochtaí atá ar fáil ó thaobh na Gaeilge de sa cheantar, breactar síos iad agus tugtar an t-eolas do Ghlór na nGael ag deireadh na bliana (agallamh le Ó Snodaigh, 2009). Mar sin, tá taighde déanta maidir leis an bpleanáil teanga san áit ach ní go hoifigiúil. Dar le Mac Donnacha (2000: 27), áfach, tá taighde leanúnach tábhachtach maidir le pleanáil teanga (luaite i gcaibidil a dó).

4.11 Pleanáil chorpais

Cabhraíonn na meáin chumarsáide atá ar fáil sa cheantar, is iad sin TG4, RnaG, an nuachtán *Saol* agus *Beo!*, chun téarmaíocht a fhoghlaim. Déileálann siad le téarmaíocht a bhaineann le réimsí nua an tsaoil (agallamh le Ó Duigneáin, 2009), (agallamh le Ní Dhonnchadha, 2009). Cabhraíonn na ranganna Gaeilge agus an ciorcal cainte chun téarmaíocht chaighdeánach agus nua-aoiseacha a fhoghlaim freisin. Cabhraíonn siad go háirithe le daoine fásta, déagóirí agus seandaoine (agallamh le Ní Dhonnchadha, 2009). Cabhraíonn an Ghaelscoil agus an grúpa ‘Tuistí Páistí’ do pháistí chun téarmaíocht chaighdeánach a fhoghlaim (agallamh le Ó Snodaigh, 2009). Chabhródh naíonra sa cheantar freisin chun bunús Gaeilge níos fearr a bheith ag páistí sula dtéann siad ar scoil. Cabhraíonn an compántas drámaíochta agus Ionad na nGleannta leis na haisteoirí agus leis na daoine a théann go dtí drámaí agus imeachtaí eile in Ionad na nGleannta freisin chun téarmaíocht chaighdeánach a fhoghlaim (agallamh le Ó Duigneáin, 2009).

Deirtear sna hagallaimh gur an-áis é an suíomh gréasáin www.focal.ie. Dar le Ó Ceallacháin (agallamh, 2009), tá sé níos nua-aimseartha ná foclóir scríofa.

4.12 Pleanáil chomhlánach

An rud atá i gceist anseo ná a chinntiú go bhfuil eagraíochtaí eile ann a bhfuil tionchar acu ar an bpleanáil teanga cé nach mbaineann na heagraíochtaí go díreach leis an bpleanáil

teanga iad féin. Tá sé seo ar fáil sa cheantar i dtaca leis an scoil Bhéarla a bhfuil Gaeilge a múineadh inti. Maidir leis na meáin chumarsáide freisin, bíonn clár Gaeilge ar fail ar *Shannonside*, darbh ainm ‘Go Leor’ le Peter Brady agus Matt Nolan (*Shannonside*, 2009). Bíonn clár darbh ainm ‘Ar Éileamh’ le Barbara Nic Dhonnacha gach lá i rith na seachtaine ar *i102014* agus féadtar ‘iWitness News Daily – As Gaeilge’ a íoslódáil freisin ó shuíomh gréasáin *i102104* (*i102104*, 2009). Uaireanta bíonn Gaeilge ar fáil sna pháipéir nuachta Béarla, an *Leitrim Observer* agus mar sin de, freisin mar shampla, maidir leis na hailt a scríobh Glór Chluainín do na nuachtáin Bhéarla (thuasluaite).

Ó thaobh dlí de, is reachtaíocht thábhachtach é Acht na dTeangacha Oifigiúla, 2003 anois in Éirinn (féach caibidil a dó). Formhór de na daoine a cuireadh faoi agallamh, mar shampla Ó Ceallacháin (agallamh, 2009), Ó Duigneáin (agallamh, 2009) agus Ní Dhonnchadha (agallamh 2009), dúirt siad nach bhfaca siad a lán athruithe maidir le hAcht na dTeangacha Oifigiúla, 2003 sa cheantar. Uaireanta dúirt daoine nach raibh na seirbhísí ann. ‘Ní fheicimse mórán’ dar le Ó Duigneáin ach dar leis ‘tá sé nua’ (agallamh, 2009). Dar le Ó Ceallacháin, maidir le go leor comhlachtaí stáit, ‘má théann tú isteach ag labhairt na Gaeilge is fadhb mhór í’ (agallamh, 2009). Dar le Colreavy (agallamh, 2009), níl seirbhísí maithe ag Feidhmeannacht na Seirbhíse Sláinte (FSS) i dtaca leis an nGaeilge. Dar leis, dá rachadh duine isteach ag labhairt Gaeilge, bheadh orthu gloch a chur ar dhuine le Gaeilge chun labhairt leis. I dtaca le comharthaí dátheangacha agus le comhionannas idir Ghaeilge agus Bhéarla freisin, tá níos mó le déanamh ag an FSS, dar leis. Tá na hathruithe á ndéanamh, dar leis an FSS, agus iad ag déanamh athruithe eile sa chomhlacht (agallamh le Colreavy, 2009). Dar le MacConville (agallamh, 2009), uaireanta bíonn Gardaí le Gaeilge ag obair i stáisiún na nGardaí ach uaireanta eile ní bhíonn. Ba léir ó na hagallaimh freisin go raibh a lán daoine míshásta leis an gclár toghthóirí. Bhí daoine sa cheantar, mar shampla Mac Muirí (agallamh, 2009), ag iarraidh a n-ainmneacha agus seoltaí a chur as Gaeilge ar an gclár ach níor athraíodh iad. Ach dar le Colreavy (agallamh, 2009), tá an fhadhb sin réitithe anois.

Tá obair déanta sa cheantar i dtaca le hAcht na dTeangacha Oifigiúla, 2003, áfach. I dtaca leis an gComhairle Contae Liatroma, tá scéim teanga leagtha amach acu de réir Colreavy agus tá coiste Gaeilge acu anois freisin, dar leis (agallamh le Colreavy, 2009). Dar le Colreavy, maidir le Cluainín, tá cúpla athrú déanta ag an gComhairle Contae, mar shampla

beidh na comharthaí sráide as Gaeilge go luath agus labhraítear Gaeilge i Leabharlann Chontae Liatroma i gCluainín freisin (agallamh, 2009).

Tá scéim an-bhunúsach ag an gComhairle Contae Liatroma faoi láthair, áfach. Mar a luadh i gcaibidil a trí, dar le Walsh, baineann scéim ‘Údarás Áitiúil Chontae Liatroma’ (2009a: 11) leis an gcéad chatagóir de scéimeanna atá réasúnta lag sna gealltanais a dhéantar. Dar le Walsh (2009a: 13), sa chatagóir seo, gealltar go gcuirfidh an comhlacht poiblí an fhoireann go dtí ranganna Gaeilge chun feabhas a chur ar an gcumas Gaeilge atá acu. Luaitear an méid sin faoi rannóg 1.3 i scéim Chomhairle Contae Liatroma (Comhairle Contae Liatroma, 2007: 9). Dar le Walsh (2009a: 13), áfach, luaite i gcaibidil a trí, ní bhainfidh ach líon fíor-bheag de na daoine sin leibhéal Gaeilge amach chun go bhféadfaidís seirbhísí a chur ar fáil trí mheán na teanga. Mar sin, dar leis, is modh ‘mí-éifeachtach agus costasach atá sna ranganna Gaeilge céanna, i gcomparáid le straitéisí sonracha earcaíochta chun cainteoirí Gaeilge a fhostú’ (2009a : 13).

Mar a léiríodh i gcaibidil a trí, dar le Walsh (2009a: 17), cuirtear níos mó béime ar chumarsáid scríofa ná mar a chuirtear ar chumarsáid bhéil sna scéimeanna freisin. Léirítear é seo i scéim na Comhairle Contae faoi rannóg a trí (‘Feabhsú ar sheirbhísí le soláthar ar bhonn dátheangach’) (Comhairle Contae Liatroma, 2007: 9-12). Locht eile ar na scéimeanna sin ná, dar le Walsh (2009a: 15) (luaite i gcaibidil a trí), ní gheallann comhlachtaí ach na feabhsuithe is íosta maidir le cumarsáid bhéil i leith na Gaeilge i dtaca le seirbhísí duine, mar shampla, gealltar go bhfreagróidh fáilteoirí an fón go dátheangach agus go bhfoghlaimoidh siad beannachtaí bunúsacha i nGaeilge nó go n-úsáidfidh an fhoireann a thugann seirbhís chuntair don phobal beannachtaí bunúsacha i nGaeilge le gach custaiméir. Tá sé seo le feiceáil i scéim Chomhairle Contae Liatroma, mar shampla faoi rannóg 3.7 (‘Seirbhísí Teileafóin’) scríobhtar:

Roimh 31.12.07 (dhá mhí déag ó thús na Scéime seo), beidh cleachtadh ag na fáilteoirí/oibrítheoirí malartáin acu ar na bunbheannachtaí Gaeilge, agus beidh socruithe oiriúnacha ann le go mbeidh siad in ann baill den phobal a chur i dteagmháil gan mhoill le cibé oifig nó oifigeach atá freagrach as an tseirbhís atá á lorg as Gaeilge (Comhairle Contae Liatroma, 2007: 11).

Anuas air sin, fadhb an-mhór sa cheantar seo is ea uaireanta ní bhíonn a fhios ag daoine cén seirbhísí dátheangacha a bhíonn ag na comhlachtaí stáit áirithe. Dar le Ní Dhonnchadha (agallamh, 2009), uaireanta bíonn fonn uirthi Gaeilge a labhairt ach ní

bhíonn a fhios aici an bhfuil Gaeilge ag aon duine sa chomhlacht. Tá an fhadhb sin ar fáil timpeall na tíre. Mar a luadh i gcaibidil a trí, dar le Walsh agus McLeod (2007: 33), cé go moltar go léireoidh an comhlacht poiblí cén chaoi a bpoibleoidh siad an scéim, tá an chuid sin de na scéimeanna an-lag ar fad. Go minic, dar le Walsh ‘ní dhéanfar de ‘‘phoiblíocht’’ ach preasráiteas a eisiúint, nó fógra a chrochadh áit éigin ar shuíomh gréasáin an chomhlachta’ (2009a: 18). Dar le Ó Tuathaigh (2008: 38), braitheann úsáid na seirbhísí ar an éileamh atá ann orthu. Mar sin, caithfear feabhas a chur ar an gcuid seo den scéim.

Mar sin, tá obair déanta sa cheantar maidir le hAcht na dTeangacha Oifigiúla, 2003 ach tá níos mó le déanamh freisin. Bíodh sin mar atá, mar a dúirt Ó Duigneáin (agallamh, 2009), is reachtaíocht nua é Acht na dTeangacha Oifigiúla, 2003 go fóill. Níor cuireadh i bhfeidhm é go dtí an bhliain 2006 (Walsh, 2009b: 14), mar a luadh i gcaibidil a trí. An rud is tábhachtaí anois ná go bhfuil tús curtha leis na hathruithe sa cheantar maidir leis an nGaeilge sna comhlachtaí stáit.

4.13 Conclúid

Tá a lán gníomhaíochtaí ar fáil i gceantar Chluainín ó thaobh na pleanála teanga de. Tá tionchar ag na gníomhaíochtaí áitiúla agus náisiúnta ar an nGaeilge san áit agus tacaíonn siad leis na catagóirí éagsula i múnla Mhic Dhonnacha, mar shampla tacaíonn siad leis an meon i leith na Gaeilge sa cheantar, le cumas Gaeilge sa cheantar, le húsáid na Gaeilge agus le hinbharthanacht agus le hinbhuanaitheacht an phobail teanga. Tá obair le déanamh sa cheantar, áfach, go háirithe ar chúpla ceann de na catagóirí sa mhúnla, mar shampla aistriú teanga ó ghlúin go glúin sa teaghlach, an próiseas pleanála teanga, an phleanáil chomhlánach, struchtúr agus éifeacht eagraíochta agus an taighde sa cheantar.

Mar a léiríodh thuas, tá a lán daoine ag obair go deonach i gceantar Chluainín gan a lán tacaíochta ar fáil ón rialtas nó ó eagraíochtaí Gaeilge. I dtaca leis an obair atá á dhéanamh, áfach, is mionlaigh atá ann i gcónaí. Is cúis inmí é sin mar má éiríonn na daoine sin tuirseach leis an obair, caillfear an obair go léir atá déanta sa cheantar i leith na Gaeilge. Caithfidh níos mó cabhrach a bheith ar fáil ón rialtas agus ó eagraíochtaí Gaeilge sa cheantar, mar shampla chun taighde oifigiúil a chur ar siúl sa cheantar, chun Acht na dTeangacha a chur i bhfeidhm i gceart, chun tacaíocht a thabhairt do na gníomhaíochtaí atá ar fáil faoi láthair i dtaca leis an bpleanáil teanga sa cheantar agus chun gníomhaíochtaí eile a chur ar fáil freisin.

Sa chéad chaibidil eile, cuirfear síos ar na conclúidí is mó a tháinig chun solais le linn an taighde go léir agus déanfar moltaí don todhchaí freisin.

Caibidil a Cúig

Conclúidí agus Moltaí

5.1 Réamhrá

Pléifear sa chaibidil seo na conclúidí a tháinig chun solais i rith an taighde go léir agus déanfar cúpla moladh don todhchaí freisin.

5.2 Gníomhaíochtaí áitiúla i gCluainín

Sa tráchtas seo rinneadh staidéar ar an bpleanáil teanga in Éirinn, ag díriú ar cheantar i gContae Liatroma darbh ainm Cluainín. Cé nach ceantar Gaeltachta atá i gCluainín, is ceantar an-Ghaelach é. Tá a lán gníomhaíochtaí ar fáil sa cheantar ó thaobh na pleanála teanga de. Ar na príomhghníomhaíochtaí áitiúla atá ar fáil tá an Ghaelscoil, na ranganna Gaeilge, an ciorcal cainte, an compántas drámaíochta, Ionad na nGleannta, an grúpa ‘Tuistí Páistí’, an grúpa ‘Seint agus Caint’ agus an chadhcáil dhátheangach. Mar a léiríodh i gcaibidil a ceathair, cabhraíonn na gníomhaíochtaí seo le catagóirí áirithe i múnla Mhic Dhonnacha, go háirithe na príomhghníomhaíochtaí seo a leanas; an meon i leith na Gaeilge sa cheantar, cumas na Gaeilge sa cheantar, úsáid na Gaeilge sa cheantar agus inmharthanacht agus inbhuanaitheacht an phobail teanga.

Mar a luadh i gcaibidil a haon, de réir Swann et al. ‘language-planning can be undertaken by governmental agencies ... non-governmental interest groups ... as well as individuals’ (2004: 173). Is mar gheall ar mhuintir an cheantair iad féin go formhór go bhfuil na gníomhaíochtaí áitiúla thuasluaite ar fáil. Caithfidh an rialtas agus eagraíochtaí Gaeilge cabhair a thabhairt do mhuintir an cheantair chun go mbeidh pleanáil teanga níos fearr sa cheantar, go háirithe maidir leis na nithe seo a leanas:

5.3 Acht na dTeangacha Oifigiúla, 2003

Luaitear mar aidhm sa *Ráiteas i Leith na Gaeilge* go gcuirfear ‘Acht na dTeangacha Oifigiúla, 2003 i bhfeidhm go hiomlán’ (Rialtas na hÉireann, 2006: 15). Is léir ón taighde áitiúil, áfach, nár cuireadh Acht na dTeangacha Oifigiúla, 2003 i bhfeidhm i gceart i gceantar Chluainín go fóill. Mar a scríobhadh i gcaibidil a ceathair, níl seirbhísí ar fáil go

dátheangach go forleathan sna comhlachtaí stáit sa cheantar, mar shampla, san FSS (agallamh le Colreavy, 2009) agus i stáisiún na nGardaí (agallamh le MacConville, 2009).

Tá roinnt oibre déanta ag an gComhairle Contae Liatroma. Tá scéim leagtha amach acu agus tá coiste Gaeilge gníomhach acu freisin. Mar a scríobhadh i gcaibidil a ceathair, tá obair tosaithe acu i gceantar Chluainín ó thaobh na Gaeilge de, mar shampla, labhraítear Gaeilge i Leabharlann Chontae Liatroma i gCluainín (agallamh le Colreavy, 2009). Ní athruithe suntasacha iad seo, áfach. Tá scéim an-bhunúsach ag an gComhairle Contae Liatroma faoi láthair mar a léiríodh i gcaibidil a ceathair.

Mar a luadh i gcaibidil a trí, dar le Ó Néill (2005: 296), tá faitíos ar an rialtas go mbeadh drochthionchar ag daonra a labhraíonn níos mó Gaeilge ar infheistíocht agus ar shreabhadh infheistíochta agus earraí idir an tír seo agus an Bhreatain agus na Stáit Aontaithe. Sin an fáth dar le Ó Néill (2005: 296) gur fágadh an earnáil phríobháideach amach as Acht na dTeangacha Oifigiúla, 2003. Mar sin, léiríonn an tAcht seo, tionchar rialtais i bpleanáil teanga sa tír seo ach fós tá a lán oibre le déanamh ag an rialtas.

Mar a dúirt Ó Duigneáin (agallamh, 2009) (luaite i gcaibidil a ceathair) agus Walsh, 2009b: 14) (luaite i gcaibidil a trí), níor cuireadh Acht na dTeangacha Oifigiúla, 2003 i bhfeidhm go dtí an bhliain 2006 agus, mar sin, is reachtaíocht nua é an tAcht go fóill. Mar a luadh i gcaibidil a ceathair, an rud is tábhachtaí anois ná go bhfuil tús curtha leis na hathruithe sa cheantar maidir leis an nGaeilge sna comhlachtaí stáit ach caithfidh na comhlachtaí níos mó athruithe a dhéanamh ó thaobh na Gaeilge de as seo amach.

5.4 Na meáin chumarsáide

Is mar gheall ar bhlianta de stocaireacht ón bpobal go bhfuil TG4 agus RnaG ar fáil faoi láthair (Ó Néill, 2005: 294). Faigheann siad tacaíocht ó Rialtas na hÉireann anois, áfach. Dúirt siad go ndéanfar forbairt leanúnach ar RnaG agus TG4 as seo amach (2006: 19). Rinneadh amhlaidh i gCluainín agus sa tír ar fad go dtí pointe áirithe. Ceaptar i gCluainín gur áiseanna an-úsáideacha iad TG4 agus RnaG ó thaobh na Gaeilge de. Mar a luadh i gcaibidil a ceathair, bíonn a lán daoine ag féachaint ar TG4 i gCluainín agus cabhraíonn an stáisiún leis an meon i leith na Gaeilge sa cheantar, le cumas agus le húsáid na Gaeilge sa cheantar agus le hinmharthanacht agus le hinbhuanaitheacht an phobail teanga (agallamh le Ó Duigneáin, 2009), (agallamh le Ó Snodaigh, 2009), (agallamh le Mac Muirí, 2009). Tá

lochtanna ar an stáisiún, áfach. Déanann an barraíocht Béarla atá ar an stáisiún dochar d'íomhá na Gaeilge (agallamh le MacConville, 2009). Is áis mhaith é RnaG sa cheantar freisin, mar a léiríodh i gcaibidil a ceathair, chun feabhas a chur ar an meon i leith na teanga sa cheantar, ar chumas mhuintir an cheantair sa teanga, ar mhéid úsáide na teanga sa cheantar agus ar inmharthanacht agus ar inbhuanaitheacht an phobail teanga (agallamh le MacConville), (agallamh le Ó Duigneáin, 2009). Braitheann daoine, áfach, nach bhfuil dóthain rogha ann maidir leis na meáin chraolta (agallamh le MacConville, 2009), mar a léiríodh i gcaibidil a ceathair. Tá an fhadhb sin níos measa maidir leis na meáin chlóite i gCluainín (agallamh le Dunbar, 2009) (mar a léiríodh i gcaibidil a ceathair), agus timpeall na tíre (mar a léiríodh i gcaibidil a trí) ach ní luaitear na meáin chlóite ar chor ar bith sa *Ráiteas i leith na Gaeilge*. Is léir go gcaithfidh an rialtas níos mó oibre a dhéanamh maidir leis na meáin chumarsáide, mar sin.

5.5 Seachadadh teanga ó ghlúin go glúin

Is í seachadadh teanga ó ghlúin go glúin an chéim is tábhachtaí maidir le pleanáil teanga de réir Mhic Dhonnacha (2000: 20) faoi mar a luaitear ina mhúnla agus is í an chéim sin an chéim is laige i gCluainín faoi láthair. Dar le Rialtas na hÉireann sa *Ráiteas i Leith na Gaeilge*:

Tabharfar spreagadh agus tacaíocht do phobal na Gaeilge sa Ghaeltacht agus lasmuigh de, an Ghaeilge a thabhairt don chéad ghlúin eile mar theanga teaghlaigh. Chuige sin, cuirfear réimse leathan seirbhísí ar fáil trí mheán na Gaeilge (2006: 15).

Ní labhraíonn a lán daoine an Ghaeilge sa bhaile i gCluainín faoi láthair. Tá Gaelscoil anois sa cheantar agus dúradh sna hagallaimh, mar shampla Ó Snodaigh (agallamh, 2009) agus Ó Duigneáin (agallamh, 2009), gur mar gheall go bhfuil sí ann a bheidh níos mó daoine ag labhairt na Gaeilge sa bhaile as seo amach. Cé go bhfuil an Ghaelscoil ar fáil agus cé go bhfuil tacaíocht ar fáil don Ghaeilge sa cheantar sna seirbhísí atá ann, an grúpa ‘Tuistí Páistí’, na ranganna Gaeilge agus mar sin de, ní leor sin dar le Mac Donnacha (2000: 21) chun teanga a sheachadadh. Dar leis, chun teanga a sheachadadh go héifeachtach, caithfear í a aistriú go nádúrtha trí mheán na teaghlaigh.

Tá líon na ndaoine a labhraíonn Gaeilge lasmuigh den chóras oideachais sa cheantar fós an-íseal. Maidir leis na staitisticí ón Daonáireamh (luaite i gcaibidil a ceathair) as na 625 duine a labhraíonn Gaeilge i gCluainín, níl ach cúigear (0.8%) a labhraíonn Gaeilge gach lá

laistigh agus lasmuigh den chóras oideachais. Níl ach 22 duine (3.5%) a labhraíonn Gaeilge go laethúil lasmuigh den chóras oideachais amháin. Níl ach 35 duine (5.6%) a labhraíonn Gaeilge go seachtainiúil lasmuigh den chóras oideachais agus 238 duine (38%) a labhraíonn Gaeilge níos lú ná sin lasmuigh den chóras oideachais. Tá 169 duine (27%) nach labhraíonn Gaeilge lasmuigh den chóras oideachais ar chor ar bith sa cheantar (POS, 2006c). Bailíodh na staitisticí sin sa bhliain 2006 sular bunaíodh an Ghaelscoil ach fós féin, dar le Dunbar (agallamh, 2009), ní labhraítear an Ghaeilge go forleathan sa bhaile ar chor ar bith sa cheantar. Tá a lán oibre fós le déanamh sa chatagóir seo sa cheantar, mar sin, agus caithfidh níos mó cabhrach a bheith ar fáil ón rialtas.

Mar a luadh i gcaibidil a trí, tá an tAire Ó Cuív, ag iarraidh plean a chur amach faoi láthair chun méadú a chur ar chainteoirí dúchais agus ar dhaoine a bhfuil cumas maith Gaeilge acu roimh an mbliain 2030 (O'Brien, 2009). Tá sé ag iarraidh ionaid Ghaeilge a chur ar fáil i gcathracha agus i mbailte chun níos mó deiseanna a thabhairt do dhaoine an Ghaeilge a labhairt. Dhíreofaí ar áiteanna ina bhfuil seirbhísí Gaeilge ar fáil mar shampla, naíonraí, grúpaí 'Tuistí Páistí', clubanna óige agus Gaelscoileanna agus bheadh tacaíocht ar fáil ón rialtas chun iad a bhunú (O'Brien, 2009). Chabhródh sé sin go mór leis an seachadadh teanga sa cheantar agus leis na príomhghníomhaíochtaí eile go léir i múnla Mhic Dhonnacha (2000) freisin.

5.6 An córas oideachais

Is mar gheall ar obair dheonach agus obair dhian mhuintir an cheantair go bhfuil Gaelscoil ar fáil i gCluainín agus tá an t-ádh orthu gurb ann di. Mar a luadh i gcaibidil a trí, dé réir Uí Néill (2005: 294), ó 2000 i leith thosaigh an Roinn Oideachais ag cur stop le méadú mór na nGaelscoileanna a bhí ann sna 80í agus sna 90í. Thug siad rialacha d'aitheantas agus do phróiseas níos faide isteach agus rinne siad iarracht seacht nGaelscoil a dhúnadh roimh an mbliain 2004.

Dúirt Rialtas na hÉireann sa *Ráiteas i Leith na Gaeilge* go leanfaidh siad leis an tacaíocht do Ghaelscoileanna agus do Ghaelcholáistí as seo amach (2006: 17) (mar a luadh i gcaibidil a trí). Mar a scríobhadh i gcaibidil a ceathair, áfach, rinneadh iarracht Gaelcholáistí a bhunú i Sligeach agus i gCora Droma Rúisc chun freastal ar an éileamh ón nGaelscoil i gCluainín agus an t-aon cheann eile atá ar fáil i gContae Liatroma i gCora Droma Rúisc ach diúltaíodh an dá cheann (agallamh le Ó Snodaigh, 2009).

Dúirt Rialtas na hÉireann, freisin, sa *Ráiteas i Leith na Gaeilge*, go ‘leanfar leis an tacaíocht a thugtar don réamhscolaíocht Ghaeilge’ (2006: 19). Mar a luadh i gcaibidil a ceathair, níl aon naíonra ar fáil i gCluainín faoi láthair. Níor éirigh le daoine sa cheantar ach ceann amháin a bhunú ar feadh dhá sheachtain sa bhliain 2008. Tá súil ag daoine sa cheantar go mbeidh ceann ar fáil in aice le Cluainín go luath ach dar le Ó Snodaigh (agallamh, 2009), níl a lán cabhrach ar fáil don bhean, Mary Brody, atá ag iarraidh ceann a bhunú ansin ón rialtas nó ó eagraíochtaí Gaeilge. Tá sé riachtanach go mbeadh naíonra ar fáil chun bunús na Gaeilge a bheith ag páistí sula dtéann siad go dtí an Ghaelscoil mar gheall go bhfuil a lán tuismitheoirí sa cheantar nach bhfuil Gaeilge acu (agallamh le Ó Snodaigh, 2009) (mar a luadh i gcaibidil a ceathair). Tá grúpa ‘Tuistí Páistí’ ar fáil maidin amháin sa tseachtain faoi láthair ach caithfear naíonra a chur ar fáil a bheidh ar siúl ó Luan go hAoine. Caithfear tacaíocht a bheith ar fáil ón rialtas chun ceann a bhunú i gCluainín nó i nDroim Dhá Thiar.

Caithfidh an rialtas an chabhair a chur ar fáil a gheallann siad sa *Ráiteas i Leith na Gaeilge*, maidir leis an gcóras oideachais agus an réamhscolaíocht Ghaeilge, mar sin.

5.7 Eagraíochtaí Gaeilge

Tá a lán eagraíochtaí Gaeilge ar fáil mar shampla, Conradh na Gaeilge, Comhdháil Náisiúnta na Gaeilge, Gael Linn, Coláiste na bhFiann, Ógras, Feachtas, Gaelscoileanna agus an Cumann Scoildrámaíochta (Rialtas na hÉireann, 2006: 34-35), nach bhfuil gníomhach i gCluainín ar chor ar bith.

Anuas air sin, níl na heagraíochtaí Gaeilge atá gníomhaíoch sa cheantar, sé sin Comhluadar, Glór na nGael agus Foras na Gaeilge, ag obair le chéile ar chor ar bith mar is léir i gcaibidil a ceathair. Caithfear comhordú a bheith ann idir eagraíochtaí, dar le Mac Donnacha (2000: 23) (mar a luadh i gcaibidil a dó) agus Ó Murchú (2003: 55) (mar a luadh i gcaibidil a trí) chun go mbeidh siad ábalta cabhrú go héifeachtach le pleanáil teanga sa tír.

Mar a luadh i gcaibidil a trí, dar le O’Brien (2009), tá príomhoifig ag Conradh na Gaeilge, Coláiste na bhFiann, Gael Linn, Comhdháil Náisiúnta na Gaeilge agus Foras na Gaeilge i mBaile Átha Cliath. Dar leis, dúirt an tAire Ó Cuív (maidir leis an bplean 2030 thuasluaite

faoi rannóg ‘Seachadadh teanga ó ghlúin go glúin’) go bhfuil sé ag iarraidh príomháras amháin a bheith ann óna bhfeidhmeoidh na heagraíochtaí sin go léir. Chabhródh sé sin chun go mbeadh níos mó comhordaithe idir eagraíochtaí Gaeilge sa tír.

5.8 Taighde

Mar a scríobhadh i gcaibidil a trí, dar le Ó hÉalaithe (2004: 180), sa lá atá inniu ann, tá eolas faoi úsáid na Gaeilge ar fáil ón Daonáireamh agus, mar sin, féadtar monatóireacht rialta a dhéanamh ar úsáid na teanga. Mar a dúirt Mac Muirí (agallamh, 2009), áfach (mar a luadh i gcaibidil a ceathair), ní fhéadtar brath ar staitisticí ón Daonáireamh.

Ó thaobh na pleanála teanga de, ní dhéanann an rialtas nó aon duine eile taighde i gceantar Chluainín nó in Éirinn faoi láthair. Ní luaitear taighde ar chor ar bith sa *Ráiteas i Leith na Gaeilge*. Mar a mhol Coimisiún na Gaeltachta (2002: 17-18) (mar a luadh i gcaibidil a trí), tá sé riachtanach ionad taighde a bhunú sa tír seo chun taighde leanúnach a chur ar fáil ar an bpleanáil teanga sa tír.

5.9 Conclúid

Is ceantar an-Ghaelach é Cluainín ach is de bharr mhuintir an cheantair iad féin go bhfuil formhór na ngníomhaíochtaí, mar shampla an Ghaelscoil, an grúpa ‘Tuistí Páistí’, an grúpa ‘Seint agus Caint’, na ranganna Gaeilge, an ciorcal cainte, an chadhcáil dhátteangach, Ionad na nGleannta, an compántas drámaíochta agus mar sin de ar fáil. Is léir go bhfuil níos mó cabhrach ag teastáil ón rialtas agus ó eagraíochtaí Gaeilge i gceantar Chluainín agus sa tír ar fad. Caithfear fanacht anois leis an straitéis náisiúnta 20 bliain don Ghaeilge agus leis an bplean 2030 nua a mhol an tAire Ó Cuív le déanaí chun a fháil amach cad a bheidh ar fáil sa dá phlean sin agus cibé acu an bhfuil an rialtas dáiríre faoi na pleananna faoina labhraíonn siad nó a mhalairt.

Níl éifeacht ag an straitéis 20 bliain don Ghaeilge go fóill ach tá na haidhmeanna lena mbaineann ar eolas againn ón mbliain 2006 sa ráiteas agus is léir nár cuireadh i bhfeidhm iad i gCluainín go fóill. Caithfear baint a bheith ag an straitéis le gach ceantar sa tír. Is léir ón bhfianaise thuasluaite, dá gcuirfí na haidhmeanna sa ráiteas i bhfeidhm mar shampla, Acht na dTeangacha Oifigiúla, 2003 a chur i bhfeidhm i gceart, cabhair a thabhairt chun ‘an Ghaeilge a thabhairt don chéad ghlúin eile’, leanúint ar aghaidh leis an tacaíocht do Ghaelscoileanna agus an don réamhscolaíocht Gaeilge, Gaelcholáistí a chur ar fáil chun

‘freastal ar an éileamh de réir mar is gá’ agus mar sin de (Rialtas na hÉireann, 2006: 12-21), bheadh pleanáil teanga i bhfad níos fearr sa tír seo. Ní hamháin go gcaithfidh an rialtas na pleananna a eisiúint ach, anuas air ain, caithfidh siad tús a chur chun na gealltanais sna pleananna a chur i bhfeidhm freisin, gan a bheith ag labhairt faoi pleananna i gcónaí gan na pleananna sin a chur i bhfeidhm.

Leabharliosta

Reachtaíocht

Acht na dTithe (Gaeltacht), 1929 [Éire]. (Uimh. 41 de 1929). Ar fail ag:

<http://www.achtanna.ie/ga.act.1929.0041.2.html> (léite 5 Iúil 2009).

Acht na dTeangacha Oifigiúla 2003 [Éire]. (Uimh. 32 de 2003) Ar fáil ag:

<http://acts.oireachtas.ie/ga.act.2003.0032.1.html> (léite 1 Iúil 2009).

Leabhair, Ailt agus Tuarascálacha

An Coimisinéir Teanga, 2008. *Acht na dTeangacha Oifigiúla 2003 treoirleabhar / Official Languages Act 2003 guidebook*. BÁC: An Coimisinéir Teanga.

Bell, J., 2005. *Doing your research project: A guide for first-time researchers in education, health and social science* (4ú eagrán). Maidenhead: Oxford University Press.

Berg, B.L., 2007. *Qualitative research methods for the social sciences* (6ú eagrán). Boston: Allyn & Bacon.

Bryman, A., 2008. *Social research methods* (3ú eagrán). New York: Oxford University Press.

Coimisiún na Gaeltachta, 2002. *Tuarascáil / Report*. BÁC: An Roinn Ealaíon, Oidhreachta, Gaeltachta agus Oileán.

Comhairle Contae Liatroma, 2007. *Comhairle Contae Liatroma: Scéim faoi alt 11 d'Acht na dTeangacha Oifigiúla, 2003: 2007-2009*. Co. Liatroma: Comhairle Contae Liatroma.

Creswell, J.W., 1994. *Research design: Qualitative and quantitative approaches*. Londain: SAGE Publications.

Mac Donnacha, J., 2000. 'An integrated language planning model'. *Language Problems and Language Planning*, 24 (1), Earrach 2000, 11-35.

Mac Giolla Chríost, D., 2005. *The Irish language in Ireland: From gíodel to globalisation*. Nua-Eabhrac: Routledge.

Ó Cinnéide, M., Mac Donnacha, S. & Ní Chonghaile, S., 2001. *Polasaithe agus cleachtais*

- eagraíochtaí éagsúla le feidhm sa Ghaeltacht: Tuarascáil chríochnaitheach.*
Gaillimh: An tIonad Taighde sna hEolaíochtaí Sóisialta, Ollscoil na hÉireann, Gaillimh.
- Ó hÉalaithe, D., 2004. 'From language revival to language survival.' I: Mac Murchaidh, C., 2004. *Who needs Irish: Reflections on the importance of the Irish language today.* BÁC: Veritas, 159-187.
- Ó Giollagáin, C., Mac Donnacha, S., Ní Chualáin, F., Ní Shéaghdha, A. & O'Brien, M., 2007. *Staidéar cuimsitheach teangeolaíoch ar úsáid na Gaeilge sa Ghaeltacht: Príomhthátaí agus moltaí / Comprehensive linguistic study of the use of Irish in the Gaeltacht: Principal findings and recommendations.* BÁC: Oifig an tSoláthair.
- Ó hIfearnáin, T., 2006. *Beartas teanga.* BÁC: Coiscéim.
- Ó Murchú, H., 2003. *Limistéir na sibhialtacha: Dúshlán agus treo d'éagraíochdaí na Gaeilge.* BÁC: Coiscéim.
- Ó Murchú, H. & Ó Murchú, M., 1999. *An Ghaeilge: A haghaidh roimpi / Irish: Facing the future.* BÁC: EBLUL.
- Ó Néill, D., 2005. *Rebuilding the Celtic languages: Reversing language shift in the Celtic countries.* Talybont: Y Lolfa.
- Ó Tuathaigh, G., 2008. 'The state and the Irish language: An historical perspective'. I: Nic Pháidín, C., 2008. *A new view of the Irish language.* BÁC: Cois Life, 26-42.
- Rialtas na hÉireann, 2006. *Ráiteas an Rialtais i leith na Gaeilge / Government statement on the Irish language.* BÁC: Oifig an tSoláthair.
- Swann, J., Deumert, A., Lillis, T. & Mesthrie, R., 2004. *A dictionary of sociolinguistics.* Dún Éideann: Edinburgh University Press Ltd.
- Walsh, J., 2005. 'Language planning and socio-economic development in Ireland: towards an integrated framework?' Cur i láthair ag comhdháil Language policies in Canada and Europe, University of Ottawa, Ceanada, 31 Márta-4 Aibreán 2005.
- Walsh, J., 2009a (le foilsíú). 'Fál ar an ngort i ndiaidh na foghla? Reachtaíocht teanga agus athneartú teanga in Éirinn'. I Mac Donnacha, S. & Uí Ghiollagáin, Á., 2009. *Language Rights and Language Law.* Béal Feirste: Cló Ollscoil na mBanríona.
- Walsh, J., 2009b (le foilsíú). 'The Irish language: Policy and planning'. I: Millar, M. agus Adshead, M. (eag.). *Governance and Public Policy in Ireland.* BÁC: Irish Academic Press.
- Walsh, J. & McLeod, W., 2008. 'An overcoat wrapped around an invisible man?'

Language legislation and language revitalisation in Ireland and Scotland’.

Language Policy, 7, 21-46.

Walsh, J., McCarron, S.G. & Ní Bhrádaigh, E., 2005. ‘Mapping the Gaeltacht: Towards a geographical definition of the Irish speaking districts’. *Administration*, 53 (1), Earrach 2005, 16-37.

Foinsí Leictreonacha

Foinse, 2009. ‘Nuacht: Deireadh le foilsiú Foinse’. *Foinse: Príomhnuachtán Náisiúnta na Gaeilge* [ar líne], 28 Meitheamh. Ar fáil ag:

http://www.foinse.ie/nuacht_det.php?nid=319 (léite 25 Meitheamh 2009).

O’Brien, S., 2009. ‘Push to treble number of Irish speakers by 2030.’ *The Times Online* [ar líne], 4 Iúil. Ar fáil ag:

<http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/ireland/article6638629.ece> (léite 10 Iúil 2009).

Comhdháil Náisiúnta na Gaeilge, 2009. *Comhluadar* [ar líne]. BÁC: Gaelport. Ar fáil ag:

<http://www.gaelport.com/comhluadar%20/> (léite 15 Iúil 2009).

Comhluadar, 2009a. *Cúlra* [ar líne]. BÁC: Comhluadar Tta. Ar fáil ag:

<http://www.comhluadar.ie/culra.html> (léite 15 Iúil 2009).

Comhluadar, 2009b. *Áiseanna* [ar líne]. BÁC: Comhluadar Tta. Ar fáil ag:

<http://www.comhluadar.ie/aiseanna.html> (léite 14 Iúil 2009).

Glór na nGael, 2007a. *Stair* [ar líne]. BÁC: © Glór na nGael 2007. Ar fáil ag:

<http://www.glornangael.ie/default.asp?contentID=514&lang=1> (léite 11 Iúil 2009).

Glór na nGael, 2007b. *Na Comórtais* [ar líne]. BÁC: © Glór na nGael 2007. Ar fáil ag:

<http://www.glornangael.ie/default.asp?contentID=518&lang=1> (léite 11 Iúil 2009).

Glór na nGael, 2007c. *Pleananna Samplacha* [ar líne]. BÁC: © Glór na nGael 2007. Ar

fáil ag: <http://www.glornangael.ie/default.asp?contentID=589> (léite 11 Iúil 2009).

i102104, 2009. *Shows and Schedule* [ar líne]. Gaillimh: i102104. Ar fáil ag:

<http://www.i102104.ie/shows/index.html> (léite 11 Iúil 2009).

Shannonside, 2009. *Schedule* [ar líne]. Ar fáil ag: <http://www.shannonside.ie/schedule.php>

(léite 11 Iúil 2009).

Foras na Gaeilge, 2009. *Foras na Gaeilge* [ar líne]. BÁC: Foras na Gaeilge. Ar fáil ag:

http://www.gaeilge.ie/ForasnaGaeilge/Foras_na_Gaeilge.asp (léite 25

Bealtaine 2009).

- Príomh-Oifig Staidrimh na hÉireann [POS], 2006a. *Table 6 - Population and area of each province, county, city, urban area, rural area and electoral division, 2002 and 2006* [ar líne]. BÁC: Príomh-Oifig Staidrimh na hÉireann. Ar fáil ag: http://www.cso.ie/census/documents/census2006_Table_6.pdf (léite 29 Aibreáin 2009).
- Príomh-Oifig Staidrimh na hÉireann [POS], 2006b. *Theme 3 – 1: Number of persons aged 3 or over by ability to speak Irish, 2006* [ar líne]. BÁC: Príomh-Oifig Staidrimh na hÉireann. Ar fáil ag: <http://beyond2020.cso.ie/Census/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=54897> (léite 5 Meitheamh 2009).
- Príomh-Oifig Staidrimh na hÉireann [POS], 2006c. *Theme 3 – 2: Irish speakers aged 3 or over by frequency of speaking Irish, 2006* [ar líne]. BÁC: Príomh-Oifig Staidrimh na hÉireann. Ar fáil ag: <http://beyond2020.cso.ie/Census/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=54898> (léite 6 Meitheamh 2009).
- Príomh-Oifig Staidrimh na hÉireann [POS], 2007. *Census 2006: Volume 9 – Irish language* [ar líne]. BÁC: Príomh-Oifig Staidrimh na hÉireann. Ar fáil ag: http://www.cso.ie/census/census2006results/volume_9/volume_9_irish_language_english_volume.pdf (léite 6 Meitheamh 2009).
- Raidió Teilifís Éireann [RTÉ], 2008. ‘Final edition of Lá Nua published’. *RTÉ News* [ar líne], 19 Nollaig. Ar fáil ag: <http://www.rte.ie/news/2008/1219/lanua.html> (léite 6 Meitheamh 2009).

Agallaimh Phearsanta

Colreavy, M., 2009. Agallamh le Micheál Colreavy, Cluainín, 25 Meitheamh.

Dunbar, S., 2009. Agallamh le Seamus Dunbar, Cluainín, 1 Iúil.

MacConville, D., 2009. Agallamh le Diarmuid MacConville, Droim Caorthainn, 7 Iúil.

Mac Muirí, S., 2009. Agallamh le Seosamh Mac Muirí, Droim Dhá Thiar, 18 Meitheamh.

Ní Dhonnchadha, B., 2009. Agallamh le Bríd Ní Dhonnchadha, Cluainín, 16 Meitheamh.

Ó Ceallacháin, B., 2009. Agallamh le Brían Ó Ceallacháin, Cluainín, 17 Meitheamh.

Ó Duigneáin, P., 2009. Agallamh le Proinnsíos Ó Duigneáin, Cluainín, 16 Meitheamh.
Ó Snodaigh, R., 2009. Agallamh le Rossa Ó Snodaigh, Cluainín, 25 Meitheamh.